

Lustgården 1958-1959

LUSTGÅRDEN

Årsskrift 1958-1959 · Årgång 39-40

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

(The Swedish Society for Dendrology and Park Culture)

Botaniska trädgården, Uppsala

Postgirokonto 1607. Medlemsavgift 20 kr. årlig eller 300 kr. en gång för alla.

Ordförande:

Greve TORGIL VON SETH, Bratteborg.

Vice ordförande:

Friherre SVEN A. HERMELIN, Uggleviksgatan 13, Stockholm Ö, tel. 20 90 32.

Sekreterare:

Trädgårdsmästare ERIK HEDSTRÖM, Botaniska trädgården, Uppsala, tel. Uppsala 382 82 (474 09).

Skattmästare:

Akademiträdgårdsmästare HELMUTH WANDEROY, Botaniska trädgården, Uppsala, tel. Uppsala 488 86 (308 18).

Redaktör för föreningens årsskrift:

Docent NILS HYLANDER, Vikingagatan 52, Uppsala, tel. Uppsala 301 19 (302 18).

Ansvarig utgivare av föreningens årsskrift:

Professor NILS SYLVÉN, Vegagatan 16, Lund, tel. Lund 183 80.

Omslagsbild: Blekingsk bokurskog. Foto R. LUNDAAHL.

Cover: Interior of an old beech wood in Blekinge. — Photo. R. Lundaahl.

INNEHÅLL

Contents

SVEN-INGVAR ANDERSSON	
Våra gamla trädgårdar och den nya tiden — bevara, förnya, förändra	5
<i>Our old gardens and modern times—preservation, renewal and change.</i>	
SVEN A. HERMELIN OCH SVEN-INGVAR ANDERSSON	
Sturehov — en trädgårdsrestaurering	19
<i>The restoration of the 18th-century garden at Sturehov, a manor near Stockholm.</i>	
ARVID NILSSON	
Landskronas parker och planteringar	32
<i>The parks and plantations of Landskrona, a town in southernmost Sweden.</i>	
ARVID NILSSON	
Dendrologiska anteckningar från Landskrona	43
<i>Dendrological notes from Landskrona.</i>	
ERIK JULIN	
Träd och buskar i Haparanda	89
<i>Trees and shrubs in Haparanda, the north-easternmost town of Sweden (c.66° N).</i>	
VERA NORIN	
Med dendrologer i sydvästra Tyskland sommaren 1956	125
<i>With dendrologists in south-western Germany in the summer of 1956.</i>	
HANS WACHTMEISTER	
Träden i Blekinges skogar	141
<i>The trees in the woods of Blekinge, Sweden's south-easternmost province.</i>	
NILS HYLANDER	
Sommarfärd genom Sveriges lustgård. Dendrologföreningens Blekinge- exkursion 1957	158
<i>With dendrologists in South Sweden (Blekinge and north-western Skåne) 1957.</i>	

INGER WEDBORN

En trädgård i Bromölla 185

A modern villa garden in Bromölla, north-eastern Skåne.

GÖSTA SANDELL

Dendrologiska märkvärdigheter i Trelleborg 195

Dendrological notes from Trelleborg, the southernmost town of Sweden.

Föreningsmeddelanden

Report on the activity of the Society

SVEN-INGVAR ANIRSSON

Våra gamla trädgårdar och den nya tiden — bevara, förnya, förändra

Föredrag vid föreningens årsmöte den 10 mars 1957

Den moderna tekniska utvecklingen går hårt fram över våra lämningar av gammal kultur. Lösa och flyttbara föremål bevaras visserligen i museer och i privata samlingar, men byggnader och stadsdelar klarar sig sällan om de inte längre gör praktisk nytta, fastän det finns väl utbildade organisationer för denna del av kulturvården. När det gäller trädgårdskonsten är situationen än mera komplicerad, främst därigenom att trädgårdarna är underkastade en ständig inre förvandling på grund av att själva byggnadsmaterialet, växterna, är sårbart och föränderligt.

Svensk trädgårdstradition

Den svenska trädgårdskonstens historia är väl inte så betydande, om man mäter med internationell måttstock. Världsglansen kring Linné hör till naturvetenskapen, inte till trädgårdskonsten. Men denna årsbok har lånat sitt namn från ett av den internationella trädgårdslitteraturens huvudverk, den i Stockholm 1651 på franska, tyska och svenska av André Mollet utgivna "Lustgård", och så sent som 1952 samlades representanter för all världens trädgårdsarkitekter till kongress i Stockholm, därför att Sverige just då bättre än något annat land hade tagit trädgården i sin tids tjänst, det socialt medvetna samhällets.

Traditionen mellan dessa milstolpar, skilda från varandra av 300 år, kan vi hela vägen följa i otaliga dokument, som i ord eller bilder berättar hur nya impulser utifrån entusiastiskt tagits upp, blandat sig med det gamla och beprövade, smält ihop eller åter skilts ut och rensats bort. Och hela vägen är kantad av minnesmärken, trädgårdar, de flesta för längesedan förstörda och övergivna, rätt många bevarade i förändrat skick, men också några få pietetsfullt vårdade anläggningar, som ännu tydligt vittnar om sin tids trädgårdsideal.

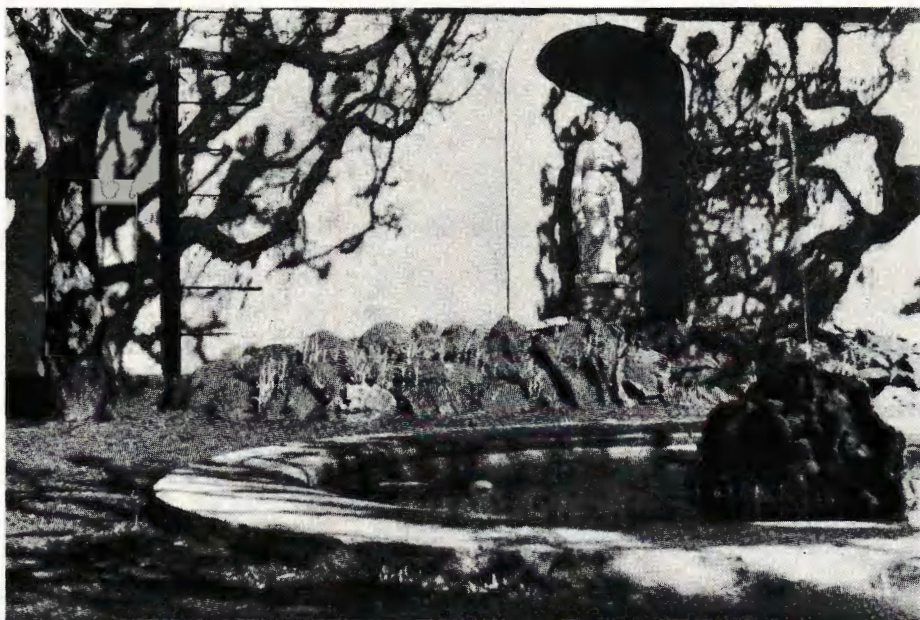

Fig. 1. De sällsynta resterna av borgarträdgårdar från 1700- och 1800-talen är värda särskild uppmärksamhet. Henckelska trädgården, Hälsingborg. — Foto S. I. Andersson. — Detail of a 19th-century private garden in Hälsingborg.

Stora parker och små täppor

Dessa få relativt välskötta trädgårdar torde vi alla vara beredda att ägna en fortsatt vård. Vi behöver dem, trädgårdarna vid Drottningholm, Gunnebo, Sandemar och Övedskloster, därför att de är värdefulla konstverk och därför att de illustrerar vår trädgårdskonsts historia och alltså har ett kulturhistoriskt värde vid sidan av det konstnärliga. Ett sådant värde har emellertid ett mycket stort antal trädgårdar. Bilden av vår kulturhistoria är inte fullständig, om den inte innesluter de små 1700-talsherrgårdarnas trädgårdar liksom de yppiga stadsparkerna från 1800-talet, städernas allt sällsyntare borgarträdgårdar med snäckor längs sandade gångar och bondgårdarnas kinesiserande stenpartier. Till bilden hör också de glada trädgårdarnas kulörta punsch- och skyttepaviljonger likaväl som de små landskyrkogårdarnas ömtåliga arkitektur av alléer och buxbomshäckar, som hotas av nutida kyrkogårdsvaktmästares villamässiga hängpilsambitioner.

Allt detta vill vi i största möjliga utsträckning bevara, därför att den enskilda trädgården är vacker eller kulturhistoriskt intressant, men det

Fig 2. Till det skönaste och mest sårbara i vårt trädgårdsarv hör de gamla sydsvenska kyrkogårdarnas buxbomsmönster, den sakrala parterren. Brunnby, nv. Skåne. — Foto S. I. Andersson. — Clipped box hedges are characteristic of many churchyards in southernmost Sweden. Brunnby, Skåne.

återstår en stor mängd trädgårdar, som vore väl värda att slå vakt om även om de i sig själva kan synas ganska ointressanta. Jag tänker på alla de, som var för sig bidrar till att ge stadsbilden eller landskapet dess karaktär, de som ingår i gatans eller byns miljö. Våra småstäder och samhällen vore bra mycket fattigare eller åtminstone enformigare om inte all den grönska och trädgårdstrevnad som väller mellan plank och gavlar hade fått komma stadsbilden i sin helhet till godo. På samma sätt är det dessbättre mycket svårt att tänka sig, hur det svenska slättlandskapet skulle se ut utan gårdarnas krans av grönska.

När jag i fortsättningen mest uppehåller mig vid våra kostbaraste anläggningar, beror det inte på att de mindre trädgårdarna skulle vara utslutna ur resonemanget utan på att jag vill nämna allmänt kända exempel.

Ruinromantik och inventering

Någon frågar nu, om man verkligen måste kosta pengar och möda på att vårda de gamla trädgårdsanläggningarna. Blir de inte dubbelt

Fig. 3. Träruinernas suggestiva skönhet är obestriddig, men då dessa »objets trouvés» på rot en dag försvunnit, hotar trädgårdsruinen. Lönnar på Svindersvik vid Stockholm. — Foto S. I. Andersson. — Old maples (*Acer platanoides*) in the 18th-century garden at Svindersvik near Stockholm.

romantiska och sköna om de får sköta sig själva, och är det inte tillräckligt om vi bevarar trädgårdarna genom arkivmaterial, uppmätningar och foton? Den som talar för en trädgårdarnas förvildning kan illustrera sitt förslag med betagande bilder från förvuxna italienska renässansträdgårdar, där träd och buskar väller över murar och terrasser. Men lägg märke till att denna ohämmade växtlighet har sina murar och terrasser att spela ut sin frodighet mot, sina skulpturer att trängas med. Det är annorlunda i våra svenska trädgårdar, där själva arkitekturen består av det levande materialet, häckarna och alléerna. Om man från dessa utländska bilder av trädgårdar i förfall tänker bort allt som är murat och skulpterat, så återstår inte mycket att kalla trädgård och alls ingen trädgårdsarkitektur. Vidare torde det vara så, att det som vi uppfattar som ruinromantik i en förvuxen trädgård är begränsat till en viss grad av förfall. När ett visst stadium har passerats återstår bara det arkeologiska värdet, och då torde skadan vara svår att reparera.

Vad återigen det kulturhistoriska värdet beträffar, så kan det långt

Fig. 4. Här råder fullständig harmoni mellan byggnadens och trädgårdens arkitektur, och man anar inte, att trädgårdsbarocken utförts under 1930-talet och på platsen för den ursprungliga borggården. Strömsholms slott. — Foto S. I. Andersson. — Complete harmony between a 17th-century castle and a formal garden, laid about 1930 on the site of the old court-yard. Strömsholm, province of Västmanland.

ifrån anses vara tillräckligt dokumentariskt bevarat. Arkitekturminnesföreningens inventering på 20-talet täcker bara en del av det omfattande materialet. En fortsatt uppmätning och beskrivning är en brådskande uppgift. Inventeringsobjekten heter att försvinna!

Slutledningen av det sagda måste bli, att det ur såväl estetiska som kulturhistoriska synpunkter är angeläget, att vi vårdar oss om det trädgårdshistoriska arvet i alla dess former.

Restaurering

Den praktiska vården av en trädgård innebär givetvis ett fortlöpande underhåll, men i många fall — för att inte säga de flesta — krävs det också någon form av uppräckning ur det nuvarande stadiet. Bristande vård nu eller för längre tid tillbaka kan ha förorsakat skador, som måste repareras innan det fortlöpande underhållet sätter in på nytt. En restaurering blir nödvändig.

Oavsett om det gäller en genomgripande omläggning, en restaurering på lång sikt eller bara det årliga underhållet, så måste åtgärderna göras planmässigt och målmedvetet. Man måste veta vart ingreppet syftar. Eftersom varje trädgård har sina speciella estetiska värden och sina egna praktiska problem, så måste också vården och därmed vårdningsplanerna, restaureringsprogrammen, utarbetas individuellt för varje särskild trädgård. Men beträffande den inriktning man vill ge restaureringen, kan man särskilja ett par olika vägar, som leder till olika resultat: pastisch-restaureering — antikvarisk restaurering — nyskapande restaurering.

Pastisch-restaurering

Ordet pastisch har en utomordentligt dålig klang i arkitektöron. Man tänker på all den krokanarkitektur av typ riksdagshuset eller Lunds universitet, som skapades i slutet av 1800-talet, en arkitektur vars form svarade så illa mot ändamålet. I detta sammanhang använder vi ordet utan att därmed ange någon värdering. Vi låter det behålla sin ursprungliga betydelse av nyskapande i en viss angiven stil. Anledningen till att vi måste göra pastischrestaureringar är just hänsyn till arkitekturen. Ofta är det ju så att parkmiljön kring ett värdefullt historiskt byggnadsverk är helt förstörd och måste förnyas. Om man då, vilket ofta är fallet, saknar utförligt arkivaliskt underlag, som skulle kunnat visa, hur miljön en gång varit utformad, så återstår bara att nyskapa i byggnadens stil, om man vill att miljön skall bli enhetlig. Det finns i vårt land många exempel på ett sådant förfarande. Ett aktuellt exempel är parken vid Sturehov, vars restaurering beskrivs i en separat artikel i denna årsbok. Där gav inte gamla ritningar och dokument tillräckligt klart besked för att man skulle kunna bygga på dessa enbart, utan mycket måste göras nytt, på det sätt som man vet vara typiskt för tiden men som kanske aldrig tillämpats i denna trädgård. Givetvis måste man i sådana fall vara ytterst försiktig och hellre göra för litet än för mycket av uppgiften.

Ett annat exempel är sjöterrassen på Drottningholm. Till denna hörde en omfattande sjögård på den tid då all förbindelse mellan staden och Lovön skedde per båt. Den var då en grusad trafikyta. Nu har båtarna i sjögården ersatts med bilar över bron, och terrassen används inte som trafikyta. Denna ändring i funktionen motiverar ett ändrat utseende, och därför har nyligen under trädgårdsarkitekt Bauers ledning terrassen lagts om till parterr, med starkt stiliserad växtlighet i slottets och den övriga barockträdgårdens anda.

En annan anläggning, vars restaurering måst göras med hänsyn till

ändrade funktioner, är trädgården vid Strömsholm. Där fanns i gamla tider en stor grusad slottsgård, som en gång omgivits av flygelbyggnader och behövts som trafikyta, för uppställning av karosser och dylikt. På slottets motsatta sida fanns förfallna dubbla alléer på ömse sidor om ett rektangulärt fält, de enda resterna av barocktidens detaljrika trädgård. Trädgårdsarkitekt Hermelins restaurering 1933 innebar att platsen för den gamla parterren fick disponeras för den ridbana, som behövdes, medan parterren flyttades över till den motsatta sidan, till den ursprungliga trafikplatsen och förgården. Denna parterr har fått en mycket stram och enkel utformning i anslutning till bevarade ritningar av den ursprungliga parterren. Den som på Strömsholm söker den ursprungliga planeringen kan givetvis bli förvirrad, men den nuvarande trädgården, som också är mycket väl underhållen, ansluter till byggnaden på ett sätt som känns helt riktigt, och miljön i sin helhet, med det fint men energiskt proportionerade slottet, de gamla alléernas mörka lövmassor och parterrens skarpt skurna häckar och pyramider, verkar lika starkt karolinskt, som det mirakulöst bevarade Sandemar.

Det är denna restaureringsmetods styrka att den, rätt använd, ger ett enhetligt resultat, en stilren om också inte dokumentarisk bild av ett trädgårdshistoriskt skede. Sitt största värde har den däri att den gör det möjligt att skapa miljö kring en bevarad byggnad. När den användes i imiterande syfte i nyanläggningar är den givetvis lika förkastlig som nyttillverkning av antikviteter och förtjänar då all den nedvärdering som ordet pastisch kan rymma.

Antikvarisk restaurering

Om pastischmetoden i första hand syftar till att återställa ett intryck från en viss tid, så kan man om den antikvariska restaureringen säga att den strävar efter att hålla fast hela skeendet från trädgårdens tillblivelse till restaureringstillfället. Man utgår visserligen från en viss anläggningsstatus men söker också bevara de tillägg och ändringar av värde, som en följande tid med annan livsinställning och andra trädgårdsideal har lämnat efter sig. Medan sjöterrassen på Drottningholm är en pastischanläggning, så är Drottningholmsparken i sin helhet ett exempel på en antikvarisk vård. Här ligger Tessins karolinska lustgård omgiven av Pipers romantiska park och med resterna av 1800-talets lummiga strandvegetation intill den forna kajen. Upplevelsen blir inte entydigt stilhistorisk, men den berikas genom växelverkan mellan de olika epokerna.

Till den antikvariska restaureringens krav på ärlighet hör, att alla

Fig. 5. Drottningholms lustträdgård är Sveriges förnämsta barockträdgård. Alla ingrepp måste därför göras, så att det ursprungliga utseendet bevaras eller återställs. Lindalléer har skurits tillbaka, och vattenparterren har nyanlagts efter de gamla ritningarna. — Foto S. I. Andersson. — Drottningholm Castle near Stockholm, Sweden's foremost garden in the French style. The "water parterre" in the foreground—surrounded by rows of clipped lime trees—has recently been restored according to the original design.

tillägg och ändringar, som kan befinnas påkallade, görs på ett sådant sätt, att de inte kan förväxlas med originalet. Eftervärldens forskning skall inte behöva tveka om vilket som är ursprungligt eller senare tiders tillägg. Om man alltså mot förmodan skulle behöva en simbasäng vid Drottningholm, så bör den göras helt modern om också underordnad den befintliga miljön.

Litet vid sidan av kommer den form av återställande, som arbetar efter befintliga uppmätningar eller ursprungliga projekt. När man t.ex. på nytt anlägger en vattenparterri i Drottningholms lustgård eller återuppför verandan på Gunnebo, så sker det efter Tessins respektive Carlbergs ursprungliga ritningar och har ingenting med pastischens mera osäkra åtgärder att göra. Vid restaureringar borde det vara en självklar plikt att det i första hand arbetas efter bevarat arkivmaterial där sådant finns och där praktiska och ekonomiska omständigheter det tillåter. Tyvärr

Fig. 6. Tätklippta buxbomshäckar och därmed jämngammal lindallé vid Frederiksborgs slott på Sjælland. — Foto S. I. Andersson. — Danish park in the French style with clipped box hedges and lime trees of the same age. Frederiksborg Castle, N. of Copenhagen.

är det ofta svårt att framskaffa de dokument, som skulle kunnat ge upplysningar om trädgårdens tidigare utseende. Mycket trädgårdsmaterial finns bevarat i arkiv och samlingar, utan att trädgårdens nuvarande ägare känner till det. Känslan för sambandet med en förfluten epok är heller inte alltid så stort som man skulle önska. Men för den som överväger en restaurering, borde den första åtgärden vara att samla arkivmaterial och nästa att pröva i vilken mån detta kan användas vid det praktiska återställningsarbetet.

Då man på detta sätt förnyar trädgårdar eller trädgårdsdetaljer är det viktigt, att man så troget som möjligt följer förebilden. Avvikelser kan bli nödvändiga av olika skäl, men de bör bestå av förenklingar, inte av stiländringar. Man kan i en parterr utesluta de detaljerade buxbomsslingorna

och nöja sig med kvartersindelningens bårdplanteringar, men man bör inte medvetet ändra mönstret.

Ofta är det arkivaliska materialet ofullständigt och ger besked endast om trädgårdens huvuddrag, varför en detaljerad antikvarisk restaurering inte kan genomföras. Om man i ett sådant fall lägger större vikt vid att miljön blir tidstypisk än att detaljerna är originaltrogna, så kan man komplettera den antikvariska restaureringen med tillägg av pastischkaraktär. Det är just vad som skett i trädgården till Sturehov.

I andra fall består arkivuppgifterna huvudsakligen i memoarbeskrivningar och teckningar av partermönster eller trädgårdsdetaljer. Det gäller då att ur spår i terrängen leta sig till hur detaljerna kan passas in och på den vägen åter söka sig fram till en hel bild av det ursprungliga utseendet.

Nyskapande restaurering

Vi har i det föregående uppehållit oss vid sådana fall, där restaureringens ändamål varit att på ett eller annat sätt bevara en trädgårds historiska utseende. Dessa metoder är hänsynsfulla mot trädgården, men tar inte mycket hänsyn till den moderna människans vardagstrivsel. Trädgården, som en gång anlagts för att fylla ett representativt eller rent estetiskt behov, erbjuder inte stora möjligheter till de former av utomhusliv, som vi vant oss vid. En parterr lämpar sig dåligt för solbad och på 1000 kvm grusterrass blir inte eftermiddagsteet så intimt som man kunde önska sig. Ofta ligger trädgården utan kontakt med byggnadens bostadsrum. — Det är ett rimligt krav att den som äger och vårdar en gammal anläggning också kan få njuta den moderna "uterumsträdgårdens" fördelar, och att även historiska trädgårdar får anpassas efter den moderna människans behov av utomhusrekreation.

Hur detta skall göras, är ett svårlöst och ofta debatterat problem. En möjlighet är att nyskapa för det moderna behovet i trädgårdens stil, men som regel måste man nog säga, att moderna företeelser klär mycket illa i historisk dräkt. Den tid då man byggde transformatorbyggnader som kyrktorn är förbi, och vi önskar inte återinföra den i trädgården. Det är ärligare och riktigare att göra de moderna arrangemangen klart moderna, som det skett i Kungsträdgården. Där är det ingen tvekan om vilket som är 50-talets bidrag, och när 50-talet blir omodernt, så kan det tas bort och ersättas med något annat. Huvudsaken är att det stora alléomgivna trädgårdsrummet finns kvar. Det är emellertid viktigt, att sådana tillägg ges en tillfällig karaktär, så att de underordnar sig trädgårdens helhet.

Det ligger en fara i att göra de moderna arrangemangen så stabila att de överlever trädgårdens stomme.

Pastischrestaureringen ger en tidstrogen miljö, den antikvariska restaureringen skapar levande trädgårdsmuséer och den tredje metoden slutligen, den nyskapande, ger plats för modernt liv inom en historisk ram. De olika metoderna kan vara lika värdefulla; det är trädgårdens nuvarande tillstånd och blivande funktion som får avgöra valet av metod, och det är utförandet, sättet att använda metoden på, som avgör om restaureringen skall lyckas.

Restaurering — vård

En trädgårdsrestaurering bör ge två praktiska resultat. Det ena är att trädgården rycks upp ur ett begynnande förfall, det andra att trädgården i framtiden kan vårdas och underhållas till rimlig kostnad och med användande av moderna ekonomiska metoder.

Denna synpunkt måste givetvis beaktas, oavsett vilken restaureringsmetod man använder. Tyvärr är det omöjligt att närmare gå in på de praktiska åtgärderna, eftersom dessa måste variera från fall till fall och anpassas efter trädgårdens individuella förutsättningar. Dessutom brukar trädgårdsägaren vara tvungen att över hövan bevaka restaureringens ekonomiska konsekvenser, varför denna sida av saken alltid blir väl prövad.

Men det finns trots all individualitet en allmän regel, som gäller för varje trädgård och som måste följas vid varje restaurering. Trädgårdsarkitektur är liksom all annan arkitektur rumsskapande och därför måste i första hand de rumsavgörande elementen bevaras. Detta gäller den engelska parken och våra moderna trädgårdar likaväl som den klassicistiska franska. Den omramande och stödjande vegetationen är långt viktigare än gångarnas och rabatternas mönster på ytan. Det är det som reser sig från marken, de plastiska elementen, träd, buskar och häckar, som är trädgårdens stomme. De bildar trädgårdens väggar. Frågan om raka eller krokiga gångar är mindre viktig än frågan om öppenhet och slutenhet i rumssammanhangen.

Man får inte tro, att kravet på rumsbildning gäller bara för den formella trädgården. Det gäller i lika hög grad den parkmässiga trädgården, fastän rumssammanhangen där är friare och ibland mer raffinerade. Eftersom rummens gränser här är oskarpa tack vare det oregelbundna växtmaterialet, är denna typ av trädgårdsrum svårare att vårda än den formella trädgårdens av snörräta alléer markerade rumsbegränsningar,

Fig. 7. Det nedläggs mycket arbete och stora kostnader på vården av dessa avenbokshäckar, men de är likväl dömda att försvinna, om bokbeståndet i boskéerna får fortsätta att konkurrera om sol och näring. Fredriksdal, Hälsingborg. — Foto S. I. Andersson. — Competition between clipped *Carpinus* and self-sown *Fagus*, which will win in the long run. Fredriksdal Park, Hälsingborg.

och de hotas ständigt av att växa igen genom självsådda trädplantor. Å andra sidan behövs det bara en årlig slåtter med maskin för att hålla rummen öppna. Resultatet blir något som kan påminna om en löväng, och det är också den form som den engelska parken bäst lånar sig till i vårt land. Bete av kor eller får är en annan metod att med låga omkostnader hävda en park, men det ger en helt annan effekt än slåttermetoden, eftersom örtfloran blir fattigare. Den betade parken blir mera engelsk.

Trädgårdsrestaurering och dendrologi

Träden och buskarna är som nämnts trädgårdens viktigaste byggnadsmaterial och är därför värda all vård, då de tjänar rumsbildningen. Men samtidigt utgör intresset för dessa växter, dendrologin, ett starkt hot mot många trädgårdar, nämligen i alla de fall då intresset för växterna tillåtes dominera över intresset för trädgården. Dendrologin har i detta sammanhang gott sällskap med det obestämt panteistiska natursvärmeri,

som i varje plantas tillväxt ser en helig kraft, som inte får hämmas av sax eller yxa.

I Fredriksdals park vid Hälsingborg finns i den "franska" delen ett par vackra boskéer på var sida om huvudaxeln. De består av gott 4 m höga avenbokshäckar, som på kvarterets yttersidor är dubbla, så att de bildar täckta lövgångar. Underhållet är ypperligt, men trots detta är häckarna på långa sträckor mycket glesa och på väg att helt förstöras. Anledningen är att boskéerna någon gång fyllts med bokplantor — möjligen självsådda — som nu blivit så stora att de med sin skugga kväver häckarna. Samtidigt har de blivit så vackra träd, att man tycker, att det är synd att fälla dem. Här måste dendrologiska och naturromantiska synpunkter vika för kravet att bevara en sällsynt trädgårdsarkitektur och ingreppet måste göras snart innan det blir för sent — på samma sätt som de magnifika weymouthstallarna på Sturehov måste offras för den arkitektoniska helheten.

Givetvis måste också dendrologiska synpunkter beaktas, och det sker så mycket lättare i den s.k. engelska parken. Att röja undan magnifika och ur allmän estetisk synpunkt välplacerade träd, därför att sorten varit okänd vid tiden för trädgårdens anläggning förefaller mig onödigt nitiskt.

Motsättningen trädgårdsrestaurering—dendrologi är dock inte så stor, som detta kanske låter ana. Det dendrologiska intresset började inte förrän med den fria parkstilen, och i samband med denna kan det lätt beredas plats även nu; men där de dendrologiska rariteterna trängt sig in i formella anläggningar, måste de betraktas som ogräs och behandlas därefter.

Även blommorna är av underordnad betydelse. Men i en anläggning, som inte gör anspråk på att vara "stiltrogen", kan man ta in dem i trädgården på det engelska sättet i form av förvildade bestånd av lökväxter och annat, som vi brukar kalla kulturens rymlingar. Även i formella trädgårdar kan förvildade lökväxter ge en utsökt effekt.

Att avstå från blommor i en barockträdgård, därför att det inte skulle vara stilenligt är däremot fel. Den svenska barockträdgården var tvärtom ganska artrik, som Sylvia Gibson har visat i en uppsats i Lustgården 28–29, och på ett av Svecia-sticken från Karlberg ser man tydligt, hur blomrika man ville att bårderna skulle vara. Vi nordbor har alltid velat ha blommor, och våra trädgårdar har heller aldrig blivit större än att vi kan vandra i dem till fots och njuta av detaljerna på nära håll. Förvildningarna ger oss då möjlighet att med liten möda uppleva det naturens under, som fått sin poetiska tolkning i en Gruk:

At den sorte muld blir gule krokus
det er det rene hokus-pokus.

Bevara — förnya — förändra

Det finns i vårt land en stor mängd äldre och yngre trädgårdar, som var och en vittnar om gångna tiders trädgårdskultur. En del vårdas ännu med intresse och kunnighet, andra känns som besvärande belastning och vårdas sämre. Men alla hör de till det trädgårdsarv, som vi vill rädda över till kommande generationer.

Bevara, därför att vi behöver dem som konstverk och som kulturhistoriska minnesmärken likaväl som byggnader och konstföremål.

Förnya, därför att en trädgård är underkastad det levande materialets förgängelse, men å andra sidan är lika odödlig som livskraften i generationer av växter.

Förändra, därför att vi som skall leva med dem förändras och kräver nya funktioner inom trädgårdens gamla ram.

Att vårda det trädgårdshistoriska arvet är en praktisk uppgift, som kräver ekonomiska uppoffringar. Det är viktigt att investeringarna görs rationellt, att vi har klara argument och bestämda mål för det praktiska arbetet.

SVEN A. HERMELIN
SVEN-INGVAR ANDERSSON

Sturehov — en trädgårdsrestaurering

Sturehov ligger i Botkyrka socken två mil sydväst om Stockholm. Egendomen är gammal och antas ha fått sitt namn efter Svante Stensson Sture, död 1567. Sitt nuvarande utseende fick gården i slutet av 1700-talet, sedan den 1778 inköpts av Gustav III:s finansminister Johan Liljencrantz. Denne lät arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz projektera en ny huvudbyggnad och inredde det nyuppförda corps-de-logiet med hjälp av tidens främsta konsthantverkare.

1800-talet hade i allt väsentligt respekterat Liljencrantz' arbete, och när Stockholms stad 1899 inköpte egendomen som ett led i Bornsjöns vattenförsörjningsprojekt, övertog staden ansvaret för en nästan orörd 1700-talsanläggning. Sedan den ena flygeln 1948 restaurerats och inretts till arrendatorsbostad, beslöt stadsfullmäktige 1954 att huvudbyggnaden och norra flygeln "jämte tillhörande park skulle restaureras och bevaras för framtiden som ett märkligt minnesmärke från den gustavianska tiden". Sturehov skulle dessutom kunna användas för representation och kongresser.

Restaureringsarbetet har möjliggjorts genom anslag från B. A. Danelii donationsfond och letts till ett utomordentligt resultat av stadsantikvarien Gösta Selling.

Arkitekt för ombyggnaden var Erik Fant till sin död 1953, varefter chefsarkitekten Nils Sterner övertog och slutförde uppdraget. Parkens nydaning har utförts av trädgårdskonsulent Curt Jeppson efter planer av trädgårdsarkitekterna Sven A. Hermelin och Inger Wedborn med Sven-Ingvar Andersson som medhjälpare.

Sturehov vid Mälaren är inkarnationen av svensk sommar: ljus, smult-rondoftande och vänlig. Varje detalj är utformad i avsikt att behagfullt tjäna sitt praktiska ändamål i en angenäm tillvaro. Skalan är mänsklig, effekterna mjuka och miljön i sin helhet raffinerat helgjuten, präglad av det slutande sjuttonhundratalets kulturella mognad, den svenska konstens högsommar.

Även om man kommer till Sturehov en vinterdag, när snön knarrar under skorna och Rödstensfjärden ligger som stelnad sockerkristyr mellan Ekerön och fastlandet, även om det är otvetydig nordisk vinter då man passerar Botkyrka, så är det värme i atmosfären kring Sturehov. Det märks redan, då man på ett par kilometers håll skymtar den vitkalkade huvudbyggnaden över gammal sjöbotten mellan de tallklädda moränåsarna och Mälarens uddiga strand. Vägen är förmodligen äldre än både åkrarna och Sturehov, ty liksom många andra mellansvenska färdleder balanserar den på en låg hylla i gränsen mellan skog och åker. Den följer alltså en gammal strandlinje, som varit oregelbundet uddig liksom den nuvarande, och därför är det också en krokig väg man färdas. Ömsom riktas den ut mot odlingen, där Sturehov skymtar mellan mäktiga ekar, som står fritt på fälten, ömsom vänder den in mot den massiva åsens mörkgröna väggar, men för varje gång vägen rundar en kurva har herrgården flyttat närmare, så att man kan urskilja nya detaljer. Nu två låga flygelbyggnader, som avgränsar gårdsplanen, men lämnar fri insyn från segelleden. Nu en klunga ekonomibyggnader i en tvärxels förlängning. Nu alléer, klippta träd, växthus, fruktträdgårdar.

Plötsligt ändras vägen karaktär. Den lämnar sitt organiska samband med terrängen, och i en tvär kurva går den oförmedlat över i en snörrät sträckning, kantad av åldriga lindar, lönnar och askar, som leder fram till gårdsplanen.

Här är Sturehavs hjärtpunkt. Just på trappan till huvudbyggnaden skär varandra de konstruktionslinjer, som håller ihop gården och som binder den samman med landskapet, en dominerande huvudaxel och en tvärxel, längs vilken landsvägen från Botkyrka och Stockholm löper in. Rakt ut från huvudbyggnaden skärmas synfältet av de lågt timrade 1600-talsflyglarna, och blicken leds mellan hamlade träd ut mot den brygga som sticker ut i Mälaren och som en gång i tiden var Sturehavs viktigaste förbindelse med huvudstaden. Åt motsatta hållet fortsättes bryggans syftlinje rakt genom huset, skär trädgården i två symmetriska hälften, tvingas åter in mellan planterade trädrader i en allé, som leder bort över åkrarna och slutar först där vägen når skogsbrynet och blir topografiskt följsam som vägen mot Botkyrka. Orienterad efter denna huvudaxel ligger Sturehov som uppträtt på en sträng mellan Mälaren och fastlandets åsar.

Det är i växelverkan mellan denna fast konstruerade plan och landskapets organiska oregelbundenhet som Sturehovsatmosfären skapas. Det kan anses utmärkande för gustaviansk formkultur att spela ut organiska element mot konstruktiva, och i herrgårdens arkitektur och inredning ser man många exempel på den metoden. Här på Sturehov har den kunnat

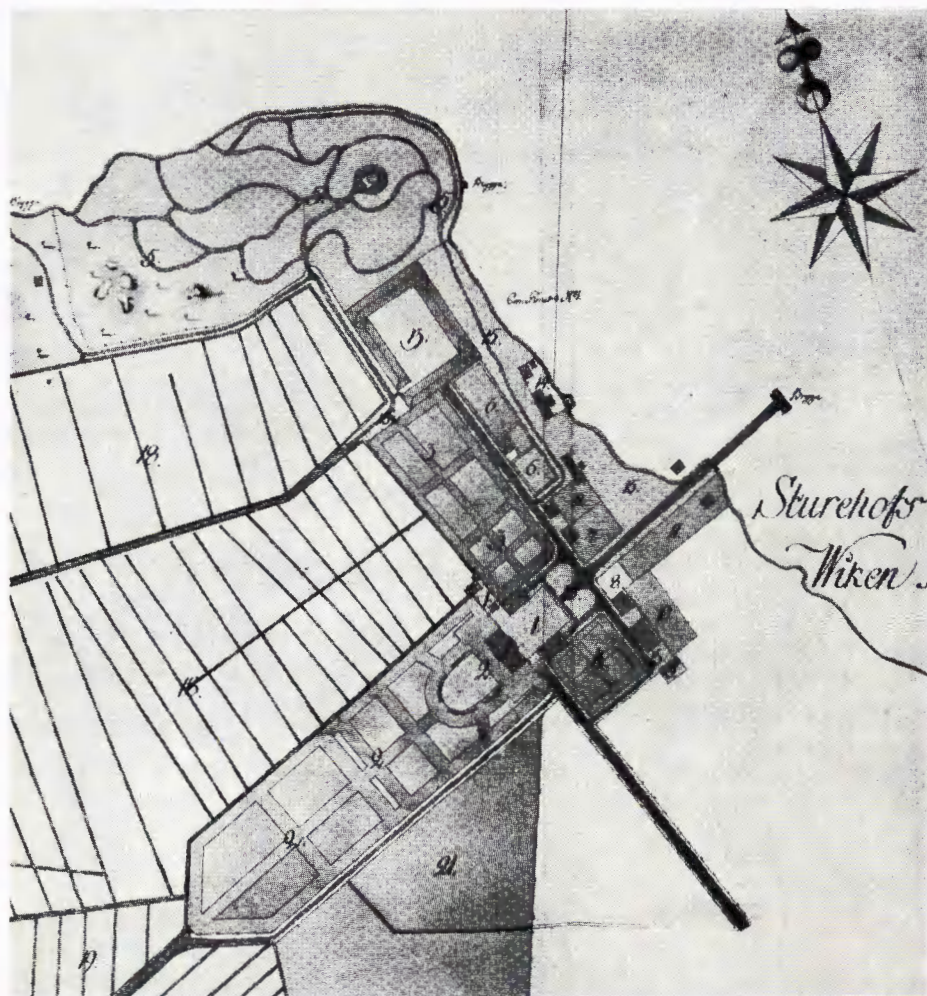

Fig. 1. Kartan över Sturehov från 1792 visar, hur herrgårdsanläggningen är orienterad efter en axel, som sträcker sig från bryggan i öster tvärs igenom huvudbyggnaden, ut i lustträdgården, vidare genom allén, över fälten, bort till skogsbrynet. Allén söderut leder till Stockholm. 1790-talets engelska park redovisas på udden norr om ladugården. — Map from 1792 showing the orientation of the manor and its surroundings in relation to an axis from the jetty at the Mälaren Lake to the east through the house, and from there through the pleasure garden, the walk and the fields to the wood. At the north end a park in the English style from about 1790.

Fig. 2. Trädgården med gräsparterren. Bild från 1927, som visar hur 1700-talets klara komposition spolerats inte minst genom 1800-talets livliga intresse för utländska barrträd. — Foto G. Sellling. — Sturehov, view from the garden side. Photo from 1927. Large trees, planted in the 19th century—inter alia, *Pinus strobus*—spoil the original idea.

genomföras hela vägen från inredningsdetalj till landskapsverkan, och allt eftersom landskapet bjuder ordentligt motstånd, har det blivit en växelverkan med avsevärd spänst i den behagfulla idyllen.

Man kan utgå ifrån att trädgården utformats för en viktig roll i detta spel mellan arkitektur och landskap, när den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes omkring 1780. Men när den nu avslutade restaureringen påbörjades 1956, hade den förmodade 1700-talsspänsten slappnat till oklar lummighet. Trädgården hade blivit en dunge av stamträd utan rumskapande verkan. Borttagna träd och raserade häckar bildade svåra luckor i de planteringar, som en gång varit trädgårdsrummets väggar, och på de öppna ytorna hade stora träd tillåtits växa upp. En endast 60-årig allé hade letts brutalt nära trädgårdsfasaden, och några jättelika exemplar av *Pinus*

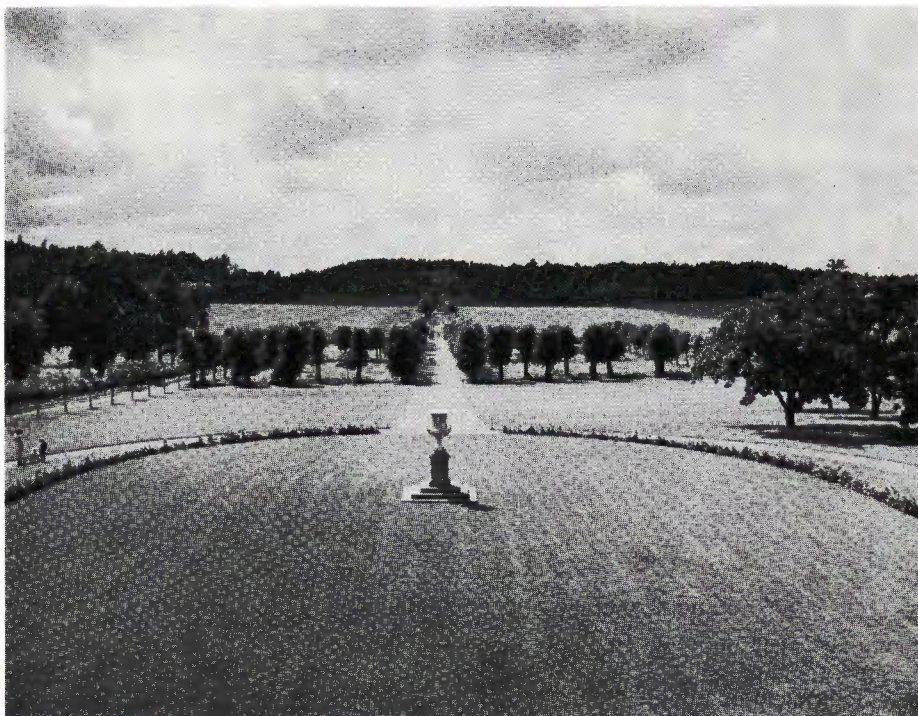

Fig. 3. Samma motiv år 1958. Sedan träden fotograferats, åldersbestämts och fällts, är det första steget taget till ett återställande. — Foto L. af Petersens. — The same place in 1958. The old trees have been removed, the lime trees in the central part have been lopped, and the old free vista towards the wood is restored.

strobis skymde sikten. Viktiga element hade försvunnit och senare tillägg hade gjort sig breda på helhetens bekostnad.

Gamla, delvis mycket vackra träd, förvuxna alléer och en allmänt yppig grönska var de positiva egenskaper som trädgården bevarat. Men förfallet var inte av det slag som kunde givit trädgården ruinens skönhet. Först sedan en undersökning gjorts av trädbeståndet och stadsantikvarie Selling spårat upp arkivmaterial, som gav en föreställning om trädgårdens 1700-talsform, blev restaureringsuppgiften verkligen lockande. Tyvärr är inte detta material så rikt som man kunnat önska. En summarisk karta från 1697, en mera detaljerad från 1792 och två gravyrer från 1795 av M. Heland är allt.

Kartan från 1697 visar, att den nuvarande placeringen av trädgårdar,

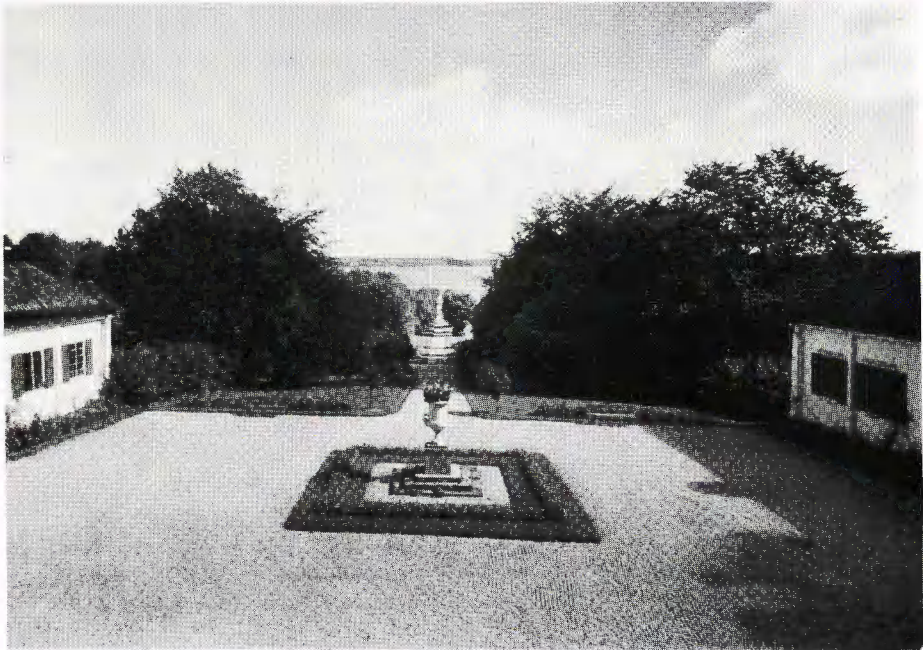

Fig. 4. Gården mot sjösidan. Redan 1926, då denna bild togs, hotade bokgrupperna att stänga utsikten mot Mälaren. — Foto G. Selling. — View from the castle towards the Mälaren Lake, which is partly hidden by groups of large copper beeches. Photo from 1926.

vägar och ladugård bevarats från 1600-talsanläggningen. Det utseende som redovisas i planen från 1792 har gården förmodligen fått i samband med att den nuvarande byggnaden uppfördes 1780. I lustträdgården torde den hästskoformade avgränsningen närmast huset ha tillkommit i samband med det nuvarande corps-de-logiet. Att den originella formen direkt ansluter till byggnadens mått tyder därpå. Det är ovisst hur denna parterri varit utformad i detalj. I en barockträdgård hade en buxbomsritning varit självskriven, men mot slutet av 1700-talet hade engelska inflytanden börjat göra sig gällande på allvar. Redan Hårleman vid mitten av 1700-talet och senare Jean Erik Rehn använde vid sina trädgårdsanläggningar ofta en "parterre à l'anglaise", dvs. en slät gräsmatta omgiven av låga häckar, små träd eller dylikt. Man kan utgå ifrån att Adelcrantz vid Sturehovs-anläggningen lät utföra en sådan slät gräsparterri. En förklaring till ritningen berättar, att det fanns fruktträd och bärbuskar i de övriga kvarteren. Enligt den äldre ritningen fanns de på samma plats redan 1697, och det kan därför förmodas att omläggningen vid tiden för nybygget

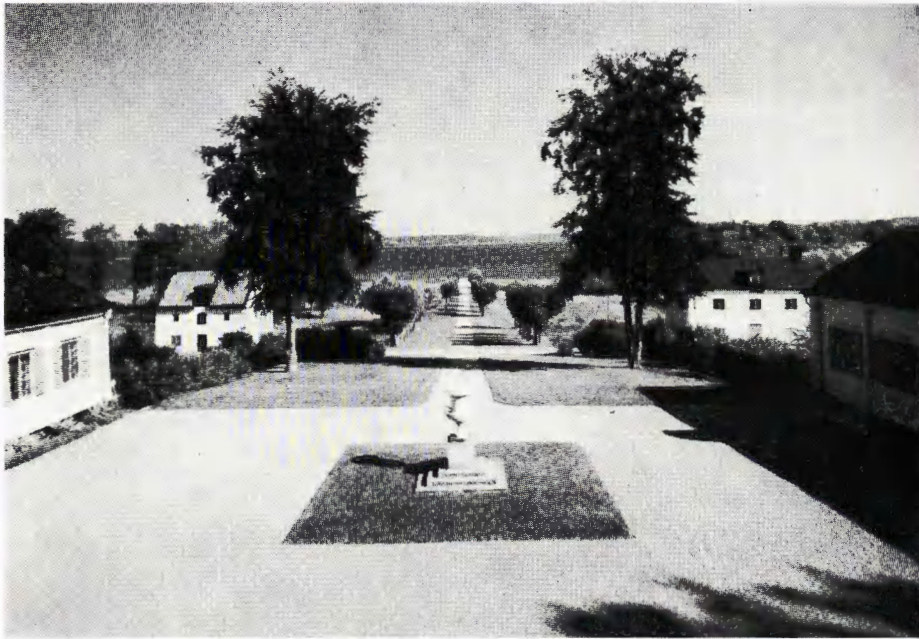

Fig. 5. Samma parti trettio år senare. Av blodbokarna, som under tiden blivit dubbelt så stora, sparades (åtminstone tills vidare) två stycken. Mälaren och magasinerna från 1600-talet spelar åter med i gårdscompositionen. — Foto L. af Petersens 1959. — The same part in 1959. Only two of the beeches, which had grown to double the size, were spared. The vista towards the lake is free, and the two store-houses from the 17th century play a part in the composition as in the original plan.

behöll en del av den gamla trädgården. Hästskoformen med dess diagonala anslutningsgångar och trädgårdens likaledes diagonalt avslutade ände mot väster är de enda tydliga 1700-talsdragen i lustträdgården, så som den framträder på planen från 1792. Det är möjligt att man nöjde sig med att modernisera trädgården närmast huset, där man behövde en arkitektonisk anslutning, och längst bort där man lagt till en ny del. Man får anta, att trädgården haft en rikare utformning än vad planen från 1792 förmår visa i sin lilla skala. Men säkert är det inte.

Sturehov representerar det utvecklingsstadium, då den arkitektoniskt formade trädgården avlöses av den engelska parkstil, som på allvar introducerades här i Sverige med anläggandet av Hagaparken under Fredrik Magnus Pipers ledning 1781. Det är sannolikt att enkelheten är en avsiktlig reaktion mot rokokons artistiskt diagonalmönstrade formträd-

Fig. 6. På 1700-talet planterades en lindhäck runt trädgården. På 1800-talet fick den växa fritt. På 1900-talet gallrades stammarna till en allérad. Stubbarna fick stå kvar. — Foto L. af Petersens 1956. — The tree row at the right-hand side of the walk represents the remains of a lime hedge from the 18th century, which was allowed to grow freely during the 19th century.

gårdar. Den kanske också kan tolkas som en begynnande likgiltighet för formträdgård över huvud taget. Men finansministern vågade inte ta steget fullt ut i den nymodiga parkstilen. Det gjorde däremot hans efterträdare, brukspatronen Carl Warendorff, vilken köpte Sturehov 1790. Han lät på vederbörligt avstånd från huvudbyggnaden omdana en kulle vid Mälarstranden till en engelsk park med vindlande gångar. Den vackra utsikten utnyttjades där med ett kolonnprytt lusthus på kullens krön. Det syns på Helands gravyr och revs först i början av detta sekel; grundstenarna kan ännu skönjas. Som synes har denna parkanläggning inte något arkitektoniskt samband med den egentliga trädgården. Fig. 1.

Det stod från början klart, att en restaurering av Adelcrantz' trädgård i första hand måste syfta till att återställa lustträdgårdens rumsverkan. Därför har de omgivande häckarna återställts. Längs den norra långsidan

Fig. 7. Samma parti som fig. 4. Vintern 1957 fälldes de sparade lindstammarna. Sommaren 1959 hade både gamla och nya stubbar alstrat så rikligt med skott, att en häck kunde bildas utan inplantering av nya plantor. Den skall släppas upp i manshöjd. De unga lindarna ha hamlats. — Foto L. af Petersens 1959. — The same aspect as in Fig. 4. The lime trees were felled in the winter of 1957, but new shoots grew up so richly from the bases of these trees as well as those earlier removed that a new hedge could be formed without addition of new plants.

kunde en stor del av häcken förnyas på ett ganska ovanligt sätt. Det fanns där en tät rad lindstubbar med stubbskott och mellan dessa uppvuxna lindträd på mycket korta men starkt varierande avstånd, som skvallrade om att lindarna inte från början planterats som stamträd utan utgjorde en del av en förvuxen lindhäck. Lindarna sågades av vid marken vårvintern 1957, och stubbarna gav redan den följande sommaren rikligt med skott. Dessa har därefter tuktats och utgör nu efter tre somrar en god början på den manshöga, tätklippta lindhäck, som bör omge hela trädgården. Ny häck med exakt samma material som den gamla. Det är inte ofta man kan restaurera så lättvindigt.

Lindalléerna i lustträdgården var mycket ojämna. Bäst bibehållna var den tvärgående allén och den del av den axiala allén, som ligger väster om tvärgången. De hade emellertid nått en höjd som allvarligt äventyrade trädgårdens proportioner och skars därför tillbaka till en höjd där täta

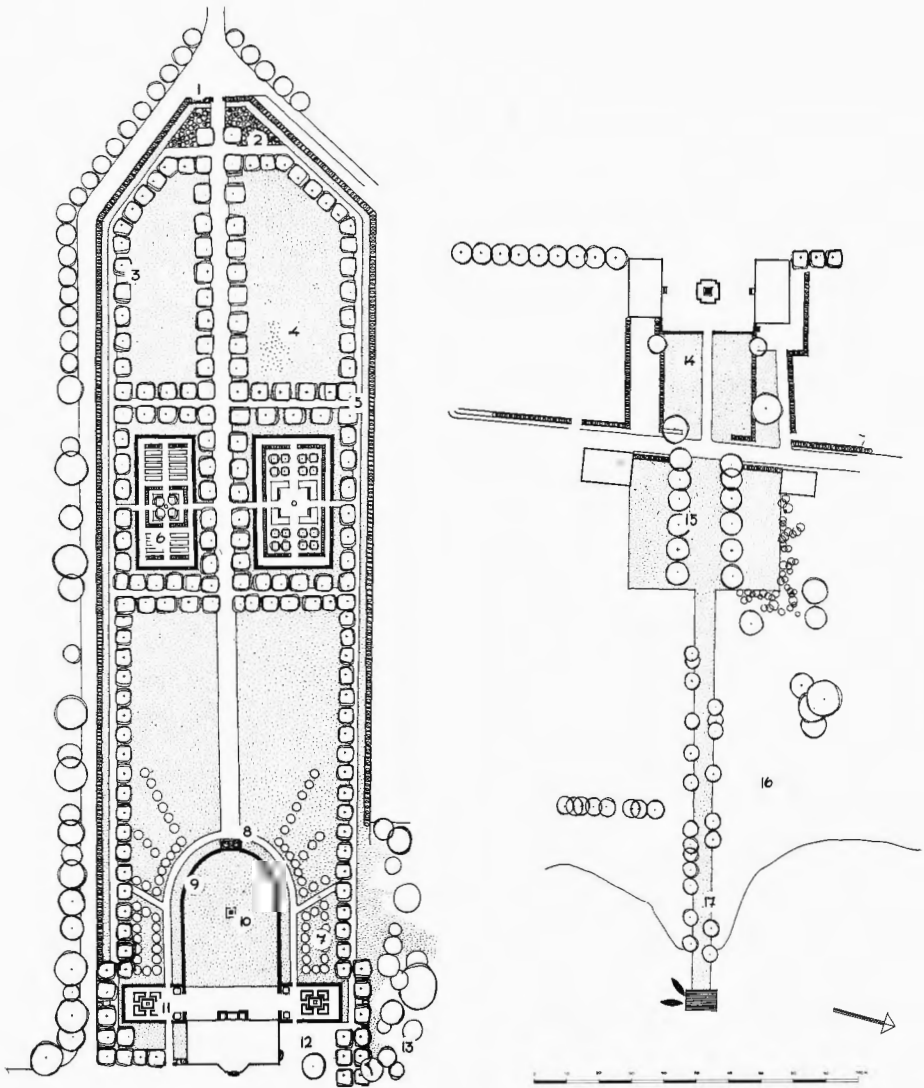

Fig. 8. Plan för trädgårdens restaurering, delad i två delar; t. v. partiet V om huvudbyggnaden, t. h. partiet Ö om denna. 1. Lindhäck, nyplanterad eller förnygrad. 2. Låg häckyta av tätklippt bok. 3. Lindalléer tuktade till enhetlig form. 4. Slättergräs med inplantering av akleja, krollilja och andra blommor, som kan förvildas. 5. Grusgångar kantade av klippt gräs. 6. Köksväxthoskéer omgivna av bokhäckar. 7. Körsbärsträd. 8. Trappa med stort mönstrat planstag av sandsten och kullersten. 9. Häck av bok. 10. Vitmålad gjutjärnsurna. 11. Rosenboskéer med buxbomskantade rabatter. 12. Plats för tillfällig parkering. 13. Hage som för-

förgreningar vittnade om tidigare beskärning. De måste tuktas även i fortsättningen, och de lindar som har nyplanterats i de långsgående raderna bör därför inom rimlig tid kunna växa ikapp de gamla. Den endast 60-åriga lindallé, som klöv den östra trädgårdsdelen, togs helt bort med hänsyn till utsikten från slottet, och de i sig själv förnämliga tallarna fick falla för samma argument med det kulturhistoriska tillägget, att tallar av denna art och med denna placering är främmande för den gustavianska trädgårdsarkitekturen. De hade planterats vid 1800-talets mitt, förmodligen som små nätta plantor av en exotisk växt vars gökmentalitet man inte anade. Alla äldre träd som borttagits har emellertid fotograferats och uppmätts samt åldersbestämts. Efter denna hårda storstädning har trädgården återfått rymd, och när alléerna och de omgivande häckarna om några år fått en klarare form och mera utpräglad horisontalverkan, kommer intrycket av slutenhet och vilande ro att ytterligare förstärkas.

Det halvrunda häckrummet (nr 10 på restaureringsplanen) närmast byggnaden har bevarats som gräsrum med oförändrad form, men de gamla häckarna (9) som bestod av rester av schersmin med en regellös blandning av olika lövträd och buskar har ersatts med nyplanterade bokhäckar. Materialet har valts med hänsyn till vintereffekten. För att kunna ansluta till huset på ett klarare sätt har den halvrunda boskén byggts på med två mindre bersåer av samma material (11). De har utformats som rosenkvarter och prydes av var sin skulpterad sandstensurna, som tidigare hört till trädgården men vars ursprungliga uppställningsplatser är osäkra. Rosenbersåerna erbjuder de skyddade sittplatser, som Sturehov behöver i sin nya funktion som representations- och kongressgård, och som säkert även 1700-talsträdgården bjöd på i någon form.

Förmodligen har trädgården från början varit helt uppodlad med kvarteren fyllda av fruktträd, bärbuskar och örter. Det antyder inventariet från

binder lustträdgården med den engelska parken. 14. Slänt med avgränsande häckar. 15. Hamlade lindar m. m. 16. Betesmarker. 17. Väg till bryggan kantad av hamlade alar. — Plan for the restoration of the garden at Sturehov. 1. Lime hedge. 2. Dense area of low clipped beeches. 3. Rows of uniformly clipped lime trees. 4. Grass meadow with columbines, *Lilium martagon*, etc. 5. Gravel paths, surrounded by cut grass. 6. Bosquets of kitchen plants, surrounded by beech hedges. 7. Cherry trees. 8. Steps, laid in sandstone and pebbles which form a pattern. 9. Beech hedge. 10. White-painted urn of cast iron. 11. Rose bosquets with borders, surrounded by box. 12. Place for temporary parking. 13. Open wood, forming the transition between the pleasure garden and the English park. 14. Slope, delimited by hedges. 15. Cut lime trees etc. 16. Meadow for grazing. 17. Road to the jetty; the trees are lopped alders (*Alnus glutinosa*).

1792, och på Svindersvik kan man ännu se kvarteren uppodlade på detta sätt. Med hänsyn till underhållet kan restaureringen inte genomföras i dessa detaljer, och klippt gräs täcker därför de största ytorna. I kvarteren bortom tvärallén (6) hoppas vi dock kunna restaurera även odlingen. Bakom tuktade häckar kommer att odlas bär, något frukt, snittblommor för husets behov och en del sådana köksväxter, som det kan vara praktiskt att ha till hands eller bara trevligt att titta på. Att finna något att stoppa i munnen bör komma att uppskattas av både herrgårdens intendent och lustvandrande kongressdeltagare. Sortvalet kommer att underordnas den kulturhistoriska helhetsbilden. En viktigare funktion får dock köksträdgårdens häckar som kulisser i trädgårdsrummet; de skärmar av och lockar till promenader med växlande scenerier. Utan dem blir trädgården för lättöverblickad och ointressant. Nyttoplanteringen representeras även av en körsbärslund (7), radiärt planterad kring gräs- och rosenboskéerna.

Trädgården mot sjösidan har restaurerats efter samma normer som lustträdgården. En låg häck planteras för att ge gårdens öppna sida en klar avgränsning. och de befintliga häckarna av schersmin eller snöbär på slutningen ner mot ekonomivägen (14) har rensats ur. Längs vägen ner till bryggan fanns gamla hamlade lindar och andra lövträd (15), som till skillnad från träden i lustträdgården hållits regelbundet tillbakaskurna. De kommer att ges samma vård i fortsättningen för att ge fri sikt ut över Mälaren.

När de nyplanterade träden fått fylliga kronor och häckarna blivit 2–3 meter höga, bör en promenad längs huvudaxeln kunna ge en uppfattning om den spänstiga rumsrytmik, som är utmärkande för den franska klassiska trädgårdskonsten. Man passerar grindarna i väster (1) och skimtar redan herrgårdsbyggnaden mellan de hamlade träden, men åt sidorna kan man se in i ett par häckomgivna gräskvarter (3 och 4). Mellan köksboskéerna (6) pressas rummet samman till en smal korridor med de åldriga stammarna som skiltvakter för att snart åter svälla till stor volym med ljus över gräsyterna. Ett par trappsteg (8) skiljer detta stora rum från det intimare, halvcirkelformade (10), som helt behärskas av slottsfasaden. Det är en plats där man vilar och gärna stannar, men man kan också gå vidare genom husets trånga mittkorridor ut på gårdsplanen där en vitmålad gjutjärnsurna för ett ögonblick ställer sig i vägen för sikten. Man kan fortsätta ner mot bryggan genom allt smalare trädgårdskorridorer, mellan häckar (14) och alléer (15) tills man når Mälaren, där rytmen klingar ut i vidden över vattnet.

Med detta har den närmaste gårdsomgivningen återfått en fast form, som utan betungande underhåll kan bevaras för lång tid framåt. Också i den

Fig. 9. Sedan den 60-åriga lindallén, som förde ända fram till gräsparterren, tagits bort liksom tallarna kring denna, har den kräset proportionerade västfasaden blivit fullt synlig och lyser vit över lustträdgårdens gräsytor. — Foto G. Bråhammar 1958. — After removal of the limes and pines near the house a full view of the west façade is obtained once more.

engelska parken pågår restaureringsarbeten, så att den skall återfå något av sin 1700-talsform. Det sker genom gallring och röjning, men bilden av den tidens naturuppfattning vore inte fullständig, om formklippta granar, sittplatser med gjutjärnssoffor och paviljonger för ensamhet och samvaro saknades.

Så blir Sturehov ett märkligt levande minnesmärke över den gustavianska livsstilen, den som på ett så förunderligt sätt lyckades förena intellektuell kyla med mänsklig värme.

ARVID NILSSON

Landskronas parker och planteringar

I äldre tider saknade Landskrona liksom övriga småstäder offentliga planteringar. Gatorna var trånga och smutsiga, och några öppna planterade platser ordnade för befolkningens trevnad fanns icke. I Landskrona-trakten var förmodligen även det omgivande landskapet sedan årtusenden fritt från träd- och buskvegetation i nämnvärd omfattning. Borgerskapets talrika husdjur avbetade ständigt fäladsmarkerna och höll på så sätt effektivt efter de lignoser, som till äventyrs försökte växa upp på de öppna vidderna.

Staden var dock långt ifrån någon öken, som saknade trädväxt och grönska. På de dåligt renhållna gatorna och på öppna tomter inne mellan husen frodades i den feta myllan en yppig ruderatflora, delvis bestående av nitrofila, numera sällsynta eller helt försvunna arter. Och bakom de låga stadsgårdarnas gatufasader dolde sig ofta nog idylliska trädgårdar med frukträd och gammaldags örter till nytta och trevnad. Många av de ålderdomliga örterna har för övrigt dröjt sig kvar ända in i våra dagar i täpporna vid de gamla småhus, som nu i allt mer ökad takt håller på att försvinna ur gatubilden. Vi behöver i detta sammanhang bara nämna sådana för Landskrona karakteristiska växter som italiensk blåstjärna, *Scilla italica*, en växt som före 1940-talets svåra vintrar i tjocka bårder kantade gångar och rabatter vid de gamla husen (jfr Nilsson 1949), pärlhyacinten *Muscari racemosum* (*M. botryoides* är ovanligare), morgon- och aftonstjärnor (*Ornithogalum umbellatum* och *O. nutans*) samt gammaldags, för länge sedan ur handeln utgångna tulpaner och narcisser m. fl. Och ännu kan man få se ett och annat stånd av den förr åtminstone i västra Skåne vitt spridda ädelmyntan *Mentha gentilis* var. *subspicata* och det numera ohjälpligt omoderna randgräset, *Phalaris arundinacea* f. *picta*.

Under sin Skånska resa besökte Linné även Landskrona. Besöket varade endast ett dygn, och anteckningarna härifrån är ganska magra. Om trädgårdar och deras vegetation säger han endast: "Caprifolium non perfoliatum (Fl. 191) planterades här mycket i Trädgårdarne, och växte så stor, som Caprifolium perfoliatum. Blomstren, som woro på yttra sidan

purpurfärgade, gofwo en angenäm lukt"; och i fortsättningen heter det: "Liguster-Heckar artigt klipte och formerade til Cabinetter och Angiporter eller Bogegångar sågos i Segnholtz Trägård til 4 alnars högd".

Landskrona stads äldsta offentliga plantering, Karlslund, är en vildpark, som anlades och planterades under åren 1813–1815, icke på stadsmyndigheternas eget initiativ utan enligt order av Konungens befallningshavande i länet. Det var emellertid icke omsorgen om stadsbornas fritid och söndagspromenader, som dikterade detta steg från myndigheternas sida, utan tanken på att Landskronas skriande behov av gagnvirke och bränsle i någon mån skulle kunna tillgodoses, efterhand som träden hann växa upp. Efter flera förslag och motförslag beslöts att till den blivande planteringen upplåta den s.k. Ladugårdskroken, ett fuktigt ängs- och kärrområde beläget i de norra delarna av stadens fäladsmarker. Här utplanterades "under anläggningsåret 1814 tillhopa 10 296 unga träd, trädplantor och pilpinnar och utsåddes 2 tunnor och 7 kappar trädfön" (Lindholm 1930). Denna plantering kom naturligtvis inte att tjäna det ändamål, vartill den från början avsetts, men har under årtiondenas lopp haft en mycket stor betydelse som utflyktsmål för stadens innevånare. Med bilens hjälp — allemans redskap — söker man sig emellertid i våra dagar mera avlägsna mål för fritidsvistelse i naturen, och därför har Karlslund eller "Plantan" (Plantagen), som den lika ofta kallades, icke samma betydelse som i forna dagar. Trädbeståndet utgöres huvudsakligen av bok, som i den goda skånska myllan har nått aktningvärda dimensioner, men dessutom finnes här icke så få ekar, björkar och lindar samt alm, avenbok, ask, al, skogslönn, tysk lönn, vitpoppel och oxel m. fl. Som exempel på skogsträdens goda utveckling kan nämnas, att de större bokarna i brösthöjd mäter mellan 2,80 och 2,90 m i omkrets med släta, ljusgrå, spikraka stammar, som reser sig till avsevärd höjd. En av de största björkarna (*Betula verrucosa*) mäter 2,12 m i omkrets, och tre av de större avenbokarna gav följande mått: 1,67, 1,82 och 1,91 m. Det är intressant att studera, hur undervegetationen har utvecklats från den öppna fäladens till skogsmarkens med fläder, olvon, benved, hagtorn och kaprifol samt svarta och röda vinbär på mera fuktiga ställen och en ganska artrik, till stor del i sen tid inplanterad eller insådd örtflora. Till de självspridda eller i äldre tid inkomna örterna hör t. ex. vitsippa (*Anemone nemorosa*), lundviol (*Viola reichenbachiana*), vanlig vårlök (*Gagea lutea*), lundvårlök (*G. spathacea*), gökärt (*Lathyrus montanus*), tvåblad (*Listera ovata*), häxört (*Circaea lutetiana*), harsyra (*Oxalis acetosella*), ekorrbar (*Majanthemum bifolium*); till de i sen tid inplanterade eller insådda: skogsviol (*Viola riviniana*),

gulplister (*Lamium galeobdolon*), skogsbingel (*Mercurialis perennis*), rödblära (*Melandrium rubrum*), vippärt (*Lathyrus niger*), storrams (*Polygonatum multiflorum*), konvalj (*Convallaria majalis*) och vårfryle (*Luzula pilosa*). En anmärkningsvärd botanisk raritet från Karlslund är vidare en form av kirskål, *Aegopodium podagraria* f. *subsimplex*, med enkelt trefingrade blad.

Stadsparken, Landskronas äldsta egentliga park, anlades och planterades våren 1852 på området för den på 1750-talet rivna medeltidskyrkan S:t Johannis Baptistae, en nyhet som inte enbart mottogs med förtjusning av den tidens stadsbor. Då 100-årsminnet av denna händelse år 1952 inföll återgav red. E. Lindholm i Landskronaposten en ur den dåtida lokalpressen hämtad skildring av händelsen, en för nutida människor lärorik och roande redogörelse av den tidens förhållanden och åsikter. Det klagades över hantverksgesällernas busliv i planteringarna, och om ringa förståelse och hänsyn vittnar även följande tidsskildring ur Lovén (1908): "Man var vårdslös med eller visade okynne mot planteringarna. Upprepade vitesförbud måste utfärdas mot ofredande af växter och upphängning af kläder å gamla kyrkogården (Stadsparken) eller mot körande och ridande öfver den makadamiserade planen omkring kyrkan och mot okynne, som föröfvades på de där planterade buskväxter, 'som alldeles förfaras'. Någon våldsverkare hade en natt nedbrutit träd och buskar i planteringen på gamla kyrkogården. Stadsfullmäktige utlofvade 100 rdr åt den, som 'bevisligen upptäcker' våldsverkaren. Stadsplantör Grundström erhöll särskild befallning att hafva tillsyn öfver planteringarna, som enligt kontrakt ålåge honom. Det oaktadt visade han den vårdslösheten, att han lät sina egna kreatur gå lösa på bete i stadens planteringar, hvarför han blef uppkallad för att inför drättselkammaren för denna grofva förseelse erhålla lämplig tillrättavisning". Sannolikt är det som minne från dylik åverkan, som åtskilliga av de över 100 år gamla almträden i Stadsparken har vuxit upp med flera ungefär lika grova stammar nerifrån marken eller grenar sig i två eller flera delstammar en bit uppe på huvudstammen. Parken innehåller många praktfullt utvecklade träd, huvudsakligen skogsalm men även bok, avenbok, blodbok, tysk lönn, hästkastanj och vresalm m.fl. Tidigt på våren prydes gräsmattorna av vårlökens gula stjärnor. Grunden till den gamla medeltidskyrkan har blottats och restaurerats i sen tid och ingår nu som en kulturhistoriskt intressant detalj i parken. Till hugfästandet av stadens 500-årsjubileum avtäcktes här år 1913 en minnessten med inskriften: "År 1913 restes å gamla kyrkans grund denna sten till åminnelse av att Landskrona under

femhundra år ägt stadsprivilegier. Nutid ser tacksamt tillbaka mot forntid, tillitsfullt hän mot framtid”.

”Efter Johanniskyrkans rivning blev kyrkogården kring densamma olämplig till begravningsplats eftersom marken skulle ingå i fästningsverken. Många förslag hade framförts om anordnande av en begravningsplats för staden, men först år 1802 utlades en sådan i den s.k. Walkingleyckan i Fröjdenborgsvången. Denna plats utvidgades åtskilliga gånger, senast år 1860, och användes ända in på 1880-talet” (Lindholm 1930). På den gamla kyrkogården står en del gravstenar fortfarande kvar och området ligger nu som en grön parkoas invid den livligt trafikerade Eriks-gatan, genomfartsleden norrut. I denna park finns några av stadens äldsta och mäktigaste träd, huvudsakligen skogsalmar och askar. Somliga har vid kanske mer än ett tillfälle skurits in hårt och har därför de för sådana träd karakteristiska, kandelaberlikt uppbyggda kronorna. I gräsmattorna växer aftonstjärnornas saftiga och trinda blad i täta mattor, men sällan ser man den blomma. Ängsvårlöken, *Gagea pratensis*, en karaktärsväxt för åtskilliga västskånska kyrkogårdar, är talrik, men även den blommar sällan i gräs, däremot ymnigt i gångarnas nakna grus.

I detta sammanhang bör kanske även stadens nuvarande begravningsplats presenteras; här är nämligen åtskilliga intressanta lignoser planterade. Den anlades år 1876 och invigdes året därpå men har sedan dess utvidgats vid flera tillfällen, senast i början av 1920-talet. I yttergränserna planterades då ett smalt läbälte, vari ingår åtskilliga träd och buskar av ovanligare slag. De västligaste och sista kvarteren i detta område har helt nyligen tagits i bruk, och därvid förintades några i gräsmattorna växande örter och gräs av ganska stort intresse: *Bromus lepidus*, *Leontodon nudicaulis* och *Rumex ambiguus* (jfr Nilsson 1952).

Slottsparken är ett omfattande parkområde, som sträcker sig från Eriksgatan vid Stadsparken längs Citadellets gravar och vallar för att fortsätta i en smal remsa mellan dessa och Öresund ända till försvarsanläggningarnas slutpunkt vid Nordkap längst i nordväst. På en tidigare med stenpartiväxter bevuxen, nu gräsklädd kulle i parken står en 5 m hög monolit som minne av anläggningens tillblivelse år 1880. Och i Strandpromenadens nordligaste del vid Nordkap ”äro placerade två gamla stora kanoner med årtalen 1689 och 1718. Desse, liksom en kulle där bredvid med en därpå rest sten, på hvilken är inristadt: Oscar, däröfver en kunglig krona och undertill 19 22/9 01, äro tillkomne såsom minne af konung Oscar II:s sista besök i Landskrona” (Lovén 1909). Parkens växtbestånd

lär åtminstone delvis härstamma "från en park i Köpenhamn, vilken samtidigt skulle uppoffras för en gatureglering, en mängd sällsynta träd och buskar kunde inköpas för ett särdeles billigt pris. Tack vare denna omständighet har Slottsparken att uppvisa många botaniska rariteter i sitt trädbestånd" (Lindholm 1930). På Slottsparkens yttersta udde mot Sundet är Landskronas välbekanta sommarrestaurang Strandpaviljongen belägen, en byggnad som tillkom i samband med stadens 500-årsjubileum år 1913. Strandpromenaden prydes här av en serie i hamnen uppfiskade gamla kanoner, och ytterst mot havet står Anders Olssons betagande skulptur av en solbadande flicka. Ursprungligen anlades Slottsparken på en öppen yttervall tillhörande Citadellet, och området var då "ett kaos av vallar, moras och smutsiga gravar, på vilka vintertid skridskosporten övades av den tidens ungdom" (Schmidt 1925). Angående parkens anläggning och växtbestånd skriver Persson (1952): "Parken är anlagd i typisk 1880-talsstil, med slingrande gångar och långa perspektiv. Perspektiven har dock med åren delvis växt igen på grund av den lummiga vegetationen. Trädbeståndet har vid flera tillfällen gallrats med resultat att de kvarstående träden givits möjlighet att utvecklas till sin fulla prakt och skönhet." Härtill kan tilläggas att ursprungligen ingick i parken även två för tidsperioden typiska, nästan sockertoppsformade stenpartianläggningar med mot toppen skruvlikt löpande gångar och en sittplats högst upp. Ur nutida synpunkt vore naturligtvis dessa "stenberg" föga tilldragande, men det är ändå att beklaga, att de icke fick ligga kvar som minne från en tid med annan smak och andra ideal än nutidens.

I anslutning till Slottsparken är det skäl att dröja även vid det av vallar och ett vidsträckt nät av kanaler omgivna Citadellet eller "Slottet", en från 1700-talet härstammande försvarsanläggning av stora mått. De yttre, av staden arrenderade områdena har sedan många år varit upplåttna till s. k. koloniträdgårdar. Enligt beslut skall emellertid detta trädgårdsområde röjas successivt, så att det senast i mitten av 1960-talet skall ligga fritt med sina gräsklädda vallar och gravar fullt synliga och tillgängliga för turister. Genom dessa åtgärder återföres kulturresevatet i sitt ursprungliga skick, och staden tillföres en turistattraktion av hög klass.

Även de inre delarna kring Citadellets byggnader har tidigare legat utlagda som trädgårdskolonier. Dessa röjdes emellertid i samband med att anläggningen under ett par årtionden togs i bruk som kvinnofängelse. Fångarna sysselsattes delvis med odling av medicinalväxter. Som minnen från denna tid kvarstår ett antal anmärkningsvärda lignoser, och i fältskiktet ingår ett stort antal förvildade prydnads- och medicinalväxter.

Anmärkningsvärt är bl. a., att kryddörten dragon, *Artemisia dracunculus*, för några år sedan förekom i stort antal som självspridd på en av de gräsklädda och soliga vallarna (jfr Nilsson 1952). För övrigt präglas vegetationen av de främmande floraelement, som inkommit vid insädd av gräsfrö av olika proveniens. På stora arealer är knylhavre (*Arrhenatherum elatius*), förhärskande med inströdd gullhavre (*Trisetum flavescens*), medan vallarna på andra ställen bär rika bestånd av raklosta (*Bromus erectus*), foderlosta (*B. inermis*) och pimpinell (*Sanguisorba minor*). Karakteristiska för området är vidare ett antal medicinalväxter, som kvarstår eller som har förvildats från tidigare odlingar: ålandsroten, *Inula helenium*, är t. ex. nästan besvärande ymnig, medan däremot de tvååriga kungsljusen *Verbascum thapsiforme* och *V. thapsus* på grund av ständig bortuggning före frömognaden snart helt har försvunnit. Samma öde hotar även den ståtliga ulltistel (*Onopordum acanthium*), en växt som har gamla anor inom området och om vilken Linné skriver i sin Skånska resa: "Onopordium växte på wallarna, mer än på något annat ställe, men war redan bärgat af de fattige, som brukte det til bränsle, sedan det blifwit tort".

Norr om Citadellets yttre vallgrav vidtager ett litet parkparti kallat Granet, en numera oegentlig beteckning. Området har emellertid tidigare burit en, antagligen under slutet av 1800-talet utförd, tät plantering av granar och tallar. Granarna, som huvudsakligast bestod av vitgran, *Picea glauca*, trivdes icke särskilt bra och har därför efterhand försvunnit och ersatts med präktiga björkar. Parkpartiet är floristiskt intressant, därför att det i sin vegetation hyser element, som härstammar ur utländskt gräsfrö av olika proveniens. Här kan man t. ex. finna det med vanlig fårsvingel nära besläktade, ytterst finbladiga gräset *Festuca ovina* ssp. *capillata*, och här är den vår vanliga hundäxing närstående, spädare, ljusgröna och graciöst finbladiga *Dactylis aschersoniana* — på svenska kallad ljusgrön hundäxing — nästan ymnig. Bland andra här växande gräs och halvgräs kan nämnas hässlebrodd (*Milium effusum*) och vitfryle (*Luzula luzuloides*) samt den som gräsfröinkomling från vårt land endast från Landskrona och Granet kända skogssvingeln, *Festuca altissima*. Sannolikt har också de i Granet förekommande örterna hårkörvel (*Chaerophyllum temulum*) och skogssallat (*Lactuca muralis*) inkommit på samma sätt.

Norrut fortsätter parkpartiet Granet i Exercisfältet, den sista resten av stadens fordom vidsträckta gemensamma betesmarker, fälader. Och på den här ca 5 m höga, delvis av litorinahavet uppkastade strandvallen

löper Strandvägen fram till det idylliska fiskeläget Borstahuset och vidare norrut till fritidsreservaten vid Erikstorp med sina vidsträckta badstränder. Det förut öppna och odlade strandområdet planterades år 1928 till skydd mot havet med lignoser av diverse slag, huvudsakligen tallar. Närmast stranden tar den låga och tätgreniga bergtallen, *Pinus mugo*, mot de värsta stormbyarna, och där innanför vidtager ett brett bälte av vanlig tall, *P. silvestris*, samt svarttall, *P. nigra*. Här finner vi de med från Ryssland importerad råg inkomna, annars i vårt land sällsynta örterna *Lathyrus tuberosus*, knölval, och *Vicia dasycarpa*, och här växer självspridda, nu stora buskträd av valnöt, *Juglans regia*.

Av Landskronas vidsträckta parksystem återstår nu att nämna de i stadens centrala och östra delar belägna: Dammhagsparken, parken kring Seminariet och S:t Olofs sjö, Läroverksträdgården samt Teaterparken och dennas fortsättning vid järnvägsstationen.

Dammhagsparken anlades i början av 1920-talet och innehåller ett flertal dendrologiskt intressanta träd samt färgrika blomsterrabatter. Ursprungligen utgjordes området av fuktiga ängspartier och kärrhålor. Ända intill parkens anläggning låg marken utanför den samlade stadsbebyggelsen och var utlagd i kolonilotter. Härom berättas följande i publikationen "Landskrona och jubileumsutställningen 1913": "Den som först väckte frågan om inrättande av koloniträdgårdar på tal, var handlanden Hans Almskog, som för ett par tiotal år sedan motionerade om indelning och upplåtelse av Damhagens sumpmark till trädgårdslotter. Motionären erinrade om fördelarna av en sådan anordning både för innehavarna och staden, vilken sistnämnda skulle få Damhagen dränerad och torrlagd utan någon nämnvärd kostnad — — —. Damhagen utmed Regeringsgatan styckades i parceller, vilka rönt strykande åtgång. Dessa koloniträdgårdar voro icke avsedda för någon viss samhällsklass; också anmälde sig spekulanter ur alla läger. På trädgårdsområdet fanns ingen annan rangskillnad än den som dikterades av den större skickligheten i trädgårdsskötsel." Dammhagsparken ligger fortfarande lågt och översvämmas ofta, särskilt vid snösmältning under snörika vintrar. Detta förefaller icke inverka menligt på parkens växtlighet på annat sätt än att vissa mera ömtåliga lignoser synes tillväxa ovanligt långsamt. Möjligen kan dock den dåliga konditionen hos parkens och stadens enda ex. av den brokbladiga asklönnen, *Acer negundo* f. *variegatum*, bero på detta förhållande.

Omedelbart intill denna park ligger Landskrona Högre Allmänna Läroverk (invigt 1915). I skolträdgården här har intresserade biologilärare planterat en vacker samling av olika, delvis sällsynta träd och buskar;

Fig. 1. Kaskadpil (*Salix × chrysocoma*) vid fågeldammen (S:t Olofs sjö). — Foto Weibulls. — *Salix × chrysocoma* at the fowl pond.

inom det lilla området fanns på sin tid inte mindre än 107 olika lignoser planterade (Larsson 1935) jämte ett rikt urval örter av mer eller mindre stort intresse ur undervisningssynpunkt. Skolträdgårdens utveckling och glanstid inföll under den för trädgården livligt intresserade adjunkt E. Arvid Larssons tid. Som vanligt hade växterna från början planterats alltför tätt, med påföljd att åtskilliga buskar och träd efter hand måste avlägsnas för att bereda de återstående plats till en någorlunda normal utveckling. Detta i samband med läroverkets utvidgning år 1954, som delvis skedde på skolträdgårdens bekostnad, har starkt decimerat art- och sortantalet. Det förefaller emellertid som om behovet av en skolträdgård, med ändamål att förse den starkt reducerade undervisningen i botanik med åskådningsmaterial, icke längre skulle föreligga i nämnvärd omfattning. Den lilla parken torde därför numera ha sin huvudsakliga uppgift som grönskande ram framför byggnaderna.

Nästan gräns i gräns med Dammhagsparken ligger också den s.k.

Wrangelska parken med den lilla nästan cirkelrunda Pannkakedammen, som hyser ett rikt fågelliv. Här är platsen för ett snart 30 år gammalt rosarium med då moderna men nu snart försvunna rosensorter (Joseph Guy, Else Poulsen och Kirsten Poulsen), och här hoppar sig de många japanska körsbärens skära blomblad i drivor efter den alltid intensiva men korta blomningen. Omgiven av buskager och breda blomsterrabatter ligger här en musikpaviljong för friluftskonserter under vackra somrardagar.

Teaterparken. Landskrona teater, som invigdes 1901, uppfördes i en gammal, handelshuset F. Neess tillhörig park eller trädgård, belägen strax intill järnvägsområdet. Parken hyser ett rikt bestånd av gamla, vackra träd, av vilka större delen kanske är planterade redan före teaterns tillkomst. Så är t. ex. möjligen fallet med de stora hängpilar, som dominerar parkbilden. På en kulle strax intill teatern stod ända till 1924, då det vräktes omkull av stormen, ett jättelikt träd, enligt uppgift (Gertz 1932) en äkta svartpoppel, *Populus nigra*. Av fotografier att döma kan dock poppeln ifråga lika väl ha varit en kanadapoppel, närmare bestämt *P. canadensis marilandica*. Om poppeln skriver Gertz: "Trädet utgjorde en verklig prydnad för parken och var inhägnat med en monumental granitbalustrad, som planteringsföreningen låtit uppföra kring detsamma." Den nämnda jordkullen med sin stenbalustrad låg kvar ända till år 1950, då den avlägsnades i samband med en omläggning av området omkring teatern (Persson 1952).

I omedelbar anslutning till Teaterparken ligger det planterade området framför järnvägsstationen, en vacker anläggning med ett flertal välvuxna träd och prunkande rabatter. Åtminstone huvudparten av områdets lignoser torde ha planterats i samband med järnvägsstationens uppförande i slutet av 1800-talet.

Stadens Seminarium har ett vidsträckt område utlagt i trädgård och park, och detta hyser, som sig bör, i sina rika samlingar av botaniskt undervisningsmaterial även åtskilliga lignoser av intresse. I jubileumsskriften "Landskrona och jubileumsutställningen 1913" säges att "i den seminariebyggnaderna omgivande trädgården finnas 170 arter träd och buskar, däribland de viktigare inhemska, en botanisk anläggning med särskild avdelning för medicinal- och gagnväxter, så att seminariet i detta avseende förfogar över ett rikhaltigt åskådningsmaterial". Några av de mest intressanta och ömtåliga växterna tog de svåra vintrarna i början av 1940-talet; så t. ex. *Ailanthus altissima*, *Catalpa bignonioides* och *Juglans regia*. Byggnad

derna inrymmer numera småskoleseminarium men byggdes och inreddes ursprungligen som utbildningsanstalt för kvinnliga folkskollärare och invigdes år 1903. Som minne från denna botanikundervisningens glanstid ligger i den norra delen av trädgårdsområdet en liten planterad lövdunge, i vilken de vid skilda tillfällen inplanterade inhemska skogsörterna och -gräsen har förvildats och nu bildar till synes naturliga växtsamhällen. Den inom området och i omgivningen nu ymniga *Impatiens parviflora* har även den spritt sig från läroanstaltens botaniska avdelning, och därifrån härstammade även den länge kvarstående men nu försvunna *Dipsacus pilosus*.

Strax intill Seminariet ligger S:t Olofs sjö eller Mattisdammen — i dagligt tal mest kallad Fågeldammen. Dammen och omkringliggande lilla parkområde iordninggjordes år 1910, och från den tiden härstammar förmodligen bl. a. de jättestora hängpilar, som nu speglar sig i vattnet. Dammen hyser ett stort antal vattenfåglar av många olika slag, av vilka må nämnas två nu 26 år gamla hybridsvanar, en korsningsprodukt mellan svartsvan och knölsvan.

Åtskilliga andra smärre offentliga planteringar vore värda att nämnas, så t. ex. parkanläggningarna kring den år 1852 uppförda Suellska Stiftelsen och det intilliggande år 1905 uppförda Sjukhemmet samt planteringen kring Landskrona tekniska yrkesskola (en vacker år 1877 som sjukhus uppförd byggnad). Och härtill kommer de många privata trädgårdarna, i vilka man här och där kan få se dendrologiskt märkliga ting. Särskilt anmärkningsvärda är de små förträdgårdarna till de många från 1800-talet härstammade småhusen och de ofta rymliga, varma och soliga trädgårdarna där bakom.

Men allra mest dominerar stadsbilden av de många koloniträdgårdar (mellan 2 000 och 3 000), som anlagts på Citadellets vallsystem och på flera andra håll. Landskrona är en av de orter, där koloniträdgårdsrörelsen först fattade rot i vårt land, och den omfattas fortfarande med stort intresse, även om lusten för arbete i egen täppa i viss mån synes ha minskat i och med bilismens ökade framfart.

Och så kommer vi i denna presentation av stadens parker och trädgårdar även till Weibullsholms Växtförädlingsanstalt. I samband med där bedriven plantskolerörelse har här under de sist förflutna 20 åren planterats ett stort antal träd och buskar av mer eller mindre ovanligt slag.

Särskilt väl utvecklade och till stor del ovanliga lignoser är samlade på den s. k. Tobaksjorden norr om Weibullsholms institutionsbyggnad. Parken närmast byggnaden hyser resterna av en på 1800-talet anlagd park med

inemot 80-åriga träd och buskar, varav må nämnas ett flertal *Carya ovata* och parklindar. Som undervegetation har här inplanterats ett mycket rikt sortiment av lök- och knölväxter, de flesta blommande under vår- och försommarmånaderna. De trivs förträffligt och bildar nu täta och frodiga, i blommor höljda mattor. Som första blommare kommer vintergäcken (*Eranthis hiemalis*), ofta redan i februari, följd av *Scilla sibirica*, *Chionodoxa*-arter, *Puschkinia scilloides*, *Corydalis*-arter och *Anemone apennina*, *A. blanda* m. fl. Som intressanta detaljer i denna anläggning kan även nämnas en nyanlagd s. k. kryddgård med ett stort antal ett- och fleråriga kryddörter, numera aldrig eller sällan odlade köksväxter samt ett rikt urval av gammaldags eller ännu brukade medicinalväxter. I rabatter och i specialanläggningar finnes här ett stort sortiment fleråriga prydnadsväxter samt sortiment av dahlior och gladiolus m. m., och på den öppna jorden sås på våren ut frö av de många färgstarka ettårsblommor, som vi i dagligt tal kallar sommarblommor.

Litteratur

- GERTZ, O., 1932: Den stora svartpoppeln i Landskrona. — Skånes Natur.
 LANDSKRONA och jubileumsutställningen 1913. — Landskrona.
 LARSSON, E. A., 1935: Träd och buskar i skolträdgården. — Pedagogisk Tidskrift.
 LINDHOLM, F., 1930: Landskrona från äldsta till nuvarande tid. — Landskrona.
 LINDQVIST, K., 1913: Fågeldammen. — Landskrona och Jubileumsutställningen 1913. Landskrona.
 LOVÉN, N. E., 1909: Landskrona under svenska tiden, 1658-1908. — Landskrona.
 VON LINNÉ, C., 1751: Carl Linnæi Skånska resa. — Stockholm.
 NILSSON, A., 1949: Örtartade två- och fleråriga prydnadsväxters förmåga att uthärda stränga vintrar. — Agri Hortique Genetica VII.
 — 1952: Anteckningar om Landskrona-traktens flora. II. — Botaniska Notiser.
 PERSSON, T., 1952: Landskrona stads parker. Svenska Stadsmonografier. Uppsala.
 SCHMIDT, M., 1925: Gamla Landskrona. — Landskrona.

ARVID NILSSON

Dendrologiska anteckningar från Landskrona

Då jag åtog mig att presentera lignoserna inom Landskrona stads område tycktes mig uppgiften lätt att genomföra. Under arbetets gång kom jag emellertid underfund med att så ingalunda var fallet. Även om Landskronas planteringar icke kan sägas vara överväldigande rika på dendrologiskt anmärkningsvärda ting, så blev det ändå ett avsevärt antal arter och sorter, som efterhand fyllde mitt kartotek. Och så återstod den svåra uppgiften att göra ett förnuftigt urval. Att medtaga allt vore ju ett oförsvarligt slöseri med trycksvårta. Och häri låg en del av de svårigheter, som mötte. Säkerligen har jag i vissa fall offrat onödigt arbete på relativt likgiltiga ting och utelämnat mera intressanta uppgifter i andra.

En annan svårighet har varit, att jag vid studiet av materialet i flera fall har stött på form- och hybridserier, som tarvar klarläggande undersökningar och bearbetningar, innan man med säkerhet vågar yttra sig om dem — undersökningar som jag hittills icke har haft tid till eller mäktat genomföra. En sådan grundligare och mera kritisk särbehandling borde då först och främst komma släktena *Populus*, *Salix*, *Ulmus* och *Philadelphus* till del.

I följande rapsodiska sammanställning har jag ibland även ryckt in notiser om hur respektive lignoser har reagerat under de svåra köldperioder, som växtmaterialet har nödgats genomleva i början av 1940-talet och senare. Att sist förlidna vinter (1957–58) var en av de mera påfrestande, är det antagligen icke alla, som är medvetna om, och därför har jag ansett, att även strönotiser om lignosernas tillstånd innevarande vegetationsperiod kan ha ett visst värde.

I. Gymnospermer

Ginkgo biloba. De fyra, av Hässler 1940 nämnda, i dr Sture Munkes trädgård år 1936 sådda och utplanterade, då 15 cm höga plantorna har under de år, som förflutit sedan dess, utvecklats till vackra, starkt växtliga ungräd, som i höjd växlar mellan 3,75 och 4,0 m. Som komplement till Hässlers redogörelse kan nämnas, att dr Munke meddelat, att plantorna uppdragits ur frö, som erhållits från Wiens Botaniska trädgård.

Det andra av Hässler från Landskrona nämnda, i dr H. Wallengrens trädgård växande trädet flyttades år 1946 ut i den närbelägna Slottsparken. Trädet stod under många år nästan helt stilla med små blad och utan att tilltaga nämnvärt i storlek. Först under de allra sista åren synes det ha börjat rota sig och växa på allvar. Trädet är nu uppskattningsvis ca 6 m och stamomkretsen på ett par decimeters höjd över markytan 33 cm.

Följande exemplar av arten nämnes icke i Hässlers monografi. I trädgården till Victoriagatan 12 ett nu ca 6 m högt buskträd, som nästan helt nere ifrån marken grenar sig i 3 mer än armstjocka stammar; tidigare har trädet årligen klippts in till pyramidlik form men har under de senast förflutna 4 åren fått växa fritt, med påföljd att det nu ger långa, grova årsskott och starkt skjuter i höjden. I Läroverkets skolträdgård ett ca 8 m högt välutvecklade träd med en stam, som i brösthöjd mäter 46 cm i omkrets. Strandvägen 11 i parken till villa Strandgården ett ca 2 m högt, ännu föga växtligt exemplar. Weibullsholm 2 st. år 1954 planterade och under vintern 1955–56 starkt tillbakafrusna unga, knappast meterhöga träd. Kungsgatan 17 i ing. Ture Bruces trädgård två under våren 1958 satta unga plantor.

Taxus baccata är icke någon allmänt planterad barrväxt men förekommer ändå på åtskilliga håll i staden. Något så när prydlig utveckling når den endast i lugna lägen och i någon skugga. Vid Vandrarhemmet, i Slottsparken, i Granet, Dammhagsparken och på flera andra håll finnes arten representerad i ganska stora och vackra buskar i olika typer. Av artens många former kan nämnas, att var. *stricta* (= *hibernica* eller *fastigiata*) har varit en karakteristisk kyrkogårdsprydnad men att den nästan helt försvann efter 1940-talets stränga vintrar. Det visade sig däremot, att formen *stricta aureo-variegata*, som har gulkantade och gulbrokiga barr, praktiskt taget utan skador genomlevde den svåra kölden, en erfarenhet som även verifierats från andra håll. I stadsark. F. Ekelunds trädgård, Citadellvägen 55, finnes ett par fritt och soligt växande, intill 3 m höga, välvuxna exemplar av denna form. Även Weibullsholms sortimentsrabatter hyser den (10 år gamla och ungefär meterhöga ex.).

Taxus cuspidata. Med undantag för unga plantskolexemplar synes denna *baccata* närstående art i Landskrona huvudsakligen vara representerad av var. *nana*, en nästan horisontellt utbredd form med mörkt gröna barr. Den synes vara extremt härdig och genomlevde fimbulvintrarna utan andra skador än lite brunsvedda barr i vindsidan. En ungefär 20-årig buske vid Weibullsholm är 80 cm hög och mäter 3 m i diameter.

Av andra *Taxus*-former, utplanterade i rabatterna på Weibullsholm,

kan nämnas *T. cuspidata Thayerae* samt några former av hybriden mellan *baccata* och *cuspidata*, *T. × media*, nämligen *Hatfieldii*, *Hicksii* och *Hillii*, vilka även finnes i trädgården till Kungsgatan 17.

Abies. Släktet är, liksom barrträd över huvud taget, dåligt företrätt. Bland det fåtal arter, som finner trivsel i Landskrona, är *A. concolor* den vackraste och ansenligaste. Bland andra arter kan nämnas *A. homolepis* (dålig utveckling), *A. cephalonica* och *A. lasiocarpa* med var. *arizonica*. I sortimentsrabatterna på Weibullsholm växer ett par dvärgformer, bl. a. en ca 20-årig *A. balsamea hudsonia*, en ytterst långsamt växande, kort- och mörkbarrig sort, som under dessa år har nått en höjd av 60 cm och en bredd av 130 cm samt den mera högvuxna, starkt blåbarriga *A. lasiocarpa compacta*.

Pseudotsuga taxifolia tillhör icke heller de träd, som finner optimal trivsel. I parkpartiet Granet finnes dock ett antal ganska välvuxna och höga douglasgranar.

Picea. Detta släkte är icke nämnvärt representerat. Allra bäst tyckes arterna *pungens*, *Engelmannii* och *omorika* trivas, av vilka ganska välutvecklade, resliga träd finnes i parker och trädgårdar. *P. glauca* är som ung ganska växtlig men börjar redan efter ett par årtionden att se mager och tanig ut. Att döma av de få tynande träd, som jag har sett, synes *P. sitchensis* icke alls finna trivsel, kanske beroende på våra jordars höga kalkhalt. Av vår vanliga gran, *P. abies*, är det endast dvärgformerna, som utvecklas normalt. Av sådana former är följande planterade i sortimentsrabatter och i stenpartier på Weibullsholm: *compacta*, *Gregoryana*, *Maxwellii*, *Ohlendorffii*, *nidiformis*, *pygmaea* och *repens*. Av dessa är *nidiformis* representad av ett mycket vackert och väl utvecklat, ca 20 år gammalt ex.; de övriga formerna är yngre (10–12 år) men växtliga och väl utvecklade.

Pinus. Även detta släkte är föga planterat. De få ex. av brödtall, *P. cembra*, som finnes, för en tynande tillvaro. Vanlig tall, *P. silvestris*, och svarttall, *P. nigra* var. *austriaca*, förekommer i ca 50 år gamla, välvuxna bestånd i Granet och är även företrädde i Seminarieparken. Ett särskilt omnämnande förtjänar de år 1928 planterade tallarna på Strandområdet vid Erikstorp. De består av vanlig tall, svarttall och bergtall, *P. mugo*, vilken senare har planterats i en smal gördel närmast havet och har utvecklats till låga, täta buskar. Där innanför vidtager ett bälte, som huvudsakligen består av svarttall och lite längre bort från havet ersättes av vanlig

tall. Trots havsvindarnas påfrestningar står svarttallen med genomgående spikraka stammar och välbyggda, oberörda kronor, medan däremot vår svenska tall är krokstammig och snedvuxen. Samma oberördhet ger sig till känna även på andra håll utmed kusten. Strax norr om Erikstorpsområdet ligger Lill-Olas park, en liten lund av resliga, ca 70-åriga svarttallar, vilka även de verkar påfallande oberörda av de ständigt pressande västanvindarna. Samma bild visar de ungefär lika gamla svarttallar, som planterats i de tvärbranta, 30–40 m höga strandstupen ännu lite längre mot norr vid Hildesborg. Påfallande är även de nämnda tallarternas olika resistens mot saltstänk. Vid starka pålandsstormar överduggas den strandnära vegetationen vid Erikstorp ideligen av det till fina daggp Partiklar sönderpiskade havsvattnet. Såväl bergtall som vanlig tall står efter en sådan dusch oftast med bruna barr medan svarttallen endast uppvisar obetydliga skador. Svarttallens välvuxenhet och goda kondition i förhållande till de båda andra arterna kan kanske i någon mån även bero på nämnda olikhet i resistens.

Taxodium distichum är en av vårt lands sällsyntaste parklignoser. I Landskrona med omgivningar känner jag två ex., av vilka endast det inom stadens gränser växande skall omtalas i detta sammanhang. Trädet ifråga står i trädgården till villa Fridtorp i stadens norra utkant vid Karlslund och är antagligen planterat samtidigt med villans uppförande på 1890-talet. Det är nu ca 8 m högt, och stammen mäter i omkrets vid brösthöjd 113 cm. Trädet står omedelbart intill en växthusgavel och har genom årliga inskärningar formats till en smal, föga skuggande pyramidlik krona. Fimbulvintrarna genomlevde trädet utan större skador.

Metasequoia glyptostroboides är i Landskrona endast representerad av unga, ca 1 m höga, relativt nyplanterade ex., vilka vi hoppas skall finna god trivsel i vårt milda kustklimat.

Thuja. Släktet är i Landskrona representerat av arterna *koraiensis*, *occidentalis* och *orientalis*. *T. occidentalis* är naturligtvis planterad i ett flertal former men är icke påfallande vanlig och ser heller inte ut att trivas särskilt bra. *T. koraiensis* känner jag endast från Weibullsholm, där den finnes i nu 12-åriga, låga dvärgboskar, vilka ser ut som om de aldrig ämnade lämna sin busknatur.

T. orientalis är en av vårt lands sällsyntaste parklignoser och intressant ur många synpunkter. Inom staden finnes ett flertal träd i olika åldrar och av olika härstamning:

Fig. 1. *Biota orientalis*. 5–6 m högt träd i S:t Olofsvångsområdets koloniträdgårdar. — Foto B. Langvad.

1. Östergatan 162, Dr Forssmans trädgård: höjd ca 10 m, stamomkrets 110 cm, kronform utpräglad pyramidal, barrfärg grön. Trädet står tyvärr endast ett par meter från en bok och har därför en ensidigt utvecklad krona.

2. S:t Olofs vång i koloniträdgård: höjd 5–6 m, stamomkrets 48–49 cm, kronform smalt konisk, barrfärg grön. Ett fristående träd med allsidigt utvecklad vacker krona.

3. Humlestigen 3, koloniträdgård i Larviområdet: höjd 3–4 m, kronform avlångt oval, barrfärg grön. Ett mycket vackert fristående och väl utvecklat träd med tät krona. Trädet kommer tyvärr snart att försvinna i samband med områdets bebyggelse.

4. Svanegatan 6: höjd 2 m, kronform pelarlik, barrfärg grön. Står på en dragig plats och är därför icke så väl utvecklad.

5. Strandvägen 39: höjd 3 m, kronform smalt oval, barrfärg grön. Fristående och väl utvecklad.

6. Kyrkogården i demonstrationsrabatt vid expeditionsbyggnaden: höjd 2,4 m, kronform smalt pyramidal, barrfärg grön. Väl utvecklad och vacker.

7. Kyrkogården, 1 ex. vid vardera sidan om gravvård; 2 m höga, smalt pyramidala.

8. Koloniträdgård vid vattentornet: höjd 2 m, kronform smalt oval, barrfärg grön. Fristående och väl utvecklad.

9. Östergatan 161, Dr Sture Munkes trädgård. I allt finnes här 5 större ex., vilka i höjd varierar mellan 3 och 4 m, har en smalt pelarlik kronform och grön barrfärg. År 1948 var dessa ex. mellan 1,0 och 1,5 m höga (Nilsson 1949 b). Samtliga står ganska fritt i en mellan byggnader och vegetation lugn och skyddad omgivning. De härstammar av frö erhållet från Berlin-Dahlems botaniska trädgård år 1936. I samma trädgård finnes även några, ca 5 år gamla, 20–40 cm höga småbuskar, vilka härstammar av frö från annat håll och företer helt andra typer.

10. Stadsark. F. Ekelunds trädgård: 4 m hög, smalt pyramidalt. Trängd av lövbuskar och därför delvis naken.

11. 2 täta och välvuxna, ca 3.5 m höga ex. i parken till epidemisjukhuset, härstammande från Dr Munkes odlingar.

Den orientaliska tujan anses vara dåligt vinterhärdig, och rapporterna från 1940-talets vintrar tyder också därpå (jfr Hjelmqvist 1942 och Sylvén 1945). De ex. av arten, som förf. iakttog efter fimbulvintrarna, blev i stor utsträckning brunsvedda, särskilt på vindsidan och såg då bedrövliga ut men repade sig förvånansvärt snabbt (jfr Nilsson 1949 b). Även på andra orter i Skåne har jag sett denna tuja: Hälsingborg i parken vid Vikingsberg (ett par äldre, höga träd, som skadades av 1940-talets vintrar och sedermera avlägsnades), Lomma, Limhamn, Malmö, Trelleborg och Kiviks fiskläge (en låg och rundkronig form). Huruvida tujan ännu finns kvar på dessa platser, har jag inte haft tillfälle att konstatera.

På Ven växer två ex. av arten; det ena i en trädgård vid Bäckviken, endast ett par 10-tal meter från havet, det andra i en trädgård uppe på platån. Detta sist nämnda träd är nu ca 3,5 m högt, har pelarlikt växtsätt och grön barrfärg. Ännu långt efter de stränga vintrarna såg detta träd skamfilat ut men har under senare år repat sig och är nu frodigt och växtligt, liksom den blågröna pelarformen vid Bäckvikens hamn.

Samtliga ovan nämnda ex. växer eller har vuxit i trädgårdar belägna nära intill havet. Det var därför en överraskning, då jag under en bilresa den 22/12 1956 upptäckte ett gammalt välvuxet träd i Sövestads by, ca 1 mil norr om Ystad. Trädet var då ca 6 m högt, 59 cm i stamomkrets vid 1 m höjd, grenade sig där ovanför i flera grova grenar, hade ett smalt pyramidalt växtsätt och rent grön barrfärg. Trädgården hade hyst ännu ett för något år sedan avlägsnat exemplar. Båda var enligt uppgift av ägaren (handl. Anderberg) inköpta i en plantskola i Ystad för ca 60 år sedan.

Följande inlandslokal är belägen i nordvästra Skåne, där ett för övrigt

Fig. 2. *Biota orientalis* i dr Sture Munkes trädgård. Härstammar ur frösådd 1936 och är nu 4 m hög. — *Biota orientalis* in a private garden, sown 1936 and now 4 m high.

välutvecklat, pelarformigt, ca 3,5 m högt, enligt uppgift omkring 35 år gammalt träd växer i en för alla vindar fritt utsatt trädgård i Ausås (nr 10). Trädet var sommaren 1958 något kallt och risigt på den sida, som trängts och beskuggats av ett närstående helt nyligen avlägsnat fruktträd.

Efter dessa erfarenheter att döma är *T. orientalis* icke så ömtålig, som man tidigare har förmodat. De ovan nämnda träden har visserligen lidit mer eller mindre av de osedvanligt svåra vintrarna, dock icke värre än att de på kort tid har förmått reparera skadorna. De träd, som finnes i Landskrona, är för närvarande mycket välvuxna och ser ut att trivas förträffligt. Den tidigare, isynnerhet på kyrkogårdar, allmänt planterade *Chamaecyparis lawsoniana* har däremot i det närmaste totalt försvunnit från staden. Sannolikt har vi här mera att göra med olikheter i trivsel

än med olika vinterhärdighet, när det gäller dessa båda barrträd. I Landskronas öppna, blåsiga läge och starkt kalkhaltiga jord ser icke *C. lawsoniana* ut att trivas men väl däremot *T. orientalis*.

Ungefär samma erfarenheter synes man ha gjort i Danmark, och man anser, att den sistnämnda där har sin absoluta nordgräns, men att artens mera långsamt växande varieteter *elegantissima*, *beverleyensis*, *stricta* m. fl. lär vara så pass härdiga, att 40–50 år gamla exemplar har klarat t. o. m. de stränga vintrarna 1940–42 utan nämnvärda skador. Har tidigare planterats allmänt på kyrkogårdar och förtjänar att än en gång bli populär (Buske og Træer 1948). Åtminstone de flesta ovan redovisade exemplaren av orientalisk tuja från Landskrona synes tillhöra var. *stricta*.

Chamaecyparis är föga representerat inom Landskrona stad. *C. lawsoniana* var före de stränga vintrarna i början av 1940-talet ganska allmänt planterad, särskilt som kyrkogårdsprydning, men har sedan dess nära nog helt försvunnit. Den ytterst härdiga och vackra *C. nootkatensis* ser man endast på Weibullsholm, där den är representerad av formerna *glauca vera*, *pendula* och *lutea*, samtliga ca 12 år gamla och välvuxna. Av den likaledes ganska härdiga *C. obtusa* är vid Weibullsholm några dvärgformer planterade, av vilka må nämnas den mera egendomliga än vackra *coralliformis* och den oregelbundet växande, som gravprydning numera ofta planterade *nana gracilis*, av vilken kyrkogårdens äldsta nu ca 25 år gamla ex. har nått en höjd av 2 m. *C. pisifera* ses mycket sällan. På Weibullsholm finnes formerna *aurea*, *plumosa*, *plumosa aurea* och *squarrosa*.

Juniperus. Icke heller detta släkte är någon vanlig förekomst i Landskronas parker och trädgårdar. På Weibullsholm finnes dock ett ganska stort antal arter och former, de flesta ännu relativt unga men välvuxna och vackra.

J. communis, vår vanliga svenska en, är företrädd av följande, nu ca 10 år gamla plantor: *Hornibrookii*, *pendula*, *prostrata* och *repanda*.

J. squamata är endast representerad som var. *Meyeri*, en numera välbekant och högst odlingsvärd en, med starkt pruinösa barr och tilltalande i sin oregelbundna form. Den är desslikes en av de mest vinterhärdiga enarna. Mycket härdig är även *J. chinensis*. Stadens förmodligen äldsta, största och vackraste står i parken till villa Strandgården och är 4–5 m hög. Av de många former, som saluföres, särskilt i utländska plantskolor, är det endast *v. pfitzeriana*, som har nått någon vidsträcktare spridning. Stadens största ex. röjdes för ett par år sedan vid husbygge och var då över 10 m

i diameter. På stenpartiet vid Weibullsholm växer en ca 20 år gammal buske, som är 6 m i genomskärning och företer en arkitektoniskt tilltalande anblick i sin oregelbundna växtform. Relativt nya och snarlika i typ och växtsätt är *pfitzeriana glauca*, som har blågrön barrfärg, och *pfitzeriana aurea* med gula skottspetsar. Av andra i demonstrationsrabatterna på Weibullsholm planterade former kan nämnas den smalt pelarlika Obelisk, den oregelbundet växande *plumosa* och *plumosa aurea* samt de nedliggande formerna *Sargentii* och *Sargentii glauca* m. fl. Av *J. virginiana* ser man huvudsakligen den intill 2 m höga och utbrett förgrenade *tripartita*, en form som tidigare i stor utsträckning har spritts under det felaktiga namnet *J. sabina tamariscifolia*. Vid Weibullsholm finnes sedan ett tiotal år tillbaka ett flertal andra former planterade, av vilka särskilt den mot marken platt krypande *reptans* är anmärkningsvärd för sin hastiga tillväxt. En ca 10 år gammal planta är nu särdeles väl utvecklad och vacker samt 4 m bred. *J. sabina* trivs förträffligt åtminstone i stenpartiet på Weibullsholm, där ett ca 18-årigt ex. företer en praktfull anblick. Även den nedliggande f. *tamariscifolia* är representerad men i yngre ex. Den ytterst vinterhärdiga *J. horizontalis* ser ut att trivas utmärkt. På Weibullsholm är arten företrädd av de nedliggande, särskilt under vinterhalvåret vackert färgade formerna *Douglasii*, *plumosa* och *prostrata*. Påfallande prydlig är även den starkt blåfärgade, tätt mot underlaget krypande f. *glauca*, där den som ett draperi meterdjupt hänger ut över kanten på en stenmur.

II. Angiospermer

Populus. Största intresse i detta sammanhang har de hos oss sedan gammalt odlade svartpopplarna, men jag skall först nämna några av de arter och former, som för övrigt representerar släktet i Landskrona.

Silverpoppeln, *P. alba*, ses här och där, t. ex. i Granet, Karlslund och på Citadellvallarna, men ingenstädes som påfallande stora träd. Av vår svenska asp, *P. tremula*, förekommer endast den mycket odlingsvärda pelaraspen, f. *erecta*, särskilt dekorativ framför Weibullsholms institutionsbyggnad men även vid Pannkakedammen och i Citadellkolonierna söder om Elsagården. *P. Simonii* f. *fastigiata* — som vuxet träd gör den knappast skäl för namnet — ses sällan (Artillerigatan och Weibullsholm), och den förefaller icke heller att ha något större värde under de förhållanden, som råder här. De på många andra håll så vanliga balsampopplarna är sällsynta i Landskrona. Av *P. balsamifera* finnes ett par träd i Slottparkens gränsområde nära Citadellvägen. *P. candicans* känner jag endast

från Strandvägen vid Exercisfältets norra gräns. *P. koreana* finnes som ett ca 6 m högt träd vid Weibullsholm, planterat 1939. Detta har utvecklats till ett ännu så länge ganska lågt flerstamligt buskträd men förefaller vara bra vinterhärdigt. Det lövas tidigt och har ljusa, på undersidan vita blad.

P. lasiocarpa finnes endast vid Fågeldammen (2 buskträd) och i Läroverksträdgården. De tre träden, samtliga hankön, är ca 30 år gamla, bredkroniga låga buskträd, ympade på kanadapoppel, ett underlag som synes vara alltför starkväxande och även för övrigt föga passande. *P. ×berolinensis* har i Landskrona-trakten liksom överallt annars planterats i stort antal, och den har också gjort skäl för sin popularitet. Den växer snabbt med en genomgående stam och smal krona, i olika sammanhang önskvärda egenskaper. Särskilt har berlinerpoppeln planterats flitigt som vindskydd kring skånska fruktodlingar. Under senare år har den emellertid angripits av en epidemisk svampsjukdom (poppelskorv), en sjukdom, som helt nyligen även har nått Landskrona, med påföljd att berlinerpoppeln efterhand måste avlägsnas. Av andra moderna popplar förtjänar framför allt *P. ×robusta* att framhållas som en frisk och hastigt växande ganska vanlig sort. Åtminstone vid Weibullsholm kan man dessutom finna *P. ×generosa* i unga, ca 10 år gamla, höga och växtliga exemplar.

Svartpopplar. Vår europeiska svartpoppel, *Populus nigra*, den av Linné i hans Skånska resa och av andra äldre förf. nämnda "poppelpilen", är i Landskrona endast representerad av ett enda träd (en ♂). Detta, Landskronas största träd, är nu ensamt kvar av den lilla trädgrupp, som tidigare stått vid Citadellvägen i närheten av en liten korsvirkesbyggnad, numera kallad Scoutboet men förr Laboratoriet. Enligt en i staden hörd sägen skulle en gång i tiden ett militärförband ha slagit läger på platsen och därvid använt i jorden nerslagna poppelgrenar att binda hästarna vid. Dessa rotade sig och bildade sedan den lilla dunge, som under senare epoker skuggade Laboratoriet och därför benämndes laborieträden. Den kvarstående poppeln har med tiden allt mer murknat invändigt, och år 1951 ansågs det nödvändigt att grundligt restaurera densamma. Det åtgick därvid icke mindre än 10 kbm betongbruk att fylla den ihåliga stammen. Samtidigt mättes trädet, och därvid erhöles följande dimensioner: stamomfång en och en halv meter över marken 6,6 m, kronans diameter 22 m och höjden 32,5 m (Persson 1952).

Att Linné med sin "poppelpil" avsåg äkta *P. nigra* är otvivelaktigt. Vid denna tid var, av allt att döma, de amerikanska svartpopplarna relativt nyinförda i Europa (enligt Houtzagers 1941 "etwa um 1700") och föga kända utanför de botaniska trädgårdarna. Först år 1738 fanns de i kultur

i England. I och med att amerikanska svartpoppelformer infördes till Europa uppstod snart spontana hybrider mellan dessa och vår europeiska svartpoppel, *P. nigra*. Den äldsta av dessa är *P. × canadensis* nm. *serotina*, om vilken Houtzagers (1941) säger: "Wir haben also die Anweisung — aber nicht die endgültige Sicherheit — dass *P. serotina* ursprünglich in Frankreich entstanden ist, vermutlich ungefähr oder kurz vor 1750 —."

Denna poppel ger med sin grova, fårade stam, sin mäktiga krona och sent utslående och då starkt rödanlupna blad en påfallande bild i landskapet. Under den hastigt övergående blomningen brukar de grova röda hängena nästan hölja marken under träden i en intensivt mörkröd matta.

I Landskrona och Skånes slättbygder för övrigt är denna hybridpoppel mycket utbredd. Stadens kanske äldsta och i varje fall största träd står i Teaterparken i hörnet till Östergatan och bär upp den vida och välbyggda kronan på en hög, spikrak stam, som vid mätning den 10/9 1956 gav 4,18 m i stamomkrets vid brösthöjd. Även på flera andra håll i staden kan man få se mäktiga träd av denna hastigt växande poppel; så t. ex. i Slottsparken, inom Citadellet, vid Weibullsholm och Borstahuset osv. För länge sedan är den tid förliden, då man av kostnadsskäl nödgades skära grenar av tillgängliga svartpopplar och sätta dem där man önskade träd och skugga. Några unga eller yngre klonindivider ser man därför sällan till numera.

En annan till *canadensis*-komplexet hörande typ är nm. *marilandica* (Bosc) Rehd., enligt Houtzagers' förmodan uppkommen omkring 1800 ur en korsning mellan *P. nigra* ♀ och *P. c. serotina* ♂ och klart skild från den senare men desto mera lik *P. nigra*.

Denna poppel är i mitt tycke ett avsevärt vackrare träd än *serotina*. Ur skoglig synpunkt är det visserligen kanske betänkligt, att stammen icke alltid går så spikrakt och att den oftare grenar sig på lägre höjd. I gengäld har den en betydligt lättare byggd krona med efterhand något hängande grenar. Dessutom slår den ut tidigt och skiftar då i en svagt rödaktig ton, som dock snart går över i den ljust gröna bladfärg, som tillsammans med de relativt små bladen ger denna poppel en så tilltalande apparition. En nackdel är dock de ofta alltför rikligt ansatta honhängena, som tidigt på sommaren kan svepa omgivningen i sin vita "bomullsslöja". I Landskrona är denna prydliga poppel ganska vanlig i parkerna och vid gårdarna i stadens omgivningar, medan den saknas på Ven (Nilsson 1949 b). Den synes för övrigt i Skåne icke vara så jämnt spridd som *serotina*.

Salix. Av viden förekommer som vildväxande inom Landskrona med närmaste omgivningar huvudsakligen arterna *S. caprea*, *cinerea*, *aurita*

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 3. Ett gammalt jätteträd av *Populus nigra* på Citadellområdet. — Foto B. Langvad 1956. — A gigantic old black poplar near the Castle.

Fig. 4. *Populus x canadensis* nm. *marilandica* på kanalvall i Citadellområdet. Obs. de för denna form karakteristiska, något hängande kvistarna. — Foto S. Gréen 1939. — *Populus x canadensis* nm. *marilandica* at the canal near the Castle. The somewhat drooping twigs are characteristic of this clone.

och *nigricans* jämte hybrider dem emellan. De gamla vid diken, vägar och ägo gränser förr så vanliga kulturpilarna och -videna ser man numera icke mycket till inom stadens gränser. Inom koloniträdgårdsområdena finner man ofta hybridvidet *S. x smithiana* (= *S. caprea x viminalis*) använt som häckväxt.

Pilar är rikligare företrädda. Något öster om stadens gräns växer invid Malmövägen en jättstor vitpil, *S. alba*, i brösthöjd mätande icke mindre än 4,04 m i omkrets. För övrigt är icke vitpilens skånska normaltyper några vanliga företeelser i stadens planteringar. Den i ett flertal egenskaper starkt avvikande varieteten *vitellina* finner man däremot på flera håll som gamla, höga och mäktiga, i regel från basen flerstammiga och väl utvecklade träd, i en form som med sin täta, relativt smala, nästan pyramidala krona påminner om formen *vitellina kermesina* (= *britzensis*) men avviker från denna genom sin rent gula grenfärg. Av andra gulkvistiga, *vitellina*-lika pilar kan nämnas ett par vid Fågeldammen stående höga och flerstammiga träd av hybriden med *S. fragilis*, samt några vid Nordkap

Fig. 5. Ett ovanligt vackert träd av *Populus × canadensis* nm. *serotina* i Teaterparken. — Foto B. Langvad sept. 1956. — Unusually fine specimen of *Populus × canadensis* nm. *serotina* at the Theatre.

växande liknande, än mera *vitellina*-lika träd, sannolikt utklyvningsprodukter eller återkorsningar av samma hybrid. I Slottsparken nära Eriksgatan står ett högt, grovstammigt honträd (i omkrets vid brösthöjd 2,62 m) med fina, långa, gröna och svagt rödanlupna, djupt nedhängande kvistar. Detta tyder icke gärna på något annat än en form av *S. × blanda* (= *S. babylonica × fragilis*). Denna hängpil är även anmärkningsvärd ur den synpunkten, att kvistarna aldrig synes lida av den topptorka, som så ofta förringar värdet hos våra traditionella hängpilar.

I parken till villa Strandgården och på Weibullsholm kan man studera nu 10–15 år gamla träd av den för våra salikologer nästan okända och ännu outredda s.k. öresundspilen, en om *S. elegantissima* något påminnande, tätgrenig, bredkronig pil med överhängande, gulaktiga kvistar, endast känd i en honlig klon, som skall ha upptäckts någon gång under

slutet av 1800-talet som vildväxande vid Öresund och som uppförökades i Alnarps trädgårdar, varifrån den först utbjöds omkring 1908. — Av andra kulturpilar är hybriden mellan *S. alba* och *pentandra* ganska allmän i villaträdgårdar vid Strandvägen och i Borstahuset. Den bildar höga och grovvuxna buskar eller träd, står väl emot de här påfrestande havsvindarna och är verkligen vacker i sin glänsande gröna bladskrud.

För övrigt domineras parkbilderna på många håll i staden av mäktiga och synnerligen välvuxna kaskadpilar, *S. alba* var. *vitellina* f. *tristis* (= *S. alba vitellina pendula*) eller som den kanske hellre bör heta, *S. chrysocoma*. Särskilt gör sig denna elegant hängande pil då den, planterad vid en damm, doppar sina tunna, långa och gula kvistar i vattnet. Väl utvecklade träd bygger upp höga avrundade, om hövolmar påminnande kronor. I Landskrona ser den ut att trivas särskilt väl, även i relativt utsatta lägen. Som exempel på denna hängpils goda växtlighet kan nämnas, att Teaterparkens sannolikt omkring 1901 planterade kaskadpilar nu är 20–25 m höga och har nått följande stamomkrets i brösthöjd: 322, 331 och 370 cm. Ett i parken till Weibullsholm stående synnerligen välutvecklat träd, 60–70 år gammalt, har en stamomkrets av 4,00 m på 1 m höjd och ett annat år 1927 som orotad vedartad stickling planterat träd mäter 1,83 m i brösthöjd. Årskottens toppar brukar, som bekant, hos denna förmodade *babylonica*-hybrid ofta frysa bort. Under milda vintrar är skadorna inga eller av lindrig art, medan de tunna skotten under stränga vintrar ofta reduceras avsevärt i längd. I vårt klimat är alltså detta en ganska vanlig företeelse, som knappast har med härdighet i vanlig bemärkelse att göra. Endast under exceptionellt svåra vintrar har denna vackra hängpil företett skador av svårare art.

Den ovan nämnda fontänpilen, *S. elegantissima*, är däremot icke vanlig i Landskrona. Den ursprungligen beskrivna och i plantskolorna förökade klonen är av honkön. Det var därför en överraskning, då jag under inventeringens gång vid närmare granskning av stadens fåtaliga fontänpilar påträffade tvenne i övriga egenskaper normala träd med uteslutande hanblommor i sina hängen (villa Strandgården och Elsagården). I litteraturen finnes icke dylika former omnämnda men väl däremot hermafrodita.

Pterocarya. Stadens enda ex. av *P. fraxinifolia* försvann under de svåra vintrarna i början på 1940-talet. Vid Weibullsholm växer ett 20 år gammalt individ av *P. stenoptera*, en art som dåligt synes fördraga vårt klimat. Den har nämligen endast utvecklats till en ca 2 m hög, mycket vid buske, vars årskott årligen fryser tillbaka. Felaktig proveniens och markreaktion kan kanske bidra till artens dåliga kondition.

Fig. 6. *Salix* × *chrysocoma* vid S:t Olofs sjö. — Foto Weibulls. — *Salix* × *chrysocoma* at the fowl pond.

Juglans. Äkta valnöt, *J. regia*, var före 1940-talets vintrar ett relativt vanligt träd. De på varandra följande tre svåra vintrarna dödade alla äldre och unga individ eller skadade dem så svårt, att de senare måste avlägsnas, medan däremot medelålders växtliga träd rätt snart reparerade skadorna. I Landskrona förekommer alltså numera endast relativt unga och föga ansenliga ex. av denna art. Av svartvalnöt, *J. nigra*, finnes ett vackert och väl utvecklat, ca 50 år gammalt träd vid Läroverket (1,39 m i stamomkrets) och ett annat, mindre i Stadsparken, och vid Weibullsholm skjuter ett ca 15 år gammalt buskträd av gråvalnöt, *J. cinerea*, hastigt i höjden.

Carya är i Landskrona företrätt av arterna *C. cordiformis* och *C. ovata*. Den förstnämnda arten förekommer i Slottsparken i ett högstammigt men föga stamgrovt individ (omkrets i brösthöjd 0,92 m); det har alltså långsamt tilltagit i omkrets under de ca 75 år, som det förmodligen har

stätt på platsen (parken anlades år 1880). Den andra arten, *C. ovata*, infördes från Amerika av Weibullsholms Växtförädlingsanstalts grundare, Walfrid Weibull, i form av nötter, vilka såddes omkring 1870. I parken till Weibullsholm finnes för närvarande 5 träd av denna sådd, av vilka de större är ca 15 m höga och i stamomkrets mäter: 0,79, 1,07 och 1,10 m. Samma härstamning har några högvuxna träd i Karlslund. Påfallande är även i detta fall artens långsamma tillväxt. Efter 1942 års särskilt svåra vinter hade de flesta träden mer eller mindre svåra skador med kronorna delvis förtorkade och risiga. De visar även en betydande variation, vad beträffar kronans och bladens form och storlek.

Betula. Våra svenska björkar är i Landskrona, liksom överallt annars, rikligt företrädda men oftast i för detta annars så vackra trädslag föga representativa typer. Orsaken härtill är väl i regel, att man planterat alltför många kärrbjörkar och liknande former, vilka dåligt finner sig till rätta i den goda men alltför väl dränerade och torra Landskrona-myllan. Våra plantskolor försålde åtminstone under tidigare årtionden ofta sina björkar under det linnéanska namnet *B. alba*, ett begrepp som i sig innesluter samtliga våra nordiska trädartade björkar. Sannolikt har vi häri orsaken till att björkarna i våra trädgårdar och parker så ofta företer dåliga och föga tilltalande typer. Av kulturformer kan nämnas ett par gamla ex. (i Slottsparken) av den i lövsprickningen svagt rödfärgade hängbjörk, som man brukar benämna *B. verrucosa* f. *tristis*. I synnerhet det ena på ca 1 m höjd ympade trädet visar en påfallande skillnad i barkfärg mellan ymp och underlag. På kyrkogården är f. *Youngii* ganska vanlig och på de ofta nästan vågräta utbredda huvudgrenarna hänger kvistarna som ett draperi över gravvårdarna. Av flikbjörkar finnes icke många träd, och samtliga synes tillhöra f. *crispa*. Pelarbjörken, f. *fastigiata*, planterades för ca 10 år sedan vid Weibullsholm men har avlägsnats på grund av sitt orediga och fula växtsätt.

Carpinus betulus, avenbok, är ett vanligt parkträd och finnes i gamla, ärevärdiga träd t.ex. i Stadsparken och Wrangelska parken (1,35 och 1,37 m i stamomkrets). Ännu större dimensioner har avenboken nått i Karlslund, där de större träden i brösthöjd mäter 1,68–1,82 m. En intressant form av avenbok är beskriven (i Lustgården) från Landskrona under namnet *C. b. f. lennwalliana* (Nilsson 1951). Upptäckaren, anläggnings-trädgårdsmästare C. G. Lennwall, har genom avläggning förökad formen ifråga och distribuerat den åt olika håll. I Landskrona finnes den numera — förutom moderträdet i herr Lennwalls trädgård — i frodiga buskar på

kyrkogården (2 m hög och 2,5 m bred), vid Weibullsholm och i stadens parker.

Corylus. Vanlig hassel, *C. avellana*, är en sparsamt förekommande parkbuske i Landskrona, ja, nästan lika sällsynt som turkisk hassel, *C. colurna*, av vilken staden hyser 3 höga och pyramidalt välvuxna träd, 1 i Dammhagsparken och 2 inom Citadellets område.

Fagus silvatica, den vanliga boken, förekommer mycket som parkträd, likaså dess former med röda blad eller hängande växtsätt. Särskilt vackert utvecklade bokar växer i Slottsparken och i Karlslunds feta mylla; de största mäter nära 3 m i stamomkrets och är över 30 m höga. Anmärkningsvärd är en stor hängbok i den del av Slottsparken, som kallas "Fritschska trädgården". Efter 1942 års exceptionellt stränga vinter visade den sig svårt skadad med mycket små, gulaktiga blad; en sjukdomsbild som trädet bibehöll långt in i innevarande årtionde. Bladen har under senare år efterhand mörknat och tilltagit i storlek och är nu (1958) fullt normala. Av skadorna återstår efter 16 år endast en ganska utpräglad men antagligen snart reparerad topptorka.

Castanea. I Landskrona-trakten dödades alla äldre och unga träd av äkta kastanj av 1940-talets vintrar. Inom staden var det, mig veterligt, endast 2 medelålders träd i Lasarettsparken, som genomlevde denna "eklut" utan större skador. Det ena av dessa borttogs för ett par år sedan i samband med nybyggnad; det kvarstående är nu ca 8 m högt med stamomkretsen 1,4 m. För övrigt finnes endast unga, efter 1942 planterade träd (jfr Nilsson 1943).

Quercus. Sommarek, *Quercus robur*, är naturligtvis sedan gammalt planterad på flera håll i parkerna, men de äldsta och största träden finnes i Karlslund. I Dammhagsparken kan man studera ett avskräckande ex. på frösådd pelarek, f. *fastigiata*. Av utländska arter är *Q. borealis* planterad på flera håll (Slottsparken, Dammhagsparken och Weibullsholm); de äldsta är ca 30 år gamla. I Slottsparken växer ett ovanligt dåligt utvecklat, bredkronigt litet träd av turkisk ek, *Q. cerris*, ca 7 m högt och 1,10 m i stamomkrets på 1 m höjd. Arten finnes på flera andra håll i Skåne som väl utvecklade, resliga träd.

Ulmus. Almar, den skånska kulturstämpens träd framför alla andra, är naturligtvis även flitigt använda i Landskrona. Men mest är det skogs-

almen, *U. glabra*, som har planterats. I Stadsparken och på Gamla Kyrkogården vid Eriksgatan har vi några av stadens äldsta och mäktigaste träd. I Stadsparken delar sig åtskilliga av träden nere från marken eller en bit upp på stammen i flera, nästan lika grova stammar, sannolikt som följd av åverkan i trädens ungdom. 4 av de största almarna i denna park gav följande mått i stamomkrets på 1,5 m höjd: 3,18, 3,60, 3,64, 3,80 m, och på Gamla Kyrkogården 3,39, 3,58, 3,71 och 3,81 m. De jämstora måtten tyder på att träden har planterats ungefär samtidigt någon gång i mitten av 1800-talet (Stadsparken anlades 1852).

Av skogsalmens många kulturformer kan nämnas den s.k. pyramidalmen, var. *exoniensis*, en form som endast genom ständig inskränning förmår bibehålla sitt fastigiata växtsätt. Från normaltypen avviker den emellertid även i andra egenskaper, bl. a. genom sina ovanligt mörka, mot spetsen tvärt avsatta, krusigt tandade, långt fram på försommaren utslående och sent fallande blad. I Landskrona får den s.k. pyramidalmen oftast utveckla sina efterhand upptill breda, trattformiga kronor i full frihet. Ett karakteristiskt inslag på många skånska kyrkogårdar är hängalmen, f. *Camperdownii*, och så även i Landskrona, där de knotigt förvridna grenarna och de hängande kvistarna famnar många gravvårdar. Den snarlika, men spärrigt och utbrett greniga paraplyalmen, f. *pendula* eller f. *horizontalis*, som formens mera karakteristiska namn fordom lydde, är däremot sällsynt (ett väl vuxet äldre träd står i planteringen framför Järnvägsstationen). Av skogsalmens former återstår att nämna f. *insularis*, en i Lustgården år 1949 nybeskriven almtyp från Ven, karakteristisk genom sin smala och avlångt ovala krona. För övrigt överensstämmer den närmast med ssp. *montana* vad bladform och övriga egenskaper beträffar. På Weibullsholm finnes nu 8 år gamla, välvuxna, ca 6 m höga, på skogsalm okulerade träd av formen ifråga. I Stadsparken och i kyrkogårdens vindskyddsplanteringar finnes troligen till skogsalmen hörande träd med särskilt som unga kraftigt röda men relativt små blad.

Fältalmen, *U. carpinifolia* (= *U. foliacea* eller *U. campestris* i äldre litteratur) förekommer sparsamt i Landskrona, mest som häckväxt i koloniträdgårdsområdena. Som välvuxna och äldre parkträd har jag endast sett den i Järnvägsparken, Stadsparken och Granet (ett träd på vardera platsen). Med hänsyn till fältalmens finare kronbyggnad, i regel mörkare grönska och senare bladfällning tycker man att denna art borde ha fått större rum i våra planteringar. Kanske fältalmens ringa frekvens som park- och alléträd bottnar i rädsla för artens kända förmåga att skjuta rotskott. Vissa typer kan med dessas hjälp vandra vitt omkring och bilda täta, icke överallt önskvärda snår. Det synes dock som om icke

alla former var lika besvärliga. De nämnda parkträden i Landskrona visar i varje fall inga tecken på denna egenskap, medan däremot den småbladiga alm (en i plantskolor allmänt brukad beteckning för fältalmen), som planterats i trädgårdshäckar ofta visar stor aktivitet.

Av de många kulturformer, som räknas till fältalmens formkrets, bör först och främst nämnas den nu moderna och allmänt planterade hörsholmsalmen, en almform som utförligt beskrevs i Lustgårdens årg. 31–32 (Östergaard 1951). Den har under senare år planterats flerstädes inom staden men förekommer som medelålders eller äldre träd endast i enstaka exemplar. Hörsholmsalmen gör kanske skäl för sin popularitet. Den har ett ljusst och vackert bladverk, en tät, jämn och regelbunden krona — i mångas ögon alltför stel och regelbunden — och är i det närmaste fullkomligt steril, en beaktansvärd egenskap enär man slipper ifrån de överallt uppväxande almplantorna. Men skräpar i fruktiden gör den som alla andra almar. I regel "förädlas" den på plantor av skogsalm, och då kommer man ju också ifrån de för fältalmen karakteristiska och ibland besvärliga rotuppslagen.

Av äldre kulturformer förekommer i stadens parker för övrigt endast ett par träd av den vitbrokiga f. *variegata*: ett äldre, snart 80 år gammalt i Stadsparken och ett yngre (ca 35 år) i Dammhagsparken. Den gulbladiga f. *Wredei* planterades 1939 på Weibullsholm och är nu ett ca 6 m högt träd med smal krona. Efter svåra vintrar har denna form ibland företett mer eller mindre utpräglad topptorka hos årsskotten, och så var förhållandet även våren 1958.

Av vår floras 3 almarter återstår att nämna *U. laevis* (= *U. effusa*), en östlig art som hos oss endast förekommer vildväxande på Öland. I våra skånska parker är denna alm ganska ovanlig, och i Landskrona känner jag endast ett exemplar (Stadsparken), ett väl utbildat träd med karakteristisk, finkvistig, tät krona och en rak stam, som i brösthöjd mäter 2,08 m i omkrets.

Hybridformer mellan skogs- och fältalm, *U. × hollandica*, är i Landskrona och trakten däromkring ingen ovanlighet. Sedan många år är de tyvärr försvunna ur plantskolekatalogerna, i vilka man numera, förutom vanlig skogsalm, på sin höjd finner hörsholms- och pyramidalm. Den holländska almen förekommer i flera olika namngivna typer, men det är endast en av dem, *U. × h. belgica*, som har nått någon större utbredning. I Landskrona med omgivningarna och på Ven utgör den ett karakteristiskt inslag i alléer och parker. Den bekanta och sevärda, snart 100-åriga, ståtliga allé, som från Landskrona kantar vägen norrut mot Hälsingborg, består till större delen just av denna almform. Till grenbyggnad

och blad samt andra egenskaper intager den, som sig bör, en tydligt intermediär ställning mellan föräldrarterna. Stammen blir under någorlunda goda förhållanden påfallande hög och rak, kronan bygges upp av finare och graciösare kvistar än hos skogsalmen; bladen är också mindre än hos denna och blir efterhand nästan lika glänsande glatta som hos fältalmen. Mest iögonfallande är emellertid denna alms påfallande resliga växt och goda förmåga att stå emot ihållande och starka vindar; den förefaller vara det verkliga stormträdet. Även på ställen som är starkt utsatta för blåst, t. ex. utmed skånska västkusten, ser man exempel på hur den nästan obehindrat skjuter i vädret och bygger upp en praktiskt taget opåverkad krona. Så t. ex. i Landskrona, där vi har flera exempel på denna almsorts exceptionella förmåga att kunna utbilda vackra träd även i lägen där vanlig alm har inga eller små möjligheter därtill. Stadens största och vackraste almar av denna typ står i Slottsparken, där Norra Långgatan och Parkgatan skär varandra; de två största mäter 2,97 och 3,04 m i stamomkrets.

Ännu en av Landskronas almformer förtjänar ett omnämmande, ehuru den långt ifrån är vanlig. Jag syftar på de från sydvästra England härstammande mycket vackra almtyper, som i moderna engelska florer betraktas som art och benämnes *U. stricta*, men i äldre litteratur oftast föres till fältalmens formkrets under namnet *cornubiensis*. Knappast någon annan almform bygger upp så smala och fulländat pyramidala kronor. En nackdel är att den kan taga skada under särskilt svåra vintrar. Så skedde t. ex. i början av 1940-talet, då några av de i Lunds Stadspark stående, mycket vackra träden erhöll ganska svåra barkskador. I Landskrona finnes endast ett par väl utbildade, ca 50 år gamla träd vid Strandvägen strax intill Borstahuset.

Hemiptelea Davidii finnes i Weibullsholms demonstrationsrabatter som en 18 år gammal, ca 4 m hög, vid och tätgrenig, ännu ganska starkt tornig buske. Den härstammar ur frö erhållet från en botanisk trädgård och är icke fullt vinterhärdig. Årsskottens spetsar fryser nämligen nästan årligen mer eller mindre starkt tillbaka.

Morus alba, vita mullbär, känner jag endast i tvenne individ, det ena i Läroverksträdgården (ca 35 år), det andra i Seminarieparken, en ca 7 m hög buske med flera grova stammar (förmodligen ca 50 år). De båda buskarna genomlevde 1940-talets vintrar utan allvarligare skador, men kronorna blev risiga och torra och bladsprickningen osedvanligt sen (jfr Nilsson 1943). Försommaren 1958 var (i synnerhet hos Seminariets

Fig. 7. *Clematis Fargesii* vid Weibullsholm. — Foto Weibulls.

buske) stora delar av kronans kvistar förtorkade. Svarta mullbär, *Morus nigra*, finnes numera förmodligen endast vid Strandvägen 287, där ett vid spaljé planterat exemplar har tillåtits att fritt få växa upp till ett 3–4 m högt litet träd, som nästan årligen bär riklig frukt.

Clematis montana (mest f. *rubens*) ses på många håll svepande spaljéer och balkonger på två eller tre våningars höjd i grönska och praktfull blomning. Den tillhör de mera tillförlitliga arterna, även om den då och då skadas under svårare vintrar. Bland de storblommiga hybriderna är *C. × Jackmanii* nästan allenarådande. Av andra storblommiga *Clematis* ser man ofta sorterna Ville de Lyon, Lazurstern, Nelly Moser och The President m. fl., men de förefaller här i Landskrona vara ömtåliga och

försvinner därför snart igen. En art, som tidigare förekom på sina håll men som numera på grund av dålig vinterhärdighet nästan helt har försvunnit, är den annars mycket vackra, storblommiga och länge blommande *C. Fargesii*. Förutom de här nämnda ser man dessutom h. o. d. enstaka exemplar av arterna *C. vitalba*, *viticella* och *alpina*.

Decaisnea Fargesii. Denna intressanta buske, särskilt apart och iögonenfallande i fruktiden med sina då daggbå, långa, i grenarnas toppar hängande frukter, känner jag endast i ett par på Weibullsholm år 1938 planterade exemplar. Dessa två buskar frös ner till marken under vinternarna 1940–1942, men har genomlevt senare vintrar praktiskt taget utan skador och är nu 3–4 m höga.

Akebia quinata. Planterades vid Weibullsholm år 1943. Trots att busken står lugnt och skyddat, fryser årsskotten årligen mer eller mindre starkt tillbaka, och blomningen är kanske som följd härav mindre tillfredsställande.

Berberis. Av detta släkte ser man numera här som annorstädes nästan uteslutande *B. Thunbergii* i olika typer. Anmärkningsvärd är den relativt nya *B. T. atropurpurea superba*, därför att den som fullvuxen är lika storvuxen som den rödblådiga formen av vanlig berberis, med vilken den har många egenskaper gemensamma. J. Lange (1953) har också visat, att denna av den holländska firman Ruys lanserade form har uppkommit ur *B. T. f. atropurpurea* × *B. vulgaris*; dess korrekta namn skall tydligen vara *B. × ottawensis* nm. *purpurea* 'Superba'. Den tidigare ganska allmänna rödblådiga formen av vanlig berberis, *B. vulgaris* f. *atropurpurea* försvann i samband med jakten på berberis vid den svartrostepidemi, som härjade för något år sedan. De på 1930-talet ganska allmänt planterade arterna *Wilsoniae*, *aggregata* och *Vernae* m. fl. är numera sparsamt företrädda. Vid Weibullsholm finnes några vackra buskar av sist nämnda art, anmärkningsvärda även därför, att på dem snyltar den vackra *Orobanche lucorum* i talrika exemplar. Då jag för ca 10 år sedan för första gången försökte etablera denna helparasit såddes fröet på följande berberis: *Wilsoniae*, × *mentorensis*, *aggregata*, *Thunbergii*, *Vernae* och *vulgaris* f. *atropurpurea*. Det var däremot endast på de sist nämnda fyra arterna, som jag ett par år därefter fick se parasiten. Den försvann emellertid rätt snart från *B. Thunbergii* och *aggregata* men har under alla dessa år uppträtt i ymniga bestånd på *B. Vernae* och *B. vulgaris*.

På Weibullsholm kan man utöver ovan nämnda arter även studera nu

ca 15 år gamla buskar av följande arter: *B. candidula*, en mycket tätgrenig, låg och utbredd buske, vars årsskott då och då fryser något tillbaka, dock utan att för övrigt den vackra buskens utveckling hämmas. På samma stenparti växer även *B. Julianae*, *B. Gagnepainii* samt *B. × hybridogagnepainii* (*B. verruculosa* × *Gagnepainii*) i meterhöga, ofta rikt frukt-bärande buskar, kring vilka ibland talrika groddplantor växer upp. Under milda år bibehåller dessa arter sina blad någorlunda oskadda vintern över. En berberis av särskilt stort värde synes *B. × mentorensis* (*B. Julianae* × *Thunbergii*) vara. Buskarna, som är omkring 18 år gamla, är knappast meterhöga men påfallande tätgreniga och har visat en mycket god vinterhärdighet. Särskilt på hösten är denna hybridform praktfull i sin då i grönt, gult, orange och rött flammande bladskrud.

På kyrkogården kan man ännu få se en och annan låg häck av dvärgformen *B. buxifolia* f. *nana*, en buske som man med viss framgång på 1920–1930-talen försökte lancera som ersättning för buxbom. Den visade sig emellertid vara mindre lämplig och försvann så gott som fullständigt under 1940-talets svåra vintrar.

Cercidiphyllum japonicum är planterad h. o. d. i privatträdgårdar samt i Läroverksträdgården och finnes i flera ca 8 m höga, 20 år gamla exemplar på Weibullsholm. Trots att de står onödigt torrt har träden ändå förmått utveckla sina i ungdomen karakteristiskt pyramidala kronor. De kläder sig årligen i purpurroda blommor, ungefär samtidigt med de vid utsläendet röda bladen, och flammor i gult och orange då hösten kommer. Även den närbesläktade och snarlika *C. magnificum* är representerad i Weibullsholms arboretum.

Magnolia. Utöver den mycket storblommiga *M. × soulangeana* nm. *alexandrina*, som sedan gammalt är planterad i privatträdgårdar och av vilken de äldsta exemplaren har nått ca 5 m i höjd, är släktet endast företrätt av *M. kobus* v. *borealis* av vilken 2 välvuxna mindre träd (ca 6 m höga) finnes vid Öregården, sannolikt planterade vid trädgårdens anläggning 1918. Härtill kommer vid Weibullsholm *M. cordata*, *M. × Loebneri* (= *M. kobus* × *stellata*) och *M. kobus* v. *borealis*, samtliga satta år 1945. För optimal trivsel är förmodligen markreaktionen något för hög (pH 7,5–8,5 eller mer). De nämnda formerna ser emellertid, trots detta, ut att trivas ganska bra, har ungefär följts åt i utveckling och är nu 3–3,5 m höga. De förefaller icke att vara helt vinterhärdiga. Årsskotten kan nämligen efter strängare vintrar förete mer eller mindre utpräglad topptorka. Under senare tid har så varit fallet under vintrarna 1955–56 och 1957–58.

En ungefär samtidigt med ovan nämnda arter satt planta av *M. tripetala* var våren 1958, då den avlägsnades, icke större än då den sattes (80 cm). Den ringa tillväxten och ofta bortdöende årsskott beror antagligen på anpassningssvårigheter som följd av markreaktionen.

Liriodendron tulipifera. Av detta vackra träd finnes förmodligen för närvarande endast ett ungt, nyplanterat träd vid Citadellvägen och ett något äldre i parken till villa Strandgården.

Philadelphus. Schersminen är som sig bör en av de vanligaste prydnadsbuskarna i Landskrona. Framför allt gäller detta om den form, som i plantskolorna har distribuerats som *P. latifolius* och som är påfallande genom sin resliga, intill 5 m höga växt och sin sena blomning. Den svagt vitgula, relativt tidiga *P. coronarius* ser man föga till, och av den gulbladiga formen *aureus* känner jag endast till ett par buskar (Citadellkolonierna). Av övriga arter kan nämnas den doftlösa men vackert snövita *P. inodorus* (Slottsområdet) och den spensligt lågvuxna och småblommiga *P. microphyllus*. *P. × purpureo-maculatus*, som har en purpurfärgad fläck vid basen av varje kronblad är planterad vid Weibullsholm. Av de många hybriderna ser man mest den dubbelblommande *P. × virginialis* och någon gång även den liknande sorten Snowflake, medan *P. × Lemoinei* är representerad av sorterna Avalanche (vanlig), Manteau d'Hermine och Velleda m.fl. Samtliga schersminer har visat tillfredsställande hårdighet.

Deutzia. Av detta släkte är *D. scabra* (= *D. crenata*) den vanligaste, mest med dubbla, vita eller rosafärgade blommor. Såväl denna som övriga arter, former och hybrider visar alltför ofta infrusna, torra årsskott och döda kvistar, något som starkt förringar värdet av dessa annars vackra buskar.

Hydrangea. Syrenhortensia, *H. paniculata*, ser man mera sällan i Landskrona. Orsaken härtill är åtminstone delvis, att den dåligt fördrager vår starkt kalkhaltiga jord, varav följer att den antingen dör bort rätt snart efter planteringen eller för en tynande tillvaro. Bättre trivsel finner då arterna *arborescens*, *Bretschneideri* och *cinerea* ehuru även dessa i någon grad präglas av den höga markreaktionen. Klätterhortensian, *H. petiolaris*, trives däremot förträffligt. Stadens största och äldsta exemplar växer i den s.k. "Fritschska trädgården" och klättrar högt upp i kronan på en *Robinia*. Den planterades i början av 1920-talet och har under alla dessa år prytt robinians stam med sina stora, vita blomställningar. Ett annat

ca 20 år gammalt, praktfullt utvecklat exemplar finnes i Weibullsholms arboretum. En art, som synes gå bra till är vanlig hortensia, *H. macrophylla*. Den förekommer i olika sorter i förträdgårdar utåt gatan eller i de idylliska små trädgårdstomter, som ofta döljer sig bakom de gamla husen. Nästan alltid rör det sig om inköpta krukväxter, vilka efter blomningens slut har fått vandra ut i trädgårdstjapporna för att där förnöja ägaren år efter år. Ja, så var det under 1920–30-talen, då de små buskarna vanligen övervintrade med oskadda årsskott och knoppar och blommade rikt. Under de hårda vintrarna på 1940-talet dog en del av de minst hårdiga sorterna, och de övriga försvagades så, att de har behövt flera år för att repa sig.

Ribes. Av detta släkte är rosenrips, *R. sanguineum*, och gullrips, *R. aureum*, de vanligaste. Den sistnämnda arten har visat sig vara fullständigt vinterhärdig liksom dess hybrid *R. × gordonianum*. *R. sanguineum* däremot är i alla de sorter och provenienser, som jag känner, en visserligen vacker men dåligt vinterhärdig prydnadsbuske, som alltför ofta kan skadas även av till synes lindriga vintrar. Av andra arter bör kanske nämnas den mycket vackra, hårdiga och tidigt (tidigare än måbär och krusbär) grönskande *R. cereum*, som växer i en rabatt vid Weibullsholms huvudkontor.

Parrotia persica. Planterades vid Weibullsholm år 1939 i två, då ca 80 cm höga buskar, vilka frös helt ner till markytan under 1940–1942 års vintrar. De har sedan dess utvecklats till 5–6 m höga välbyggda buskar, som årligen prunkar i dekorativa höstfärger.

Platanus saknas praktiskt taget i Landskrona. I Slottsparken finnes visserligen en ynkelig ruin efter ett träd, vilket skadades svårt under 1942 års vinter och som sedan dess icke har förmått repa sig. Inne på gården vid Gamla kyrkogatan 21 står ett högvuxet, välutvecklat träd med en vid, skuggande, nu nedsågad krona. Vid den någon km norr om Landskrona belägna herrgården Hildesborg växer däremot ett par praktfulla — av de svåra vintrarna praktiskt taget oberörda — plataner; den största över 20 m hög och nära 3 m i stamomkrets.

Spiraea. Utöver de allbekanta och numera överallt dominerande sorterna *S. × Vanhouttei* och *S. × arguta* påträffas få spireor i Landskronas parker. I Stadsparken står en liten grupp av en ca 2 m hög spirea, som åtminstone kommer *S. nipponica* mycket nära, och på kyrkogården och

annorstädes finner man enstaka buskar av *S. albiflora*. Även *S. × bumalda* — mest sorten Anthony Waterer — ser man ofta planterad och i gamla trädgårdshäckar kan man fortfarande se prov på spireor av *chamaedryfolia*-typ. På Weibullsholm är ganska många arter och former samlade, varav följande må nämnas: *S. cana*, *S. decumbens*, *S. Henryi*, *S. sargentiana* och *S. Veitchii* samt den lilla låga, tätgreniga och mycket vackra art, som brukar saluföras under namnet *S. grossulariifolia*, men som kanske rätteligen bör heta *S. trilobata*.

Sorbaria. I Weibullsholms samlingar är rönnspireorna rikt representerade. Där finner vi t.ex. 25 år gamla, ca 6 m höga och mycket vida buskar av den ståtliga, under hög- och eftersommaren i vita blomsamlingar skrudade *S. arborea* och de något lägre men minst lika prydliga *S. assurgens* och *S. Aitchisoni*. Särskilt denna sist nämnda art är vacker under våren och försommaren med sina då livligt röda skott och blad. Vårt lands vanligaste art, *S. sorbifolia*, är företrädd av den föga avvikande f. *stellipila*. Rönnspireorna är mycket vackra både med och utan blommor, men de kan bli besvärliga genom sina rotskott, vilka skjuter upp i täta bestånd och som, om buskarna lämnas utan tillsyn, snart kan förkväva mindre robusta grannar.

Exochorda. Inom staden fanns under 1920–30-talen ett flertal, relativt stora buskar av *E. racemosa*, men dessa försvann fullständigt under 1940-talets fimbulvintrar. *E. × macrantha*, denna arts hybrid med *E. Korolkowii*, fanns i slutet av 1930-talet som en ganska nyplanterad, 2 m hög buske på Weibullsholm, en buske som nästan oberört genomlevde såväl de nämnda som senare svåra köldår men innevarande försommar företer skador i form av borttorkade grenar.

Cotoneaster är, som bekant, ett ytterst formrikt och kritiskt, ur prydnadsynpunkt mycket viktigt släkte. Det är emellertid endast relativt få arter, som vunnit allmän spridning. I Landskrona är *C. horizontalis* en av de allra vanligaste. Mest ser man den vid husväggar och murar, vid vilka den själv spaljerar sina solfjäderlika grenar intill 2–3 m höjd och där den bär många attraktiva bilder, särskilt under höst och vinter, då blad och frukter ger extra färg och liv åt den annars stela busken. En art, som under senare år har planterats rätt allmänt, särskilt i nyare bostadskvarter, är *C. multiflora*, en av våra mest värdefulla prydnadsbuskar. Den tillhör en sektion inom släktet, som även är påfallande vacker, då buskarna, som oftast är fallet, står översållade med sina vita, om hagtorn Erinrande blommor,

men som ändå är allra mest prydliga, då grenarna dignar av korallröda, länge kvarsittande frukter. Den tillhör därtill de arter, som hos oss antagligen aldrig skadas av vinterköld.

I äldre parkbuskager och i gamla trädgårdar är en meterhög, svartfruktig, förmodligen inom *C. melanocarpas* formkrets hemmahörande *Cotoneaster* rätt vanlig. Av andra svartfruktiga arter kan nämnas den ganska ovanliga *C. nitens* samt den numera relativt allmänna och ibland som häckväxt brukade *C. lucida* (ofta försåld under namnet *C. acutifolia*).

Pyracantha coccinea. Vid Weibullsholms institutionsbyggnad finnes stadens äldsta, 9 år gamla exemplar av denna särskilt under höst- och förvintermånaderna praktfulla prydnadsbuske. Av de båda vid den södervända, vitmålade väggen planterade sorterna Kasan och Lalandii är den förstnämnda mera svagväxande och ger en tidigare och rikare blomning. Lalandii har ett något kraftigare växtsätt och når i blomrikedom och fruktsättning sällan i nivå med sorten Kasan. Under senare år har eldtorn, som artens svenska namn lyder, i allt större utsträckning kommit till användning vid utsmyckning av modern bebyggelse.

Mespilus germanica känner jag endast från Läroverksträdgården, där en ca 2 m hög och väl utvecklad buske årligen ger blommor och frukt samt från ett vid Esparansa, som vindskydd planterat buskage, där ett par, sannolikt minst 50-åriga buskar ger liv och intresse åt den annars triviala samlingen.

× *Crataemespilus grandiflora*. Denna intressanta och vackra hybrid mellan *Crataegus oxyacantha* och *Mespilus germanica* finnes i ett par omkring 6 m höga buskar i Stadsparken (Fritschska trädgården). De har aldrig skadats av köld och vore värda en bättre och mera fri växtplats än den, som kommit dem till del.

Crataegus. Den vildväxande eller förvildade hagtornsfloran i Landskrona-trakten representeras huvudsakligen av häckhagtorn, *C. monogyna*, mycket sällan av lundhagtorn, *C. oxyacantha*, eller typer av *C. calycina*–*C. curvisepala* (så t. ex. på Ven, jfr Nilsson 1950).

Trädgårdsformerna — med dubbla eller enkla, färgade blommor — föres i litteraturen än till *C. oxyacantha* än till *C. monogyna*. Vid ett ytligt studium förefaller det emellertid som om de (åtminstone delvis) skulle utgöra ett mellanting mellan de båda arterna, och till hybriderna *C. × media* räknas de också i vissa dendrologiska arbeten. I följande förteckning över

de former, som finnes i Landskrona, har jag emellertid konsekvent följt Rehder (1947), och han förtecknar dem alla under *C. oxyacantha*. Den dubbelblommande, rent vita f. *plena* planteras numera sällan, och den är mycket sparsamt företrädd i parkerna (Dammhagsparken). Vanligast är här som annorstädes den dubbla, starkt röda form, som hos Rehder kallas *Pauli*, men som av andra dendrologer eller i plantskolekataloger har begåvats med en hel rad andra namn: Paul's New Double Scarlet, *coccinea plena*, *kermesina plena* eller *splendens*. Sorten är sannolikt en chimär. I kronorna på många träd uppträder nämligen enstaka, större eller mindre kvistar eller större grenpartier, som bär blommor i en ljusare rosa färg. På chimärnatur tyder också plantskolornas svårighet att hålla sorten helt konstant. I deras förråd av genom okulation eller ympning uppdragna buskar eller stamträd uppträder nämligen ganska regelbundet exemplar med denna ljusa blomfärg och så även i parker och trädgårdar. Rehder (l.c.) omtalar icke denna rosafärgade form, men den benämnes *rubra plena* av Krüssmann (1951), som tillägger: "oft in den Betrieben gemischt mit *Pauli*". En form, som icke heller den är vanlig numera, är *punicea*. Den har enkla, djupt karminröda, mot mitten vita blommor. Slottsparkens ca 7 m höga träd har en påfallande tät krona med grenar, som hänger nästan ända ner till marken. Ovan omtalade träd av f. *punicea* har aldrig setts variera i blomfärg, men Hjelmqvist (1944) påvisar, att även denna form kan uppträda i chimär natur.

Av andra arter är de amerikanska hagtornar, som kallas *C. coccinea* (hos Rehder *C. intricata*), ganska vanliga. Vid Teatern står ett gammalt och ganska stort träd av *C. orientalis*, årligen prunkande i rik fruktsättning.

Sorbus. I Slottsparken står några lågstammiga exemplar av vanlig oxel, *S. intermedia*, vilka tack vare det fria läget har utvecklats till verkliga praktträd med vida runda kronor. De har förmodligen planterats vid parkens anläggning år 1880 och är alltså nu 75–80 år gamla. Men även på många andra ställen är oxeln planterad; så vid den för Öresunds vindar fritt utsatta Strandpromenaden, där långa rader av dåligt utvecklade stamträd vittnar om oxelns oförmåga att stå emot hårt pressande vindar (jfr Nilsson 1958). I Slottsparken står ett sannolikt vid parkens anläggning år 1880 planterat träd av den i svenska parker sällsynta tyskoxeln, *S. torminalis*. Den har utvecklats till ett ca 10 m högt, ganska väl utvecklat träd men har många och dåligt läkta sår efter avsågade, under 1940-talets vintrar skadade grenar. En annan sällsynt parkoxel, *S. decipiens* (det. T. Hedlund) står i den påkostade, omkring 1917–1918 anlagda trädgården till villa Öregården. I allt finnes där 4 träd, av vilka det största

i omkrets vid brösthöjd mäter 1,14 m. Frukterna mognar mycket sent. Vitoxlar, *S. aria*, är företrädda i ett par olika typer, av vilka särskilt några i Seminarieträdgården och på kyrkogården stående träd är påfallande genom sin smala kronbyggnad och sina långa, ovala, på undersidan nästan kritvita blad. Denna vackra vitoxel lär härstamma från Krain och angränsande områden och skall enligt meddelande i brev från framlidne professor T. Hedlund, släktets monograf, heta *S. longifolia* (Pers.) Hedl. På Weibullsholm finnes dessutom följande, nu 10-åriga, från Uppsala Botaniska Trädgård erhållna arter och former: *commixta*, *arranensis*, *hybrida*, *lancifolia*, *Meinichii*, *neglecta*, *subpinnata*, *subsimilis* och *sognensis*.

Malus. Prydnadsaplar är rikt företrädda i Landskrona. Bland de många arterna kan nämnas bärapelnen, *M. baccata*, varav ett vackert träd finnes i Läroverkets trädgård, samt *M. floribunda* och *M. Sieboldii* (den sist nämnda vid Weibullsholm). Av hybridformer, som allmänt förekommer i stadens parker och trädgårdar, kan nämnas de till alla delar mer eller mindre starkt rödfärgade sorterna *Eleyi* och *Aldenhamensis* samt de till *M. pumila* ofta räknade men även de säkerligen hybrida sorterna John Downie och den storfruktiga, mörkt färgade Aldenham Purple samt den på hög stam vanligen "förädlade" hängformen Ökonomierat Echemeyer. På Weibullsholm tillkommer dessutom ännu några sorter, av vilka kan nämnas den hos oss mera ovanliga *M. × adstringens* cv. Hopa.

Av släktena *Chaenomeles* och *Cydonia* förekommer det förstnämnda som en vanlig prydnadsbuske i ett flertal typer och sorter, medan däremot kvitten, *Cydonia vulgaris*, mig veterligt endast finnes som ett ca 4 m högt litet träd vid en koloniträdgårdsstuga inom Citadellområdet. De stora, päronformade frukterna är mycket hållbara (även mot frost) och ännu långt efter jul kan man få se dem lysa som gula punkter bland gräsmattans vissna strån och bruna löv.

Pyrus. Av odlade päronsorter finnes åtskilliga resliga och stamgrova äldre träd inne på gamla stadsgårdar. Av arter planterade som prydnad förekommer det vitbladiga päronträdet, *P. salicifolia*, i sin sedvanliga *pendula*-form, i Läroverksträdgården och i Slottsparken (ett träd på vartdera stället). Båda är vackra små hängträd — ca 5 m höga — med rundad krona och ända ner till marken hängande grenar. De blommor årligen rikt, men de små, oätbara och sent mognande gröna frukterna ansättes sparsamt.

Rubus. Av detta släkte förekommer *R. odoratus* vid Weibullsholm, och där finnes även ett par livskraftiga, under 1940-talet nedfrusna och även senare ofta skadade buskar av den städsegröna *R. Henryi*.

Rosa. I de skyddade och varma förträdgårdarna i söderlägen framför de låga, nu i accelererad takt försvinnande gamla husen växer hos oss annars som låga rosor betecknade mer eller mindre moderna rosor upp till riktiga buskar av 1–2 m höjd. Där kan man i sådana jätteexemplar få se sorterna Mme. Edouard Herriot, Mme. Caroline Testout och Frau Karl Druschki samt remontantrosorna Mrs. John Laing och Ulrich Brunner fils m. fl. I detta sammanhang bör även nämnas den gamla terosen Gloire de Dijon, som utan svårare skador överlevde 1940-talets stränga vintrar och under minst 25 år klädde ett meterhøgt staket med sina stora, starkt väldoftande, tätt fyllda blommor. Överhuvudtaget är Landskrona rikt på rosor av alla de slag. Under 1940- och 1950-talen har emellertid klätterrosorna ofta frusit mer eller mindre starkt tillbaka med reducerad eller varannanårsblomning som följd. Av s. k. parkrosor är det särskilt *R. rugosa* samt dennas fyllda sort Hansa som har planterats. Anmärkningsvärd är även en äldre buske av *R. suionum* på kyrkogården, samt en vresrosen närstående typ, som sannolikt bör benämnas *R. camtschatica* och förekommer i två typer, dels den ljusa, som underlag tidigare mycket brukade form som ofta benämnes *R. hollandica*, dels en mörkare röd, vacker typ, som uppenbarligen tidigare saluförts som parkbuske.

Prunus. Av detta art- och formrika släkte finnes åtskilligt i Landskrona. Vid spaljé på varma söderväggar ser man ofta aprikoser, *P. armeniaca*, och persikor, *P. persica*, vilka även som friplanterade i skyddade lägen kan växa upp till mindre träd, som ofta ger rik skörd. Den med persikan nära besläktade mandeln, *P. amygdalus*, känner jag endast i ett mot solig och varm vägg stående ca 4 m høgt småträd vid Svanegatan 6. I stadsbilden särskilt iögonfallande är de japanska körsbären, *P. serrulata*, av vilka tre olika former finnes representerade. Vid Pannkakedammen och Wrangelska parken och på många andra håll prunkar den rosafärgade och dubbla sorten Hisakura (av Krüssmann 1951 benämnd Kaanzan) i 30-åriga eller yngre — på *P. avium* "förädlade" — väl utvecklade och årligen rikt blommande träd. Och här finner man även ett par svagväxande, mindre träd av den låg- och bredkroniga och till sist något hängande sorten Shimidsu Sakura (= *longipes*), som har på långa skaft hängande, först ljust rosa, senare snövita halvfyllda blommor. Även den djupt rosafärgade och väl fyllda hängformen Kiku-Shidare-Sakura är företrädd i stadens parker och i privatträdgårdar. Den fastigiata, pelarligt växande

Fig. 8. Femårig buske av *Prunus padus* var. *Watereri* i blom vid Weibullsholm.— Foto I. B. Sandgren 1948. — Five-year-old *Prunus padus* var. *Watereri* in flower at Weibullsholm.

sorten Amanogawa är däremot endast sedd på Weibullsholm, där den förekommer som 10 år gamla, välvuxna, årligen rikt blommande pelarlika träd. Dessa sorter har visat relativt god härdighet, varom trädens goda utveckling även vittnar. Under de stränga vintrarna i början av 1940-talet visade de visserligen prov på köldskador i form av intorkade skott och grenar, skador som dock rätt snart reparerades. Efterhand har dock ett par av de 30-åriga Hisakura-träden dött och några av de återstående har smärre och ljusare blad än normalt. Kanske ser vi i denna företeelse sentida yttningar av köldskador åsamkade under nämnda vintrar eller möjligen dåligt samspel mellan sort och underlag.

Av den närbesläktade och snarlika, likaledes japanska *P. Sieboldii*

finnes några låga träd med halvfyllda, rosafärgade blommor i kyrkogårdens skyddsplantering. I härdighet synes denna form av *P. Sieboldii* kunna jämföras med ovan nämnda *serrulata*-former. Den skadades som de av fimbulvintrarna men återtog rätt snart normalt utseende.

I kyrkogårdens skyddsplantering har vi också dubbelblommande, väl utvecklade träd av *P. avium* och *P. cerasus*, vilka visade sämre kondition än *P. Sieboldii* och *P. serrulata* efter nämnda vintrar. Som ytterligare exempel på den dåliga härdigheten hos *P. avium* f. *plena* kan nämnas, att 15 i slutet av 1920-talet vid Norre Värns Plan planterade, väl utvecklade träd var så gott som helt försvunna i mitten av 1940-talet. (2 välvuxna, stora träd står ännu kvar.) Dålig härdighet under nämnda vintrar visade också de rödblådiga *Prunus*-former, som var så vanliga under 1920–30-talen. Särskilt gäller detta om *P. cerasifera* f. *atropurpurea* (= *P. Pissardii*) och i ännu högre grad om den än sällsyntare *P. ×blireana*, vilka helt försvann och numera, så vitt jag vet, icke förekommer inom staden. Bättre härdighet visade däremot den rödblådiga *spinosa*-hybriden *purpurea*, av vilken ett litet buskträd ännu står kvar i Läroverkets trädgård och ett annat vid Weibullsholm. Numera planteras den relativt nya *P. ×cistena* (hybrid mellan *P. pumila* och *P. cerasifera* f. *atropurpurea*), och det återstår att se om den kommer att klara sig bättre.

Av för vårt klimat dåligt anpassade arter återstår att nämna lagerhägg, *P. laurocerasus*, som man här och där ser planterad i villakvarteren men som alltför ofta ser otillåtet skräpig ut med sina på våren vissna blad och sina i lyckligare fall bortfrusna årsskott och grenar.

Om de i det följande nämnda arterna kan däremot ingenting eller föga invändas vad vinterhärdigheten beträffar. Vår svenska hägg, *P. padus*, är ovanlig men förekommer i ett par stora och vackra träd bl. a. i Läroverks-trädgården (1,32 m i stamomkrets). Vid Weibullsholm står ett 18 år gammalt, nu ca 8 m högt träd av den grovgreniga och mycket långklasiga v. *Watereri*, en form som man även ser till på andra håll i staden. I detta sammanhang bör även nämnas glanshäggen, *P. serotina*, varav ett litet träd står på kanalkanten mitt emot Slottskaféet och ett annat vid Weibullsholm, där även den nära besläktade virginiahäggen, *P. virginiana*, har fått en växtplats. Bland andra arter återstår att nämna den i parkerna ganska vanliga vejksele, *P. mahaleb*, samt de vid Weibullsholm planterade *P. incisa*, *P. serrula* och *P. tenella*, av vilka särskilt *serrula* är pryddlig i sin björkligt avflagrande, glänsande bruna bark. *P. tenella* blir lätt ogräsartat besvärlig genom sina vitt omkring uppskjutande rotuppslag, en olägenhet som man helt slipper ifrån vid användning av plantor, som "förädlats" på icke skottalstrande underlag.

Gleditsia triacanthos förekommer numera endast i Seminarieparken, där ett 50-årigt exemplar av f. *inermis* långsamt har utvecklats till ett ca 8 m högt, smalstamigt, av köldvintrar opåverkat träd (jfr Nilsson 1943).

Gymnocladus dioicus. Ett ca 40 år gammalt träd i Läroverksträdgården är nu omkring 9 m högt och mäter 0,65 m i stamomkrets (1942: 0,47, Nilsson l.c.). Vid Weibullsholm har ett 15 år gammalt ungträd nått 3 m i höjd.

Cladrastis lutea finnes endast vid Weibullsholm, där den största av två år 1940 planterade buskar nu har nått 6 m i höjd. Buskarna ser frodiga och friska ut men har ännu icke blommat. Samtidigt med denna art sattes några exemplar av *Maackia amurensis*, vilka dog efter några år men innan dess förde en tynande tillvaro med ljusa, nästan gula blad. Sannolikt kunde denna växt icke fördrå jordens höga markreaktion.

Sophora japonica. Även denna art har sin enda växtplats i Weibullsholms samlingar. Trädet sattes år 1939 samt beräknas nu vara mellan 7–8 m i höjd och mäter 0,86 m i stamomkrets på 1 m höjd över marken. Kronan är vid (8 m i diameter) och allsidigt utvecklad; sommaren 1956 blommade det rikt; mycket sparsamt året därpå. Östergaard (1955) anger, att pagodträdet i Danmark icke börjar blomma förrän vid 30–40 års ålder. Efter strängare vintrar har trädet ofta visat mer eller mindre utpräglad kvist- och grentorka (särskilt påfallande försommaren 1958), något som dock föga synes ha påverkat trädets utveckling.

Genista radiata. En 70–80 cm hög och mycket vid buske i stenparti på Weibullsholm. Den brukar blomma förhållandevis sparsamt men är ändå en attraktiv uppenbarelse. Busken företer som regel mer eller mindre utpräglade skottskador efter svårare vintrar men återfår snart normalt utseende. Av andra arter kan nämnas den på kanalvallarna inom Citadellet sedan årtionden tillbaka förvildade *G. tinctoria* samt denna arts i stenpartier odlade prostrata och fyllda form.

Laburnum. Gullregn är här som annorstädes vanligt förekommande prydnader. De i början av 1940-talet helt eller delvis nerfrusna buskarna av sydgullregnet, *L. anagyroides*, har för länge sedan återigen nått normal storlek och blommar just i sommar (1958) överväldigande rikt. Alpgullregnet, *L. alpinum*, skadades däremot i allmänhet betydligt lindrigare eller överlevde i vissa fall utan nämnvärda skador. Dessa erfarenheter överens-

Fig. 9. Mer än meterhögt exemplar av *Cytisus × praecox* i privatträdgård. — Foto Weibulls. — Over 1 m high *Cytisus × praecox* in a private garden.

stämmer dåligt med dem som Johnson (1957) ger uttryck för då han säger: "De påstådda skillnaderna i hårdighet höll däremot inte streck under de stränga vintrarna på 40-talet".

Laburnocytisus Adami, av Hylander (1948) kallad rosenregn, fanns före 40-talets vintrar i tvenne äldre, stora och kraftiga träd, vilka skadades svårt och dog något år senare (Nilsson 1943). I stadens parker är denna intressanta chimär f. n. endast representerad av några unga, nyplanterade träd (Dammhagsparken). Vid Weibullsholm växer ett omkring 6 m högt, lågstammigt träd med en synnerligen väl utbildad krona, i vilken man årligen kan få se prov på den annars mera sällan uppträdande medkomponenten *Cytisus purpureus*.

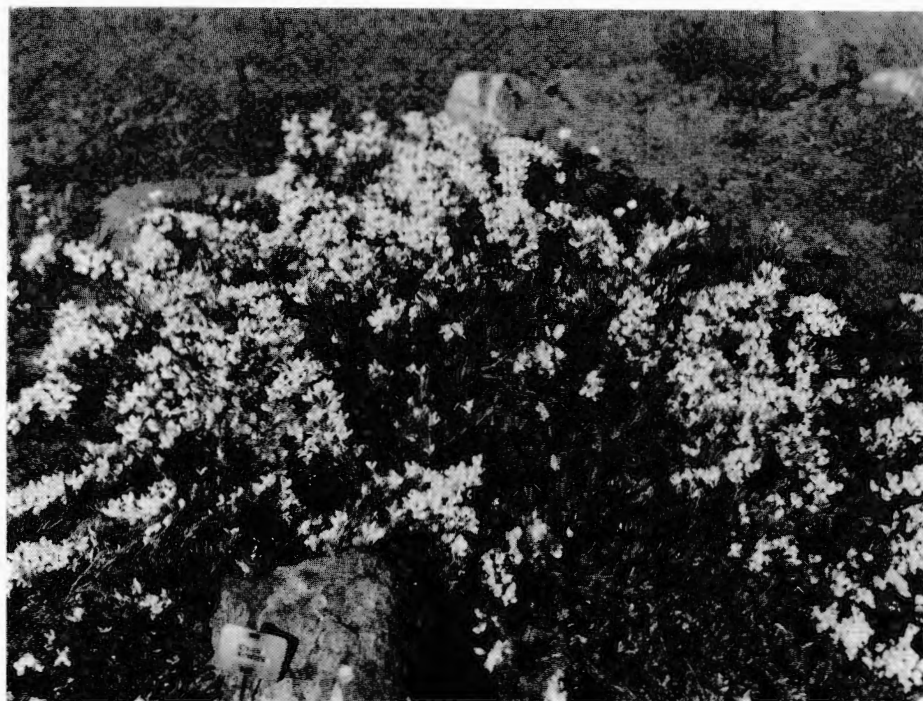

Fig. 10. *Cytisus decumbens* i stenparti på Weibullsholm. — Foto I. B. Sandgren. — *Cytisus decumbens* in rock garden at Weibullsholm.

Cytisus. Förutom ovan nämnda *C. purpureus* kan man i stenpartier och i villaträdgårdar få se vackra buskar av *C. × versicolor*, *C. capitatus*, *C. purgans* och den praktfullt blommande, utpräglat prostrata *C. decumbens* samt *C. × praecox*. Den sist nämnda kan i lugna, varma gårdslägen utvecklas till över 2 m höga, oerhört rikblommiga buskar. Av andra arter bör i första hand nämnas den meterhöga och mycket härdiga *C. elongatus* som är särskilt graciös i sina vidjelika och bågböjda, i gula blommor höljda grenar.

Wisteria sinensis, blåregn, är en ganska vanlig klättrväxt i Landskrona och kan nå praktfull utveckling. De 4 blåregn, som tidigare prydde seminarietyvärdens tre våningar, avlägsnades tyvärr för något år sedan på grund av svårigheter att sköta de kraftigt växande plantorna. Dessa blåregn skadades svårt av 40-talets vintrar och såg våren 1942 döda ut. De sköt emellertid så småningom nya skott, särskilt rikligt vid stammarnas bas, och blommade svagt 1943. De 4 plantorna var förmodligen uppdragna ur frö, en förmodan som bestyrkes därav, att samtliga skilde sig

från varandra i någon detalj; en av dem hade t. ex. intill år 1942 aldrig blommat.

Robinia pseudacacia är ett allmänt och i det närmaste fullt pålitligt hårdigt parkträd. Ett av de största träden står vid Läroverket och har en stam, som i brösthöjd mäter 1,96 m. Av artens många former är f. *umbraculifera* noterad från en villaträdgård i Victoriagatan. Den med bättre färgade blommor försedda men grensköra *R. luxurians* växer inom Citadellområdet och på Weibullsholm (ett föga prydligt träd på vardera platsen).

Colutea arborescens frös mestadels nära nog ända ner till marken under 40-talsvintrarna men har för länge sedan återfått sin normala storlek. Vid Weibullsholm finnes några ur frö uppdragna, något över meterhöga buskar av den närstående men hos oss obetingat vinterhårdiga *C. orientalis*.

Caragana arborescens är här nere icke någon vanlig häckväxt men ses ofta som parkbuske. Vid Weibullsholm står en 10-årig, över 2 m hög och frodig buske av f. *Lorbergii*, luftig och graciös med sina nästan tråd-fina små blad. Där växer också arterna *C. chamlagu*, *C. microphylla*, den avskräckande taggiga *C. spinosa*, en art som på försommaren ser lite medtagen ut i det att skottens toppar till stor del har torkat in, samt *Halimodendron halodendron*, en *Caragana* närstående art med violetta blommor.

Ailanthus altissima. De omkring 12, intill 15 m höga och väl utvecklade träd, som under 1930-talet fanns i Landskrona, dödades nästan helt under 40-talsvintrarna. Endast ett par av dem har förmått skjuta stubb- eller rotskott och fortlever nu som unga ännu föga ansenliga träd. Dessutom förekommer några senare planterade exemplar av vilka ett i St. Norregatan 242 är ett frodigt växande, vidkronigt, ca 8 m högt träd. Vid Weibullsholm sattes år 1945 två träd, av vilka särskilt det ena utvecklas mycket hastigt och nu har nått ca 7 m i höjd.

Andrachne colchica finnes i ungefär 80 cm höga mycket täta buskar i ett stenparti på Weibullsholm. Den utgör ingen större prydnad men är ändå trevlig i sin fina förgrening och ljusa grönska. Helt vintersäker är den icke heller, i det att toppskotten nästan årligen fryser mer eller mindre tillbaka. Karakteristisk för den är också dess förmåga att med underjordiska utlöparens hjälp breda sig åt sidorna till allt vidare snår. Till samma familj hör också den sällsynta *Securinega suffruticosa*, av vilken en gammal, nära meterhög buske står på en av vallarna inom Slottsområdet.

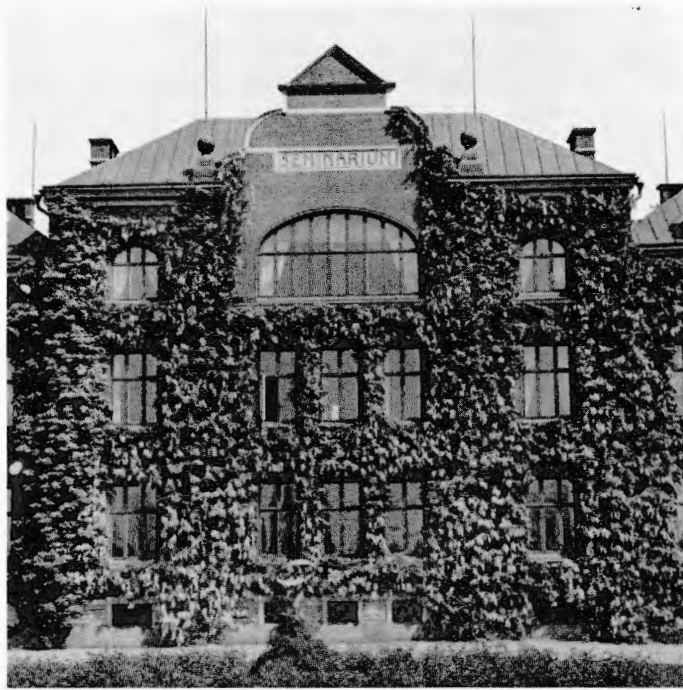

Fig. 11. Blåregn vid Landskrona seminarium. — Foto Weibulls 1945. — *Wisteria sinensis* at the Elementary School Teachers' Training College.

Rhus typhina är en ganska vanlig trädgårdsprydning och går lätt upp i ca 5 m höjd. Den liknande men helt glatta *R. glabra* är planterad på Weibullsholm, och hybriderna mellan de två arterna, *R. ×hybrida*, är noterad från Sommargatan.

Ilex aquifolium finnes på många ställen. De största, intill 7 m höga träden eller buskarna står i Östra Infartsgatan invid en åt öster vänd gavel. Nästan lika stora exemplar förekommer även på andra håll, och vid Möllegatan 10 växer en 2 m hög buske med helbräddade blad. De större exemplaren har varit med om fimbulvintrarna och frös då helt ner till marken (jfr Nilsson 1943).

Euonymus. Benveden, *E. europaea*, är sparsamt företrädd som prydnadsbuske men förekommer som vildväxande i Karlslund. Av *E. alata* finnes meterhöga buskar i Stadsparken, iögonfallande praktfulla i sin lysande höstkolorit. Av andra arter är det endast den pålitligt vintergröna,

under gynnsamma omständigheter ganska högt klättrande *E. Fortunei* var. *vegeta*, som förtjänar ett omnämmande. Den förekommer på flera håll som låga, intill meterhöga buskar, välgörande som omväxling bland trädgårdarnas övriga tynna internakna lignoser.

Acer. Skogslönn, *A. platanoides*, är icke något vanligt träd i parker och trädgårdar men däremot ganska rikt företrädd i Karlslund. I parkerna förekommer rätt många, delvis stora träd av skogslönnens rödblådiga form, f. *Schwedleri*, särskilt vackra då de fram på sommaren skjuter nya skott och blad, som skiftar hjärt röda i den då mörka bladmassan. Ett par ca 35-åriga klotlönnar, f. *globosa*, växer i kyrkogårdens vindskyddsplantering.

Sykomorlönnen är rikligare och särskilt talrik i Karlslund, där den, liksom skogslönn och ask, är ogräsartat besvärlig genom sina tätt uppväxande fröplantor. Av parkformer har vi endast tvenne, nämligen ett par träd, som har vackra, i gulvitt punkterade och fläckiga blad samt f. *purpureum*, som har rödfärgad bladundersida. Ganska vanlig är också naverlönnen, *A. campestre*, medan däremot den något snarlika *A. monspesulanum* endast förekommer utmed trottoaren i de intill varandra liggande villatomterna Strandvägen nr 301-303. Och här och på angränsande tomter i Borstahuset växer några i det blåsiga läget dåligt utvecklade asklönnar, *A. negundo*, en annars ovanlig art. Förutom dessa arter hyser parkerna även silverlönnar, *A. saccharinum*. I Teaterparken står ett knotigt och snedvuxet, sannolikt över 50 år gammalt träd och i Stadsparken ännu några, som med sina i sneda eller nästan horisontella vinklar strävande stammar demonstrerar artens oförmåga att i vårt klimat konkurrera med robustare grannar. Silverlönnens mycket vackra flikbladsform, f. *laciniatum*, växer i unga exemplar vid Pannkakedammen och på Weibullsholm. Härifrån har vi ytterligare att nämna *A. japonicum* (erhållen som *A. circinatum*) och *A. palmatum*, vilka båda härstammar ur en omkring 1935 utförd frösådd. Av den japanska lönnen, *A. palmatum*, finnes tvenne vackert och allsidigt växta, 1,5 m höga, tätt förgrenade buskar med sirligt loberade, gröna blad. *A. japonicum* har trängts i höjden i den täta planteringen och är nu 3-4 m hög. Den har särskilt vackra blad med 7-11 korta lober och hjärt röda blommor. År 1948 planterades tvenne exemplar av vardera *A. Henryi* och *A. cappadocicum* f. *aureum*, arter som icke ser ut att trivas särskilt väl. *A. Henryi* har under de 10 år som gått endast utvecklats till en 1,5 m hög, glesgrenig buske. Den har vid skilda tillfällen skadats av köld, men artens dåliga tillstånd bottnar troligen mest i vantrivsel på grund av alltför hög markreaktion. Omkring 1,5 m hög har även *A. cappadocicum* f. *aureum* varit då den nått som högst, men förra

vintern frös några av de längsta och äldsta grenarna ganska starkt tillbaka. De två buskarna grenar sig rikligt från basen och årsskotten når i regel inemot 75 cm i längd, något som tyder på god trivsel för övrigt. Under försommaren är denna form ovanligt vacker i sina i rött — gult — orange och till sist i renare gult skiftande blad, men senare på högsommaren vissnar bladskivorna helt eller delvis, vilket starkt förringar dess värde.

Aesculus. Hästkastanjer, *A. hippocastanum*, pryder gator och planteringar lite varstades, och åtskilliga av dem är gamla och ärevördiga. Efter fimbulvintrarna var det intressant att iakttaga, hur olika de var i sin förmåga att motstå abnorm kyla. De flesta genomlevde dessa år utan synbara eller med lindriga, snart reparerade skador, medan åter andra visade mer eller mindre svåra skavanker i form av döda grenar och grenpartier eller på stammarnas norrsidor döda och avflagrade barkpartier. I vissa fall kom dessa följdföreteelser i dagen först flera år efter nämnda vintrar (jfr Nilsson 1943).

Av den vackra rödblommiga hästkastanjen, *A. carnea*, äger staden alltför få träd. En gammal vidkronig sådan står i Slottsparken intill Eriks-gatan, och i Dammhagsparken finnes tre, nu snart 40 år gamla, väl utvecklade träd. I denna park har vi även ett träd av gulblommig hästkastanj, *A. octandra*. Antagligen som följd av den här relativt låglänta och ibland under vintrarna översvämmade marken har denna art hittills tillväxt ovanligt sakta men ser för övrigt frisk ut.

Vitis. Av äkta vin, *V. vinifera*, är den gulgröna, söta och extra tidiga sorten Schmidtmanns sockerdruva eller, som den ibland anses skola heta, Précoce de Malingre den avgjort vanligaste. Men dessutom finner man ej så få spaljerade exemplar av den senare mognande Blå Burgunder liksom enstaka plantor av den till *V. labrusca* hörande, blåfärgade och tidiga sorten Beta. Spaljerade mot södervända väggytor är *vinifera*-sorterna tillfredsställande härdiga, men mest köldresistent är den ovan nämnda, även för övrigt utmärkta och yppigt växande *labrusca*-sorten. Det ser ut som om odling av vin vid spaljé vore på väg att försvinna. Vid de gamla Landskrona-hus, som nu i ökad takt rives ner, var vinspaljéer en ganska vanlig företeelse. I modern bebyggelse vill man emellertid som regel icke ha besvär därmed, och vinspaljéer går kanske dåligt i stil med den nya miljön. Icke heller frukten värdesättes numera, då alla har råd och tillgång till importerade druvor av bättre kvalitet. Av andra *Vitis*-arter kan nämnas ett jättestort, ca 20 år gammalt exemplar av *V. amurensis* vid Weibullsholm. Den unga plantan överlevde 40-talets vintrar utan skador,

men försommaren 1958 var en stor del av årsskotten intorkade till avsevärd längd.

Ampelopsis och *Parthenocissus*. Det förstnämnda släktet är representerat av ett ca 20 år gammalt exemplar av *A. brevipedunculata*, vid Weibullsholm. Det har ofta skadats av köld, och frukterna — som för övrigt är mycket prydliga — mognar sent. Till allmän odling kan alltså arten icke rekommenderas.

Här såväl som överallt annars är det den självklättrande *Parthenocissus tricuspidata*, som dominerar fasaderna. Någon gång kan man dessutom få se det självklättrande vildvinet *P. quinquefolia* var. *Engelmannii*.

Tilia. I stadens äldsta alléer och planteringar dominerar almen, medan man i yngre anläggningar synes ha föredragit lindar, huvudsakligen parklind, *T. europaea*. Vackra, kanske 50-åriga alléer kantar huvudleden längs kanalerna genom Stadsparken, och även på flera andra håll finner man väl utvecklade gatulindar, så t.ex. i Järnvägsgatan och Regeringsgatan. Dessa alléer eller esplanader består av någorlunda enhetligt uppbyggda träd — sannolikt kloner — medan parklindar på andra håll kan vara synnerligen heterogena. Av andra arter kan nämnas bohuslinden (i plantskolorna kallad storbladig lind), *T. platyphylla*, som förekommer i praktfulla ända ner till marken förgrenade och vidkroniga träd, t.ex. i Slottsparken, medan skogslinden (småbladig lind i plantskolorna), *T. cordata*, är sparsamt företrädd och ibland svår att skilja från parklindens utklyvningsformer. Den grovgreniga och till sin kronbyggnad åtminstone som ung alltför avrundat stela äkta silverlinden, *T. tomentosa*, finner vi i Dammhagsparken, vid Vallgatan och på Idrottsplatsen, samtliga som unga omkring 30-åriga träd. Åtminstone på de två sist nämnda ställena uppträder den som inblandning bland parklindar, och de runda kronorna avviker ofördelaktigt från dessas mera fria och luftiga.

En annan art, som är ganska vanlig i Landskrona är glanslind, *T. euchlora*, men den förekommer huvudsakligen som ca 30–40 år gamla träd, som ännu icke har fått det elegant nedhängande växtsätt, som är så karakteristiskt för denna vackra lind i lite mera mogen ålder. De på en av kyrkogårdens huvudaxlar planterade, som linjeraka arkader klippta och formade stamlindarna består till övervägande del av glanslind. Denna lind har även glänsande, i gröngult och rött skiftande årsskott och ger därför liv och färg även under vintern. Härtill kommer att glanslinden icke brukar angripas av bladlöss, vilka under vissa år gör våra vanliga lindar allt annat än behagliga att vistas under. För att göra denna lista

någorlunda fullständig kan nämnas, att arterna *T. americana* och *T. petiolaris* i unga exemplar ingår i samlingarna vid Weibullsholm.

Actinidia. Nämnas skall endast den vackra, på flera håll planterade kameleontbusken, *A. kolomikta*, en mycket härdig, av köldvintrarna obेरörd attraktiv klätterbuske.

Hypericum. Av de vackra buskar eller halvbuskar som detta släkte innehåller, har vi vid Weibullsholm provodlat följande: *androsaemum*, *calycinum*, \times *moserianum*, *kalmianum* och *patulum*. Av dessa kan de tre förstnämnda icke i längden uthärda våra vintrar, medan däremot *H. patulum* v. *Henryi* har klarat sig någorlunda genom de många år, som jag har haft den under observation. Det är emellertid endast under särskilt milda vintrar, som den övervintrar helt utan skador; oftast fryser den mer eller mindre starkt tillbaka och vid exceptionellt stark köld ner till marken. Ur prydnadssynpunkt har emellertid detta mindre betydelse enär plantorna blommar nästan rikare på årsskott, som kommer från basen. Förlidna vinter (1957–58) frös denna och andra närstående former helt ner till jordytan, medan de vintern 1956–57 var helt opåverkade. Den småblommiga, men därför icke mindre prydliga *H. kalmianum* tillhör däremot de pålitliga arter, som endast under särskilt svåra vintrar kan förete obetydligt infrusna årsskott.

Hedera. De mäktiga murgrönor, *H. helix* v. *hibernica*, som före 1940 klädde Landskrona rådhus och kyrka m.fl. byggnader, frös mer eller mindre hårt tillbaka men har, i den mån de icke har avlägsnats, för länge sedan återfått normalt utseende. Det är emellertid sällan (trots rik blomning) som man numera får se mogna frukter utvecklas.

Cornus. Med undantag för de allestädes närvarande formerna av *C. alba* och den närstående *C. stolonifera* spelar detta släkte en obetydlig roll i Landskronas planteringar. Icke ens den på bar kvist blommande, skönt fruktbärande och ytterst härdiga *C. mas* förekommer i nämnvärd utsträckning. På Weibullsholm har vi under senare år infört arterna *controversa*, *florida* och *kousa*.

Ericacéerna går i allmänhet mycket dåligt till i Landskrona, till övervägande del beroende på våra jordars alltför höga kalkhalt. Ett undantag utgör emellertid *Erica carnea* och dennas hybrider med *E. mediterranea*, vilka brukar nå frodig utveckling och normal blomning.

Fraxinus excelsior, vanlig ask, har sina rikaste förekomster och praktfullt utvecklade träd i den fuktiga och djupa myllan i naturparken Karlslund. Av andra arter förtjänar särskilt mannaasken, *F. ornus*, ett omnämnande som en vackert blommande men i de blåsiga lägen, som kommit den till del, alltför risig och dåligt utvecklad parklignos. Anmärkningsvärt är för övrigt ett i Slottsparken stående mindre träd av den med gulfläckiga blad försedda *F. pennsylvanica* f. *aucubifolia*.

Forsythia. Landskrona kan sägas vara forsythiornas stad. Överallt i parkerna men framför allt i trädgårdarna tecknar sig de oftast praktfullt rikblommiga buskarna som gula flammor mot en svalt blå vårhimmel. I äldre bestånd är det huvudsakligen den 2–3 m (i särskilt gynnsamma lägen 4–5 m) höga, med vidjelikt nedhängande och till sist på marken krypande och rotslående grenar försedda *F. suspensa*, som dominerar. För övrigt bjuder sortfloran på en provkarta av nästan samtliga de arter och sorter, som sett dagens ljus under årtiondenas lopp. Ute i staden finner vi, förutom typisk *suspensa*, även denna arts som gulbrokig angivna f. *variegata*, som icke är brokig i sedvanlig bemärkelse. Bladen är nämligen normalt gröna ända tills skotten vid högsommarens inträde har nått någorlunda mognad, då de efterhåll antager en allt mer påfallande gul färgton. Den som f. *atrocaulis* namngivna avviker från normaltypen i flera egenskaper och bör förmodligen särskiljas som en ur systematisk synpunkt mera fristående ras. Den kan emellertid på gund av otillräcklig hårdighet icke rekommenderas till allmän odling (denna erfarenhet gäller naturligtvis endast för de typer, som förf. har och haft i kultur).

Ännu vanligare än *suspensa* är de många sorter av denna arts hybrid med *F. viridissima*, som samlas under beteckningen *F. × intermedia*. Särskilt är det den kraftigt färgade sorten *spectabilis*, som återkommer i de flesta trädgårdar. Men förutom denna finner vi (bl. a. på Weibullsholm) de sedan gammalt kända och spridda sorterna *densiflora*, *primulina* och *vitellina* medan de allra nyaste sorterna Arnold Giant, Arnold Dwarf, Lynwood Gold, Spring Glory och mertensiana m. fl. ännu så länge troligen endast förekommer i Weibullsholms samlingar.

Bland övriga, i odling relativt nya arter är kanske *F. ovata* den viktigaste. De former, som åtminstone tidigare har saluförts, är stretigt grovgreniga, relativt låga och tidigare blommande än ovan nämnda. Enligt hittills gjorda erfarenheter är arten, näst *F. europaea*, släktets hårdigaste. I staden är den bl. a. använd som friväxande häck vid Vattentornet.

Av släktets arter återstår att nämna den alltför dåligt hårdiga *F. giraldiana* samt den särskilt köldresistenten *F. europaea*, av vilka äldre och

Yngre fröplantor förekommer i Weibullsholms arboretum. Och så återstår *F. viridissima*, en art som under tidigare årtionden regelbundet återfanns i sortiment-plantskolornas kataloger (t.ex. Alnarps) men som trots detta helt synes ha försvunnit ur våra parker och trädgårdar. Åtminstone har förf. aldrig sett till den i de västskånska orter, som varit föremål för iakttagelser. Kanske är det de många svåra köldvintrar, som under årtiondenas lopp har härjat bland parklignoserna, som totalt har uttraderat denna enligt förf. erfarenhet sämst härdiga *forsythia*. Men det kan också hända, att det som forna plantskolor saluförde som *viridissima* icke tillhörde denna art utan någon av de mera härdiga och odlingsvilliga hybridformerna.

Syringa. Syrener är naturligtvis här som annorstädes rikt representerade, mest som vanlig syren, *S. vulgaris*, i sina olika typer och färger samt som parksyren, *S. × chinensis*. Den gamla ungerska syrenen, *S. josikaea*, är märkligt nog ganska ovanlig, och ännu så länge är de många nyare arterna och formerna sällsynta företeelser. Vid Weibullsholm förekommer i äldre eller yngre exemplar bl. a. *microphylla*, *reflexa*, *Sweginzowii*, *× swegiflexa* samt den mycket vackra och frodigt växande *S. × Prestoniae* cv. Hiawatha. Härtill kan nämnas *S. × hyacinthiflora*, som blommar minst en vecka tidigare än vanlig syren men annars liknar denna.

Ligustrum. Under 40-talets vintrar försvann den förut framför allt som häckväxt mycket använda bredbladiga ligustern, *L. ovalifolium*, en art av vilken man numera endast påträffar enstaka senare planterade buskar.

Jasminum nudiflorum ser man rätt ofta planterad i varma solhörn. Under något så när normala vintrar brukar den blomma för fullt redan vid jultiden, och med avbrott för inträffande köldknäppar fortsätter den därmed vintern igenom. Under köldvintrar ödelägges i regel blomningen helt eller delvis och de långa skarpt gröna, vidjelika skotten kan då frysa mer eller mindre tillbaka.

Viburnum. Bland mera ovanliga arter skall nämnas den vintergröna *V. rhytidophyllum*, en art som i lugna och skyddade lägen har nått en mycket frodig utveckling och (hittills) 4 m i höjd. Åtminstone halvt vintergröna är också hybridformerna mellan *V. Carlesii* och *V. utile*. Den äldsta av dessa, *V. × Burkwoodii*, förekommer i nu 20-åriga, luxurierande, nära 4 m höga exemplar som blommar rikt. Den senare saluförda hybrid-

Fig. 12. *Viburnum rhytidophyllum* i Citadellkolonierna — Foto E. Lundin.

formen *V. ×Chenaultii* har samma härstamning och liknar *Burkwoodii* men ger lägre buskar. Båda formerna är med hänsyn till att de härstammar från den mycket ömtåliga *V. utile* förvånansvärt hårdiga, varom ovan angivna utveckling vittnar. Endast under särskilt svåra vintrar brukar de redan på hösten ansatta och bart sittande blomknopparna helt eller delvis frysa bort. De glänsande gröna bladen däremot faller som regel bort under förvinterns lopp.

Även *V. fragrans* tillhör de ovanligare arterna och är en av de lignoser, som brukar skadas, ofta ganska allvarsamt, under köldvintrar. Vid villa Strandgården och på Weibullsholm är arten representerad i över meterhöga, tätt greniga och villigt växande buskar. Opålitlig är även den vid Weibullsholm i ett flertal exemplar växande ungefär meterhöga *V. tomentosum*, en under blomningen mycket dekorativ art, vars prydnadsvärde

Fig. 13. *Viburnum*
× *Burkwoodii* vid
Weibullsholm. —
Foto Weibulls.

dock förringas av de nästan varje år återkommande torra topparna hos årsskotten.

Så återstår att nämna ett par intressanta former av skogsolvon, *V. opulus*. Vid Weibullsholm finnes några ca 20 år gamla buskar av f. *nanum*, en mycket tätgrenig dvärgform, som, trots sin relativt höga ålder, icke har nått mer än 0,6 m i höjd. Den har under alla dessa år icke visat tecken till blomning förrän sommaren 1957, då en av buskarna gav upphov till ett par blomsamlingar. I samband med denna verkliga dvärgform kan det kanske även vara av intresse att påminna om den på samma ställe förekommande f. *pumilum*, en tät- och lågvuxen men icke extremt dvärgartad buske.

Litteratur

- HJELMQVIST, H., 1942: Studier över de tre senaste vintrarnas köldskador på träd och buskar i Lunds botaniska trädgård. — Lustgården 23.
- 1944: Studien über Pflanzenchimären. — Lunds Univ. årsskrift. N.F. Avd. 2, bd 40, nr 7.
- HOUTZAGERS, G., 1941: Die Gattung *Populus* und ihre forstliche Bedeutung. — Hannover.
- HYLANDER, N., 1948: Våra prydnadsväxters namn på svenska och latin. — Stockholm.
- 1955: Förteckning över Nordens växter. I. Kärlväxter. — Lund.
- HÄSSLER, A., 1940: Om *Ginkgo biloba* L. — Lustgården 21.
- JOHNSON, M., 1957: Farliga skönheter bland våra trädgårdsblommor. Göteborgsposten 20/9.
- KRÜSSMANN, G., 1951: Die Laubgehölze. Berlin.
- LANGE, J., 1953: En falsk, ikke tilladt *Berberis Thunbergii*, *Berberis ottawensis purpurea* "superba". — Dansk Dendrol. Årsskr. II.
- LINDQUIST, B., 1920: Om den vildväxande skogsalmens raser och deras utbredning i Nordvästeuropa. — Acta Phytogeogr. Suecica IV.
- VON LINNÉ, C., 1751: Carl Linnæi Skånska Resa. — Stockholm.
- NILSSON, A., 1943: Vedartade växters förmåga att uthärda stränga vintrar. — Agri Hortique Genetica II.
- 1949: Venalmen, *Ulmus glabra* Huds. f. *insularis* n.f. — Lustgården 30.
- 1949b: Dendrologiska iakttagelser på ön Ven. — Ib.
- 1951: *Carpinus betulus* f. *lennwalliana* n.f. — Lustgården 31–32.
- 1958: Våra almar. — Weibulls Allehanda 1958.
- 1959: Våra gamla kulturpopplar. — Weibulls Allehanda 1959.
- & THORSON, G., 1950: Ön Ven, dess natur, fauna och flora. — Sveriges Natur.
- PERSSON, T., 1952: Landskrona stads parker. — Svenska stadsmonografier. Uppsala.
- REHDER, A., 1947: Manual of Cultivated Trees and Shrubs. — New York.
- SYLVÉN, N., 1945: Härdigheten hos barrträden i våra parker och trädgårdar. — Lustgården.
- ÖSTERGAARD, J., 1951: Hørsholm-elmén, et værdifuldt vej- og allétræ. — Lustgården 31–32.
- 1955: *Sophora japonica* L., Pagodetræet i Danmark. — Dansk Dendrol. Årsskr. III.

ERIK JULIN

Träd och buskar i Haparanda

Haparanda stad är ur dendrologisk synpunkt en tämligen färsk produkt med få och korta aspekter bakåt i tiden.

Före 1809 låg på platsen en mindre by, av vars gårdar visserligen en och annan ägdes av ståndspersoner, men intet tyder på att något av dendrologiskt intresse då skulle funnits här.

År 1821 besöktes Haparanda av entomologen och botanisten J. W. Zetterstedt. I sin reseskildring yttrar han om den unga köpingen bl. a.: "Hvarje hus har sin lilla kryddgård och åkerland, och vid elfstranden ser man åtskilliga nyodlingar, som icke skola wara otacksamma för den möda man använt på dem" (Zetterstedt 1822 s. 102). Emellertid tycks de följande årens snabba expansion ha gått hårt åt planteringarna, ty publicisten N. Arfwidsson, som 14 år senare gästade Haparanda skriver om orten: "Belägenheten är naken och oangenäm, vegetationen klen. Det myckna byggandet och det materiella äflandet i allmänhet ger den ett visserligen lifligt, men icke särdeles treffligt utseende" (Arfwidsson 1843 s. 49).

Stadens enda äldre bevarade högeståndsbostad, f. d. herrgården Kopukka, Storgatan 40, där riksdagsmannen Fale Burman från början av 1830-talet drev ett för trakten ovanligt stort jordbruk med bl. a. ett 50-tal kor, lär en gång ha haft en vacker trädgård, där man till och med odlade sparris. Här finns också stadens enda egentliga privata parkanläggning från äldre tid. Denna innehåller emellertid i dag ej en enda lignos utöver traktens vilda arter.

Stadsparken anlades 1866 av trädgårdsmästare Rydholm på platsen för en privat trädgård. Dess tillkomsthistoria behandlas av Odencrants (1945 s. 127). Den tycks i sitt ursprungliga skick ha haft sin glansperiod under åren omkring sekelskiftet. Där var uppställd en liten skulptur i form av en bronserad kerub och en annan originell prydnad, en trädstam, kring vilken en i trä utskuren orm slingrade sig. Skulpturen fanns kvar ännu i början av 1940-talet. Där fanns en björkbärså och ett par prydliga bladgrupper med, om jag minns rätt, majs, tobak, *Cannabis* och *Struthiopteris*. Det hela omgavs av en hög och tät häck av hägg. Man hade

emellertid inte vid anläggandet tagit i beräkning det begränsade utrymmet. Parken blev därför med tiden väl tät och mörk, varför på 1950-talet en omläggning blev nödvändig. Häckarna och rabatterna ha helt tagits bort, men de flesta träden ha sparats liksom även en schersmin och ett *Cornus alba*-bestånd. Parken har fått ett luftigare och ljusare utseende och är fortfarande en uppskattad tillflyktsort för dem bland stadens invånare som stanna kvar under sommaren liksom för ett växande antal turister.

En annan offentlig plantering av äldre datum är Folkskolans trädgård. Denna var vid sekelskiftet och ett par decennier framåt, då den handhades av den trädgårdsintresserade överläraren G. E. Häggberg, genom sitt gynnsamma västerläge vid infarten till stadens centrum en verklig prydnad men har senare farit mycket illa genom skolans i ett par etapper skedda tillbyggnad. Där finnas emellertid ännu kvar några märkliga träd, stadens näst största lagerpoppel, ett par sibiriska lärkar och en gammal *Malus* med små, något toppiga, intensivt mörkröda frukter.

Kyrkogården invigdes 1823. Om några planteringar då gjordes, kan man i varje fall i dag inte spåra dem. Det nuvarande trädbeståndet är av trivial natur, björk, ronn, hägg, gran, ett antal sibiriska lärkar och nära Invalidmonumentet två unga brödtallar. Intressantast äro några nu rätt gamla hängkaraganer. Ej heller parken kring lasarettet är dendrologiskt märklig.

Torget var ända till medio av 1940-talet ganska tätt planterat med björkar. Dessa voro då omkring 70-åriga, och på många kunde man se dödens förbud i form av genom barken frambrytande kuddlika svarta hyfmassor av rötsvampen *Inonotus obliquus*. Björken når ju ingen hög ålder, och när några dött, beslöt man — till många stadsbors i tidningsspalterna synliga förtrytelse — att hugga bort allesammans.

Liksom så många andra orter i landet har även Haparanda haft Statens järnvägar att tacka för ett uppsving i hortikulturellt avseende. När det nya stationshuset 1919 (ej 1915, som Odencrants 1945 s. 357 uppger) var färdigt, började man under följande sommar anlägga de planteringar, som huvudsakligen i öster och väster omge stationsplanen och som här benämnas Järnvägsparken. Dennas lignosbestånd, som behandlas i den speciella delen nedan, närmar sig alltså nu 40-årsåldern.

Staden har haft en enda handelsträdgård med plantskola, som anlades av trädgårdsmästare P. W. Hult och alltsedan dess drivits av honom. Den har haft ett mindre gynnsamt läge med huvudlutning mot öster men har genom sin ägares omsorg och kunnighet erhållit en med hänsyn till breddgraden avsevärd bördighet. Hult har under sin långa verksamhet i Haparanda kommit att spela en stor roll för stadens hortikulturella gestalt-

ning. Han har om icke till namnet så till gagnet fungerat som stadsträdgårdsmästare under en lång följd av år. Han har i sin plantskola prövat en mängd träd- och buskarter beträffande härdigheten, och de, som hållit måttet, ha sedan från densamma spritts till stadens offentliga och privata parker och trädgårdar liksom uppåt Tornedalen.

Prästgårdens park från 1928/29, Gamla tullkammarens, numera Yrkeskolans, trädgård från 1932 och Seminarieträdgården från 1947/48, nu införlivad med Lasarettsparken, ha liksom många privata trädgårdar anlagts av Hult. För ritningarna till Seminarieträdgården svarar dock trädgårdskonsulent E. Lindström, Luleå. Till de intressanta lignoserna i dessa anläggningar blir det tillfälle att återkomma i det följande.

Läroverkets trädgård kom till under sommaren 1946, men den unga anläggningen skadades under den följande svåra vintern med dess starka kyla och ringa snömängd, varför en komplettering 1947 blev nödvändig. Trädgården har ritats av trädgårdsdirektör G. Reuterswärd, Stockholm, och anläggningsarbetet har utförts av trädgårdsmästare P. W. Hult. På utformningen har emellertid rektor O. Lundequist haft ett dominerande inflytande (Lundequist 1947, s. 47). Med hänsyn till läroverkets centrala läge vid infarten till staden gavs trädgården med rätta mera karaktär av prydnadsanläggning än blott och bart undervisningsträdgård.

Under 1950-talet har trädgårdsarkitekten Ulla Bodorff, Stockholm, anlåtats för flera anläggningsarbeten i Haparanda. Hon svarar sålunda i huvudsak för Torgets planering 1953, lekplatsen söder om Stadsparken och planteringarna vid Nya tullkammaren 1956 samt Riekkojänkkä lekpark 1957. Dessa anläggningar äro emellertid ännu alltför färska och deras vedväxter för unga för att här kunna bli föremål för behandling.

Dammar, terrasser, murar och liknande anläggningar saknas i stadens trädgårdar och parker. Däremot finnas ett par trevliga lusthus från äldre tid, varav ett pryder trädgården Storgatan 61 (fig. 1). Det andra (fig. 2) stod ursprungligen på gården till Hotell Ahlquist, Köpmangatan 16, och flyttades vid sekelskiftet, då denna gård övertogs av Haparanda sparbank, till trädgården Storgatan 67.

Ser man på våra dagars Haparanda som park- och trädgårdsstad, är det inte utan att man vill instämma i Arfwidssons ovan citerade uttalande om "det myckna byggandet" som ett svårt handikapp. Folkskolans gamla fina trädgård och den unga lovande parkanläggningen vid Nya tingshuset ha delvis förstörts genom tillbyggnader. Läroverkets trädgård står inför samma öde. Hults handelsträdgård och Seminarieträdgården komma att till stor del försvinna genom förestående nydragning av stadens norra infart.

Fig. 1. Det gamla lusthuset i trädgården, Störgatan 61. — Foto A. Pekkari 26.9. 1957. — Old pavilion in a private garden.

Å andra sidan kan man notera ett starkt ökat intresse för privata trädgårdar, vadan det bestående helhetsintrycket av Haparanda som nutida trädgårdsstad mera kommer att närma sig Zetterstedts än Arfwidssons.

Åtskilliga för framställningen nödvändiga uppgifter ha beredvilligt lämnats av många Haparanda-bor, bland vilka jag särskilt vill nämna övningsskollärare O. Hult. Flertalet lignoser ha bestämts (det.) respektive kontrollerats (!) av docent N. Hylander, Uppsala (H.), några prov av parkrosor och prydnadsaplar av amanuens T. Nitzelius, Göteborg, och *Crataegus*-arter av dessa båda tillsammans; *Cotoneaster*-materialet har granskats av civilingenjör K. E. Flinck, Bjuv. Fotografierna ha tagits av folkskollärare A. Pekkari och teckningslärare B. Nordlander, Haparanda. Till alla dessa och övriga personer, som på ett eller annat sätt underlättat mitt arbete, ber jag att få uttala ett varmt tack.

I nedanstående förteckning över träd och buskar i Haparanda anges höjden med en decimal, då den uppmäts med Blume-Leiss' trädhöjdmätare, annars utan decimal. Alla höjdmätningar ha utförts under hösten

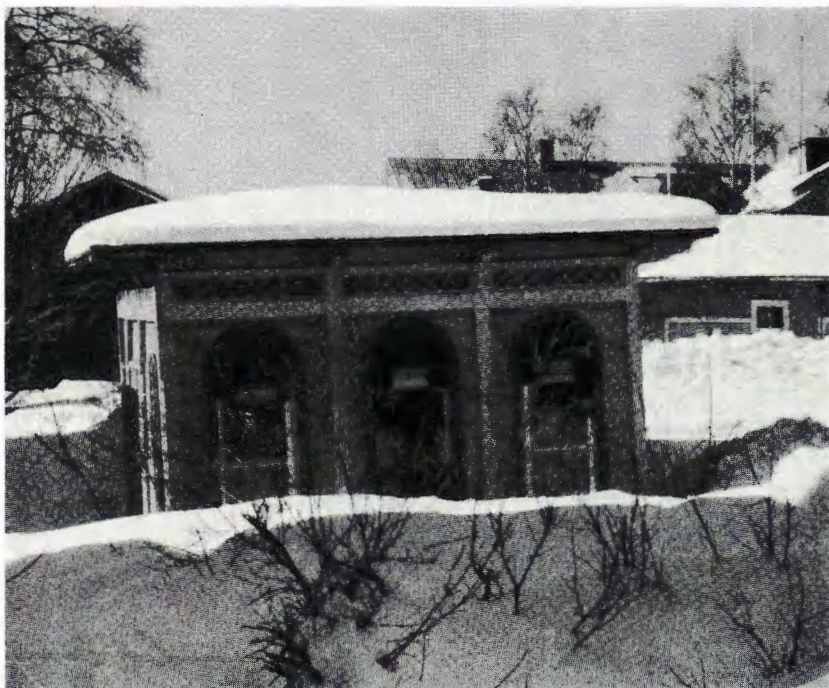

Fig. 2. Lusthuset i trädgården, Storgatan 67. — Foto A. Pekkari 23.3. 1957. — Pavilion in "Moorish" style in a private garden.

1957. Stamomkretsen avser, där ej annat säges, omkretsen 1,5 m över marken.

Picea pungens. Stickgranen har från Hults handelsträdgård funnit vägen till åtskilliga av stadens trädgårdar. Alla exemplar äro ännu unga. Ett av de större, 2,5 m högt, står i Seminarieträdgården. Emellertid finnas i Järnvägsparken 7 stora, omkring 40-åriga träd, varav det största (! H.) är 7,9 m högt (fig. 3). Träd av ungefär samma dimensioner finnas i Uleåborg (Parvela 1930 s. 230).

Picea abies. Av vår vanliga gran finns det inte många träd inom staden. Några ståtliga, sinsemellan rätt olikvuxna individ pryda den gamla trädgården Storgatan 61, varav ett avtecknar sin smäckra och resliga statur mot den långa envåningslängans gavel. Ej heller som häckväxt har granen mycket kommit till användning. En gammal, tät och hög granhäck utgör emellertid vindskydd mot norr för Hults handelsträdgård. En obetydligare hör till Prästgårdens park och en yngre, välskött till Strandgatan 1. En

Fig. 3. *Picea pungens* i Järnvägsparken. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — *Picea pungens*, about 40 years old and 7.9 m high, at the railway station.

egendomlig syn utgör den rad av stora granar, väl från början tänkt som häck, vilken avgränsar Gamla tullkammarens trädgård från tomten söder därom.

Abies sibirica. Detta härdiga träd, som ännu i Inari på 45 år når en höjd av 7 m (Parvela 1930 s. 224), går naturligtvis utmärkt i Haparanda. Det odlas också allmänt, t. ex. i Seminarieträdgården (! H.), Folkskolans trädgård, Prästgårdens park och Järnvägsparken, där det största individet når en höjd av 12,5 m (40-årigt). Den av Hylander (1955 s. 30) från Uppsala påvisade tendensen hos denna art att redan som ung bilda avläggarestammar gör sig gällande även i Haparanda.

Pinus mugo. I Hults plantskola stå några kvarblivna, nu rätt grov-vuxna exemplar av den buskartade "klitt-typen", vilka väl synas tåla

Fig. 4. *Pinus cembra* i Järnvägsparkens östra del. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — Group of *Pinus cembra*, c. 40 years old, in the Station Park.

klimatet. Dessbättre har denna föga användbara art icke vunnit någon spridning utanför plantskolan.

Pinus cembra. Arten är fullt härdig och blir här liksom i angränsande delar av Finland ett stort träd (Parvela 1930 s. 230), medan den längst i norr, vid Inari, växer "alldeles låg, dvergartad, krypande" (Elfving 1897 s. 45).

Brödtallen är i Haparanda en av de vanligaste lignoserna och finns, ofta i unga exemplar, i var och varannan trädgård. Den är ju tacksam att odla men i författarens tycke åtminstone som solitär genom sitt massiva, säckiga eller tunnlika växtsätt inte bland de vackraste barrträden. Då gör den sig avgjort bättre i bestånd, varav staden hyser ett stort, nu ca 40-årigt, flera gånger gallrat i Järnvägsparkens östra del mot stationsplanen (fig. 4). Ett av dettas största träd mäter 10,4 m i höjd, men i Folkskolans trädgård står ett ännu högre, 12,5 m. En flock sibiriska nötkräkor höll till i Järnvägsparkens brödtalldunge under några år omkring 1950.

Fig. 5. *Larix sibirica* omgiven av *Pinus cembra* (t. h.) o *Abies sibirica* (t. v. och bakom) i Järnvägsparken. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — *Larix sibirica*, 14.8 m high, in the Station Park, together with *Pinus cembra* (right) and *Abies sibirica* (left).

Tuja occidentalis. Ett 2,5 m högt, ej särskilt vackert vuxet exemplar av vanlig tuja står i Lasarettsparken vid läkarbostaden (! H.). Ett annat, mindre, finns i Seminarieträdgården (! H.).

Larix sibirica. Alla stadens lärkar (utom en) synas tillhöra denna art. Förhållandevis stora träd finnas exempelvis i trädgårdarna Storgatan 61 och 67, Torggatan 41 (det. H.), Prästgårdens park, på Kyrkogården (många; det. H.), Järnvägsparken, där ett välvuxet individ når en höjd av 14,8 m (fig. 5, det. H.), och i Folkskolans trädgård, där det som står mot gaveln av gamla överlärarebostaden mäter 15,6 m och ett något mindre vid V. Esplanaden 14,3 m.

Fig. 6. *Larix Gmelinii* i trädgården, Fabriksgatan 27. — Foto A. Pekkari 12.5. 1958. — *Larix Gmelinii*, 10.3 m high, in a private garden.

Larix Gmelinii. I den lilla välskötta gammaldags trädgårdstämpan Fabriksgatan 27 står som dominerande centralsolitär (fig. 6) en äldre lärk, som är något av en dendrologisk raritet. Trädet tillhör nämligen ovanstående mycket sällan som parkträd odlade art (! H.). I Hellströms utförliga förteckning över i Norrland prövade parkträd och prydnadsbuskar (Hellström 1917 s. 451) är den mongoliska lärken ej medtagen. Parvela (1930 s. 228) har dock en uppgift om ett 2,5 m högt 10-årigt exemplar i parken vid skogsskolan i Rovaniemi. Haparandas mongollärk är 10,3 m hög och dess krona är ungefär lika bred.

Populus tremula. Haparanda (finska: Haaparanta) betyder ju "aspstranden", men i själva verket äro asparna inom staden inklusive älvstranden lätt räknade. Så har det tydligen varit mycket länge. Hos

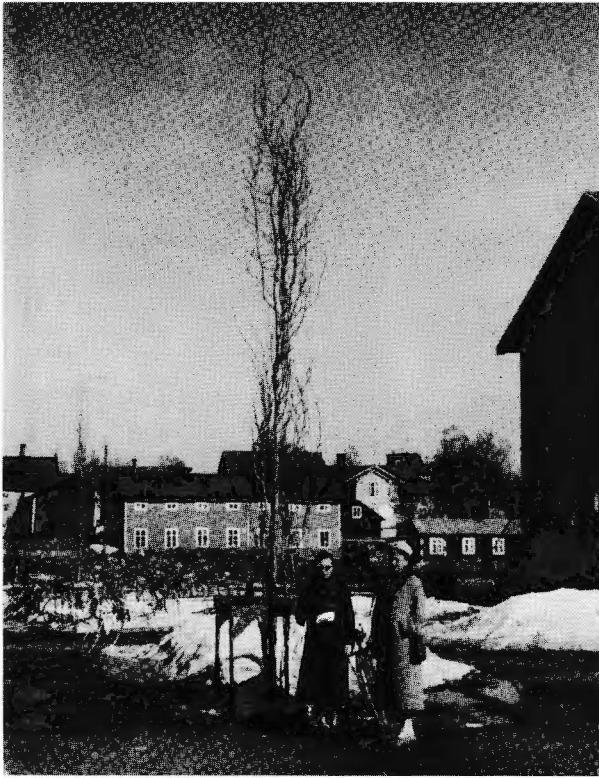

Fig. 7. Pelarasp på Läroverkets gård. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — *Populus tremula f. erecta* at the Secondary School. Planted in 1946.

Zetterstedt (1822 s. 100, not) kan nämligen läsas som förklaring till namnet följande: "emedan här fordom troligen hafwa wuxit en myckenhet Aspträäd, hwarefter likwäl nu mera icke synas några spår". Emellertid finnas utmed Nygatans södra sida nära stranden några spridda bestånd av delvis olikåldriga aspar med ovanligt stora blad. Dessas diameter håller sig omkring 10 cm och tillåta väl antagandet, att det rör sig om den triploida s.k. "jätteaspen". Även klyvöppningslängderna, som välvilligt mätts av dr H. Johnsson, Ekebo, tillåta ett sådant antagande. För full visshet erfordras emellertid en cytologisk undersökning, vilken ännu icke är avslutad. Ett av de största träden (Nygatan 3) mäter i höjd 11,5 m. Inne på gården finnas stubbar av äldre nu fällda träd. Med tanke på aspens benägenhet att föryngra sig med rotskott ligger det ingen orimlighet i antagandet, att denna storbladiga aspklon haft sin hemvist på platsen

Fig. 8. Haparandas största träd, lagerpoppeln i Stadsparken. T. h. glasbjörk med talrika häxkvastar. — Foto A. Pekkari 23.3. 1957. — *Populus laurifolia* in the City Park, the largest tree in Haparanda—with a height of 19.7 m and a trunk circumference of 259 cm. On the right a *Betula pubescens* with numerous witches' brooms, caused by *Taphrina betulina* coll.

mycket länge. Den privata trädgård, i vilken som ovan nämnts Stadsparken en gång anlades, tillhörde den Sundellska stadsgården, vilken i sin tur tidigare var ett av Haparanda bys ursprungliga hemman, nr 2 eller "Krooks" (Odencrants 1945 s. 61). Enligt en uppgift hos Bucht (1923 s. 50) skall detta hemman i gamla tider hetat Haaparanta. Avståndet mellan platsen för Krookshemmanets åbyggnader och asparna vid Nygatan är ungefär 200 m. Under sådana förhållanden kunde man kanske våga en gissning, att det är dessa supponerade triploidaspar, som givit staden Haparanda dess namn. Det skulle i så fall inte ha varit "myckenheten" av aspar utan fastmer dessas ovanliga bladstorlek, som uppmärksammats vid nomineringen. Att de båda asparna i stadens vapen enligt heraldikens

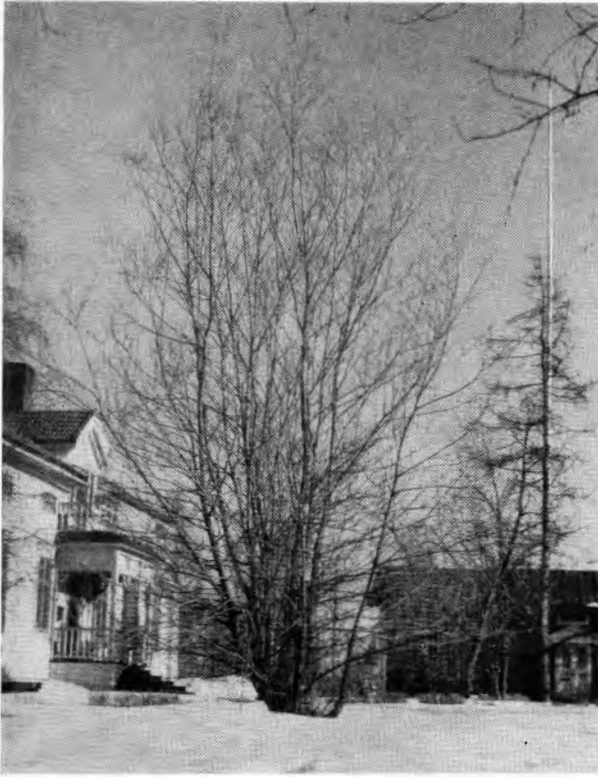

Fig. 9. Silverpil i Prästgårdens park. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — *Salix alba* var. *sericea* in the parson's garden. 7.4 m high, c. 30 years old, not damaged by frost.

lagar fått oproportionerligt stora blad, skulle — om vår gissning kunde vinna bekräftelse — därför vara mera signifikativt än säkert konstnären beräknat.

På Läroverkets gård planterades 1946 en rad pelaraspar (*P. tremula* f. *erecta*), av vilka 5 finnas i behåll (fig. 7). Den största är nu 6,7 m hög, och alla ha kvar sin vackra pelarform.

Populus Simonii. Av de ovannämnda pelarasparna på Läroverksgården råkade 2 redan under första läsåret i den nya skolbyggnaden bli avbrutna, varför nya plantor från samma plantskola efter något år planterades som ersättning. Dessa visade sig emellertid ingalunda vara några pelaraspar utan i stället kinesiska popplar av ovanstående art (det. H.). Det ena trädet blev häromåret påkörts av en bil och fann därav sin död. Det andra står kvar, ser ut att väl tåla klimatet och är nu 5,7 m högt.

Fig. 10. Den stora jolstern på Filpusbacken. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — Large *Salix pentandra* at "Filpusbacken", probably self-sown and now about 10 m high. The rings in the crown are old bicycle tyres.

Varje sommar omvandlas en del av bladen till gallbildningar av bladlusen *Thecabius affinis*. Detta är märkligt, bl.a. därför att arten icke tidigare är känd som värdväxt för denna bladlus. Vi funno det tråkigt att raden av pelaraspar blev bruten men kunna nu trösta oss med att ett i Sverige sällan odlat parkträd blir provat här i norr.

Populus laurifolia. Stadens största träd (fig. 8), 19,7 m högt med 259 cm:s stamomkrets, i Stadsparken är en lagerpoppel (! H.). Dess stam har pressats att luta mot norr, vilket haft till följd att en grov, mot söder utgående rot lyfts upp, så att den på en sträcka av 3 m löper helt ovan marken. Av de talrika rotskott, som årligen slå upp i gräsmattan omkring, har man låtit två gå upp till nu rätt stora och vackra träd. Ett annat storgvuxet individ står i Folksskolans trädgård (höjd 15,5 m).

Populus balsamifera var. *elongata*. Alla stadens balsampopplar tillhöra denna något smalbladigare varietet, som fått namnet "jämtlandspoppel". Den är fullt härdig här och odlas mycket. Fritt utvecklad tar den stor plats men tål också hård beskärning (Storgatan 48, ! H.). Den har också kommit till användning som häck med uppskjutande figurklippning (Hults handelsträdgård). Yngre men särdeles kraftiga träd finnas ytterligare i Järnvägsparken, trädgården Nygatan 13 och Seminarieträdgården (! H.).

Salix alba var. *sericea*. Detta är den enda *Salix*-art, som odlas i Harparanda. I Seminarieträdgården står en 10-årig, 5 m hög, något frostskadad buske. Stora vackra silverpilar finnas i trädgården Stationsgatan 61. Prästgårdens park har en omkring 30-årig, 7,4 m hög synnerligen elegant vuxen solitär (det. H.) utan minsta frostskada (fig. 9). *S. alba* uppges av Hellström (1917 s. 456) som fullt härdig endast så långt norrut som till Ångermanland.

Salix purpurea × *viminalis* (= *S. × rubra*). Av detta hybridvide (det. H.) finns ett gammalt bestånd i Hults handelsträdgård.

Salix pentandra. På den s.k. Filpusbacken i stadens södra del står en jolster (fig. 10), som sannolikt ej är planterad men förtjänar ett omnämnande. Det är ett omkring 10 m högt buskträd med ett tiotal från varandra mer eller mindre fria, i krets stående stammar, vilka sannolikt uppkommit som stubbskott från en nu längesedan försvunnen enstammig jolster. Dess vackra krona höjer sig mot skyn över denna stadsdels låga hus. Sedan många år har den haft några kufiska "julgransprydnader" i form av tre stycken uppslängda gamla cykeldäck, vilka dingla ute på kvistarna som ett slags jätteörhängen. Den 2.5.1958 funnos ända till 6 m:s höjd på stammarna gott om svartnade fjolårsfruktkroppar av en skivling. Dr S. Lundell, Uppsala, som sett ett prov därav, anser att det möjligen kan röra sig om piltofsskivlingen, *Pholiota aurivella*. Bladen äro tätt besatta med den för jolstern typiska gallbildning, vilken ter sig som stora oregelbundna, ofta hopflytande, bjärt röda bucklor på översidan med vid mynning undertill och vars upphovsorganism är ett till arten okänt kvalster.

Corylus avellana. Parvela (1930 s. 226) har flera uppgifter om odling av hassel i Nordfinland, varest den aldrig tycks ha blommat och vanligen efter kort tid dött, sedan den uppnått en höjd av 0,5–1,5 m. Han anför också en iakttagelse av Acerbi beträffande odlad hassel men på ett felaktigt sätt. Enligt P. skulle Acerbi ha sett blommande hassel i svenska

Övertorneå. Acerbis iakttagelse gjordes emellertid i Kukkola, i trädgården till Torneå-köpmannen Richards lantställe, och gällde icke blomning. Acerbi (1802 s. 357) säger nämligen själv: "The only plant in flower when we were there was *bellis perennis*; but the following grow in the neighbourhood: *berberis vulgaris*, *corylus avellana*, *tulipa*, *narcissus*, *aquilegia*, *tropeolum*, *paeonia*, *dianthus*, *ribes*." Detta måste nog fattas bokstavligt, så att dessa arter endast växte i grannskapet, eftersom alla ej gärna kunna ha blommat samtidigt under Acerbis korta besök i medio av juni 1799.

I Haparanda har jag icke sett någon hassel, men i Salmis planterades 1947 och 1950 några decimeterhöga hasselplantor från Södermanland. Dessa leva men växa ytterst långsamt och nå ännu ej ovan vinterns snötäcke.

Betula. Björken är stadens viktigaste träd. Den användes som alléträd, som solitär eller till grupper i parker och trädgårdar, ja t.o.m. till häckar och bersåer. Om björkarna på torget har ovan talats. Vanligen tar man i odling plantor av traktens vilda björkar. En och annan kommer också från plantskolor. Det är under sådana förhållanden naturligt att huvudmassan av stadens björkar äro glasbjörkar. Ett och annat exemplar av hybriden mellan vårtbjörk och glasbjörk finns också, t.ex. i Seminarieträdgården en ung, 4 m hög *B. pubescens* × *verrucosa* (det. H.), som i den plantskola, där den köptes, falskeligen uppgavs vara en *B. papyrifera*.

Betula verrucosa. Ornäsbjörken, *B. verrucosa* f. *dalecarlica*, finns i Haparanda i 3 exemplar. Det äldsta (nära 30-årigt) och största i Gamla Tullkammarens trädgård (! H.) är nu 10,8 m högt och utgör en fröjd för ögat. I Televerkets trädgård (Storgatan 75) och i trädgården Strandgatan 1 stå obetydligt mindre individ, även dessa mycket välvuxna (båda ! H.). De två förstnämnda blommade 1947 men ej det sistnämnda. Den andra ofta odlade flikbladiga *verrucosa*-typen, f. *crispa*, förekommer ej i Haparanda. Av huvudformen förtjänar endast ett träd att nämnas. Det är den gamla vårtbjörk (! H.), som står i Stadsparken nära korsningen Strandgatan-Köpmangatan. Den är märklig genom att den är översållad med den sällsynta gallbildning, som består i omkring 3 cm breda rundade anhopningar av starkt förvedade, utvecklade knoppar på kvistarna. Dess upphov är sannolikt ett gallkvalster, men full klarhet därom saknas (Hylander 1937 s. 30; Hylander & Sylvén 1959 s. 117); dock har dr H. Roi-vainen, Helsingfors, som erhållit kvistar med gallor från denna björk för undersökning, i brev av den 19.2. 1959 meddelat, att han funnit "de deformerade knopparna fullsatta" av ett sådant kvalster, *Aceria calycophthira*.

Fig. 11. Gammal förvuxen björkbearså på gården, Torggatan 29. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — Group of *Betula pubescens* in a private garden, originally planted in a ring and formerly clipped.

Denna förekomst torde vara den nordligaste hittills bekanta av detta cecidium, som endast är iakttaget på *B. verrucosa*. Ett par meter över marken delar sig stammen i 6 tämligen likvärdiga förgreningar, men själva huvudstammen har nedanför förgreningsstället spruckit nästan till marken i 3 delar, vilka hållas ihop av järnband. En relativt smal gren bär en stor rund masurknöl. Höjden är f.n. 15,1 m.

Betula pubescens. Som sagt är glashjörken Haparandas träd par préférence. Stationsgatan och Sundellsgatans förlängning mot kyrkan, den s.k. Kyrkogårdsallén, kantas av glashjörkar, av vilka — i varje fall beträffande den förra — björkarna äro hämtade från stadens omgivningar. Vid entrén till Kopukka stå några ovanligt gamla träd, nu sjuka av röta och delvis till hälften döda, vilka man velat skona i det längsta. Häck av glashjörk finns t.ex. vid tomten Bryggargränd 3, och bearsåer av denna art stå kvar i trädgårdarna Torggatan 29 (fig. 11), Fabriks-gatan 18 och i Stadsparken, ingen längre hävdad. Stadens glashjörkar äro ofta rikligt försedda med "häxkvastar", gallbildningar orsakade av parasit-

Fig. 12. Europas nordligaste trädformiga ek, i trädgården Storgatan 69. — Foto A. Pekkari 23.3. 1957. — *Quercus robur*, the northernmost arboreous specimen in Europe, planted c. 1915 and now 9.2 m high.

svampen *Taphrina betulina* coll. Några sådana i Kyrkogårdsallén kunna med fördel demonstreras från fönstren i Läroverkets biologiinstitution. En annan gallbildning, som också är vanlig här, är den uteslutande från *B. pubescens* kända knoppgalla, som orsakas av kvalstret *Aceria calycoph-thira*.

Quercus robur. Den berömda eken i Torneå (Reuter 1904 s. 144, 1905 s. 77; Parvela 1930 s. 232), planterad 1863 och enligt sistnämnde författare 1929 nående en höjd av 11 m och ett omkretsmått för de båda stammarna av 97 resp. 103 cm, är nu borta. Man hade någon gång under krigsåren gjutit en ca 0,5 m hög betongsockel tätt intill de båda stammarna, sannolikt för att förhindra trädets fläkning. Eken dog emellertid, vilket väl får skyllas denna föga välbetänkta åtgärd. Titeln "Europas nordligaste trädformiga ek" kan då överflyttas till det träd, som pryder gården Storgatan 69 i Haparanda (fig. 12). Detta planterades omkring

1915 av medlemmar av den dendrologiskt intresserade gamla Haparanda-familjen Liljebäck, vilken också har äran av att ha planterat den vackra ryska lönnen på samma gård, parklinden i trädgården Storgatan 72 och även ovannämnda ek i Torneå. Eken är 9,2 m hög, och dess stamomkrets i dec. 1956 var 145 cm (Julin 1957 s. 7). Den står fritt och har utvecklat en allsidig krona. Under de hårda vintrarna i början av 1940-talet for den rätt illa, bl. a. fick stammen flera långsgående sprickor, vilka icke helt valat igen. Även senare inträffade kalla vintrar ha åstadkommit skada, ytt-rande sig i försenad lövsprickning eller utebliven sådan i smärre delar av kronan. Ingen huvudgren är dock död, och eken har trots allt ett ganska livskraftigt utseende.

En ungefär lika hög men skranglig och mer än till hälften död ek står i trädgården Storgatan 61, en mindre, risig men levande på gården Strandgatan 13, en 4 m hög, dubbelstammig i trädgården Repslagaregatan 18 och några små buskformiga i trädgårdarna Stationsgatan 8 och Storgatan 79 och i Gamla tullkammarens trädgård. Ingen av ekens många gallbildningar har mäktat följa sin värdväxt till denna hyperboreiska trakt.

Ulmus glabra ssp. *scabra*. En enda skogsalm (! H.) finns i staden, i trädgården Stationsgatan 8. Den planterades 1938 med planta från Ulricehamn och är nu 6,3 m hög med en stamomkrets av 38 cm. Kronan är upptill något gles och liksom avplanad genom köldskador, eljest är den växtlig och otvivelaktigt ett av stadens märkligaste träd. Ingen gallbildning har iakttagits.

Från Uleåborg anger Elfving (1897 s. 65), att arten "fryser ner, men fortlevver med starka nyskott från basen; den blir mer än manshög och användes som dekorativ buske". Emellertid synes Uleåborg sedan dess ha blivit en betydligt gynnsammare boplats för skogsalmen, då nu sådana växa där, vilka äro ända till 7 à 8 m höga och ha stammar med upp till 80 cm:s omkrets (Parvela 1930 s. 239).

Clematis. Slingerväxterna av detta släkte äro sällsyntheter i Haparanda. Två arter äro emellertid representerade. I skolinspektör Snells vackra trädgård, Torggatan 47, växer sedan 6 à 7 år tillbaka ett ca 2 m högt individ av gullklematis (*C. tangutica*). Det klarar vintrarna bra och är utom genom de gula blommorna attraktivt även för sina stora plymförsedda fruktsamlingars skull. I samma trädgård finns också ett ungt individ av blåblommig alpklematis (*C. alpina* ssp. *normalis*), som nu klarat sin första vinter. Båda växa mot södervägg. I trädgården Sägaregatan 23 har, likaledes mot södervägg, sedan minst 10 år stått en klematis

med ljus blåviolettera blommor, som torde höra till samma art. Detta exemplar är omkring 2 m högt och synes fullt vinterhärdigt utan täckning eller andra skyddsåtgärder.

Berberis Thunbergii. Häckberberis förekommer odlad i några exemplar, dock ej som häck, t.ex. i Seminarieträdgården, Hults handelsträdgård (! H.), Läroverkets trädgård och trädgården Stationsgatan 12. Den synes vara härdig, blommor och sätter de flesta år frukt. Den vilda arten *B. vulgaris* har jag ej sett odlad i Haparanda, men den uppges av Elfving (1897 s. 69) från Simo och Uleåborg (på den sistnämnda platsen tillsammans med blodvarianten, f. *atropurpurea*), av Parvela (1930 s. 225) från Rovaniemi och av Acerbi (1802 s. 357) från Kukkola.

Mahonia aquifolium. En lågvuxen mahonia fanns i 8 år i Seminarieträdgården men är nu död. I Uleåborg övervintrar arten, skyddad av snötäcket (Elfving 1897 s. 69; Parvela 1930 s. 229).

Philadelphus coronarius. I Stadsparken finns sedan omkring 1920 en luktschersmin, som visserligen ofta skadas av frost men ännu lever och de flesta somrar blommor. En annan står i Hults handelsträdgård. Från Uleåborg har man liknande erfarenheter av artens odling (Parvela 1930 s. 229), medan Hellström (1917 s. 454) anser den vara fullt härdig i Norrbottens kustland.

Ribes. Svarta och i synnerhet röda vinbär odlas i så gott som varje trädgård i Haparanda. Båda höra ju till traktens indigena flora, och ofta flyttas vilda buskar in i trädgårdarna. Själv tog jag 20.5.1950 ett tiotal decimeterhöga vinbärstelningar på Äijänpojanlehto, en av skärgårdens yttersta holmar, vilka planterades i trädgården till sommarstugan i Salmis. Till min skam måste jag erkänna, att jag trodde det var fråga om svarta vinbär. En viss ursäkt är, att snuva hindrade mig från att konstatera frånvaron av denna arts karaktäristiska vägglusdoft hos bladen. Det blev alltså röda bär på alla buskarna. Bland dessa visade sig en ha dels en snabbare och kraftigare växt än de övriga, dels mycket större bär. Dessa voro väl i paritet med de mest storfruktiga trädgårdssorterna. Övriga buskar hade små bär — dock på grund av den gödslade jorden något större än traktens vilda röda vinbär bruka ha — varför de borttogos och ersattes med svarta från en annan skärgårdsholme. Dessa svarta skärgårdsvinbär odlas allmänt, likaså en ursprungligen vild inlandssort, som av den förste kultivatoren, hemmansägaren Svante Snell i Erkheikki,

genom plantförsäljning spritts vida omkring i Tornedalen. Båda ha som odlade stora, Erkheikki-sorten kanske en aning större, söta och synnerligen aromatiska bär. Båda sorterna ha vidare den goda egenskapen, att alla bären mogna samtidigt, oberoende av storlek och sin plats i klasen, varför hela skörden kan bärgas på en gång och tidskrävande efterplockning blir obehövlig. — Av krusbär finns en och annan småfruktig gammaldags buske. Den mest välutvecklade står i trädgården Storgatan 61. Bären mogna dock sällan, och moderna storfruktiga sorter synas icke vara härdiga i Haparanda. Så nära staden som på Säivisnäs vid sockengränsen till Nederkalix har jag emellertid 1956 sett storfruktiga rikt bärande buskar, som stått i flera år utan frostsador. — *Ribes alpinum* når ju som vildväxande Uleåborgstrakten och är som odlad fullständigt härdig i Haparanda. Den finns bl. a. på Kyrkogården, på Torget och i stora rikblommade buskage vid Läroverket.

Spiraea. En av de mest egenartade upplevelser jag haft under mina Haparanda-år är förknippad med två arter tillhörande detta släkte. Jag hade en höstdag 1942 begivit mig norrut mot Mattila för att plocka lingon. Vid gården Lugnet vek jag av från landsvägen västerut och, lämnande den plana älvsedimentslätten, kom jag upp i skogskanten bakom Lugnets sommarladugård. På en moränkulle med gles granskog mötte mig anblicken av ett jättebuskage av *S. chamaedryfolia* och *S. salicifolia*. Snåret hade en diameter av ett par 10-tal meter och tonade i kanterna ut med lågvuxna fristående buskar. Jag visste ju, att dessa spireor ofta förvildas söderut, men att så här långt åt norr och i denna terräng och vegetation finna dem så väl gå ihop med den övriga växtligheten var förbluffande. Förekomsten härrör sig sannolikt från någon för länge sedan skedd gallring i Lugnets trädgård, där arterna ännu växa. Betesdjuren gå hårt åt beståndet, vilket dock alltjämt håller sina positioner. De båda arterna förekomma ganska ofta i staden, men någon häck av dem kan jag ej erinra mig ha sett. Av kvastspirean finns i Järnvägsparken ett 2,5 m högt exemplar med en diameter av 3 m. Även i Komministergårdens trädgård (Torggatan 51) förekomma flera stora och vackra buskage (! H.). Utom gammaldags häckspirea odlas också någon närstående art med mera grenig blomställning. I trädgården Storgatan 79 står sedan ett antal år en från Saltarö i Värmdö socken kommen *S. ×arguta*. Den synes härdig i detta skyddade läge.

Sorbaria sorbifolia. Av arten finnes en buske på Läroverksgården, en annan i Prästgårdens park, och den häck, som i söder omger Kommi-

nistergårdens trädgård, består till en del av rönnspirea. Hellström (1917 s. 457) medger ej full härdighet i Norrbottens kustland, men enligt Parvela (1930 s. 236) växer arten i skyddat läge ända uppe i Petsamo.

Prunus domestica och *P. cerasus*. Av såväl krikon som gult herrgårdsplommon och brunkörsbär togs i Södermanland ett antal rotskott, vilka planterades 19.10.1950 i Salmis. Alla överlevde vintern och flertalet stå ännu kvar men nå knappast över snötäckets höjd. En körsbärsbuske är dock nu 130 cm men har ännu ej blommat. I staden finns en plommonbuske i trädgården Storgatan 79, 0,5 m hög, vilken klarat sig över 5 vintrar men med varje gång nästan total årsskottsförlust. Körbär (från Söråkers plantskola) planterades omkring 1910 i trädgården Storgatan 67, blommade och bar frukt i flera år men dog 1918 (sannolikt).

Prunus spinosa. I Hults handelsträdgård finns ett nu rätt gammalt, 1,5 m högt slånbuskage, givetvis med köldskador, men en del av de över snötäcket nående skotten kvarleva dock.

Prunus padus. Hägg odlas i stor utsträckning, varvid det i regel är vildplantor från omgivningarna, som flyttats in i trädgårdarna. Från plantskolor härstamma dock de här och var, t.ex. i Prästgårdens park förekommande individen med m. l. m. röda blommor. Häggen nyttjas ibland även som häckväxt.

Prunus virginiana. I Seminarieträdgården finns ett omkring tioårigt, 2,5 m högt exemplar av virginiahägg (! H.), som 1957 bar mogen frukt. Såväl i Uleåborg som i Rovaniemi finnas ungefär lika stora virginiahägar (Parvela 1930 s. 232).

Rubus idaeus. Skärgårdens rika bestånd av vildhallon fyller de flesta Haparanda-bors behov av denna vara. Arten odlas dock något, men vissa kultursorter äro icke alla vintrar härdiga. Möjligen beror detta på en samverkan mellan svag förvedning hos årsskotten, åstadkommen genom för kraftig gödsling, och en ogynnsam vinter.

Rosa majalis. Kanelrosen anses ju vara allmän som vild växt i nästan hela Norrbotten. I Nedertorneå socken är den emellertid sällsynt. Jag känner den blott från en enda lokal i Haparandas närhet, nämligen St. Hamnskär. I staden finnas några odlade buskar, såsom i trädgårdarna Storgatan 61, 72 (! H.) och 79.

Rosa pimpinellifolia. Arten förekommer här och var i stadens trädgårdar. Vid Gamla tullkammarens södra gavel står en ovanligt stor buske (! H.) och i trädgårdarna Storgatan 67 (! H.), Stationsgatan 12 samt på Läroverkets gård (! H.) mindre sådana.

Rosa pendulina. En mycket dekorativ bergros, liksom följande bestämmd av T. Nitzelius, står i Järnvägsparkens västra del på slänten mot stationsplanen. Höjden är 2,5 m och buskens diameter 3,5 m. Ett annat exemplar, på Kyrkogården, hyser den nordligaste förekomsten av den i vårt land över huvud taget sällsynta gallbildningen av stekeln *Rhodites Mayri* (iakttagen i stor mängd 6.9.1957). Bergrosen anges av Hellström (1917 s. 455) egendomligt nog som ej fullt härdig i Norrbottens kustland.

Rosa rugosa. Höga frodiga häckar av vresros finnas bl.a. i trädgårdarna Köpmangatan 26 och Storgatan 48, av vilka man de flesta år får goda nyponskördar. Ett mindre exemplar står intill Läroverkets trappa.

Rosa glauca (= *R. rubrifolia*). Daggros (det. H.) har planterats i ett flertal exemplar vid den 1956 anlagda lekplatsen söder om Stadsparken. Arten bör klara sig bra på denna plats, då den redan med framgång odlats i Torneå (Parvela 1930 s. 233).

Amelanchier spicata. Arten verkar att vara alldeles härdig här och sätter årligen mogen frukt. Den finns bl.a. i Gamla tullkammarens trädgård (! H.) och i trädgårdarna Storgatan 61 och 75. Dessutom funnos förr några vackra häggmisplar i den lilla trädgård vid Torget, som hörde till Gamla läroverket och som nu utgör en del av Seminariets gårdsplan.

Sorbus aucuparia. Rönnen har i Haparanda i motsats mot flera andra norrländsstäder icke kommit till användning som alléträd. Den är inom staden, om man bortser från de tämligen nyplanterade rönnarna på Torget, inte så alldeles vanlig som träd. Till häckar nyttjas däremot rönn mer än något annat material. Man tar därvid mest vilda plantor. Ett par hänggrönnar (f. *pendula*) stå, den ena i Gamla tullkammarens (fig. 13), den andra i Televerkets trädgård.

Sorbus intermedia. Den 19.10.1950 planterades i Salmis 2 oxelplantor från Södermanland. Den största är nu 130 cm hög och har flera vintrar varit ovan snön utan att taga skada. I Haparanda har jag ej sett någon oxel, men Parvela (1930 s. 236) uppger, att ett buskartat exemplar i Uleåborg nått nära 4 meters höjd.

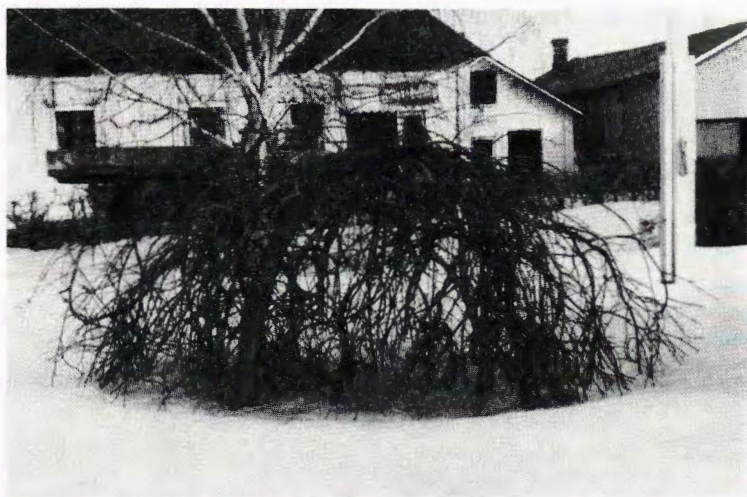

Fig. 13. Häng grönnen i Gamla tullkammarens trädgård. — Foto A. Pekkari 26.4. 1958. — *Sorbus aucuparia* f. *pendula*, a low but well-formed specimen.

Pyrus communis. 2 päronplantor sattes samtidigt som oxlarna (se ovan). De dogo emellertid, den ena under första, den andra följande vinter. Samma nedslående resultat erhöi apotekaren i Uleåborg Johan Julin, då han på 1790-talet försökte odla päron i sin trädgård (Julin 1792 s. 22).

Malus domestica. Beträffande odlingsteknik, sortval och annat, som kan intressera den, som vill experimentera med äppelodling i Norrbotten, måste här hänvisas till den pomologiska speciallitteraturen såsom Wulff (1907), Hellström (1917) och Parvela (1930). Vår aspekt är enbart estetisk, och under en sådan betraktade utgöra Haparandas äppelträd sannerligen ingen njutning för ögat. Detta sammanhänger med att äppelträden här i norr icke tåla beskärning och därför få en risig, oregelbunden krona. Dessutom äro de vanligen mer eller mindre starkt köldskadade och dö ofta unga.

Malus × *Scheideckeri* (= *M. floribunda* × *prunifolia*; ! T. Nitzelius). Av denna hybrida prydnadsäppel, vars svenska namn bör vara blodäppel, finns ett fristående, vackert och regelbundet utvecklat träd i Prästgårdens park. Stammens omkrets är 1 m över marken 45 cm och höjden är nära 7 m. Blodäppeln har den egenheten att foderbladen tidigt falla av på en del av frukterna, medan de på andra envist sitta kvar.

Fig. 14. Gammal apel och sibirisk lärk i Folkskolans trädgård. — Foto A. Pekkari 12.5. 1958. — Old crab-apple tree (*Malus prunifolia* ?) and Siberian larch at the Elementary School.

Malus prunifolia. Säkra representanter för denna art finnas i trädgårdarna Storgatan 69 och Stationsgatan 8 (båda ! T. Nitzelius). Om prydnadsaplarna i Läroverksträdgården, Folkskolans trädgård och Stationsgatan 12 äro *M. prunifolia* eller någon annan närstående art eller hybrid har däremot ej kunnat avgöras. Störst och äldst är Folkskolans exemplar, 6,7 m högt med omkring 2 cm breda, mörkt blodröda, något toppiga frukter (fig. 14). Den sibiriska apeln har benägenhet att skjuta ut långskott åt de mest olämpliga håll, varigenom kronan kan bli gles och skranglig. Å andra sidan tål denna art här mycket väl beskärning. Med hänsyn till den dokumenterade härdigheten och säkra blomningen och fruktsättningen är den sibiriska apeln och i ännu högre grad blodapeln värda att odlas allmännare i Övre Norrland.

Crataegus. Av våra vilda arter finnes ingen odlad i Haparanda. 2 plantor av *C. calycina* från Södermanland, planterade i Salmis 1950 i mycket gott och skyddat läge, dogo redan första vintern. Däremot äro såväl den ostsibiriska *C. sanguinea* som de nordamerikanska arterna *C. flabellata* och *C. submollis* fullt härdiga och utgöra både som häckar

Fig. 15. *Crataegus sanguinea* i Järnvägsparken. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — One of the large, c. 40 years old specimens of *Crataegus sanguinea* in the Station Park. This species is quite hardy in Haparanda.

och i form av fritt utvecklade eller tuktade solitära buskar eller små träd det kanske mest lättodlade och prydliga lignosmaterial vi ha att tillgå här i norr.

De moderna, storbladiga och långtorniga hagtornarna utgöra taxonomiskt ett besvärligt kapitel. Från alla här nämnda individ ha prov presats. Dessa ha först bearbetats av Nitzelius (N), varpå Hylander (H.), delvis på grundval av Nitzelii bestämningar, lyckats dela upp hela materialet på de ovan nämnda 3 arterna. Därvid har det varit nödvändigt att t.v. låta *C. sanguinea* få en rätt kollektiv omfattning. Att denna art här har en så stark variation såväl beträffande bladens storlek, flikighet, nervatur och hårlighet som med avseende på fruktform och fruktfärg, så att knappast något individ är riktigt likt ett annat, torde till stor del kunna förklaras av att de flesta av stadens sibiriska hagtornar leda sitt ursprung ur fruktsådd. Frukterna ha av trädgårdsmästare Hult insamlats från de nu inemot 40-åriga storbuskarna i Järnvägsparken (det. N. & H.), de äldsta i orten (fig. 15). Stadens flesta övriga *sanguinea*-individ komma

sålunda från dennes plantskola, och det är betecknande, att arten återfinnes framför allt just i de av Hult anlagda planteringarna. Sålunda finnas ett flertal buskträd av denna art dels fritt vuxna, dels med rundklippt krona i Prästgårdens park (3 ex. det. H.; 1 ex. det. N., ! H.), Hults handelsträdgård (det. H.), Seminarieträdgården (det. N., ! H.) och Gamla tullkammarens trädgård (det. N., ! H.), där den också förekommer som häck. När denna häck skulle anläggas, räckte ej plantskolans kapacitet till hela häcken. Resterande plantor anskaffades från en finsk plantskola. Dessa plantor tillhöra ej *C. sanguinea*. Prov från dem har av Hylander bestämts till *C. flabellata*. Till ännu en annan art, *C. submollis* (det. H.), hör ett fristående obeskuret prydnadsträd i trädgården Stationsgatan 12. Denna trädgård prydes också av ett stort och välvuxet buskträd av *C. flabellata* (det. H.), planterat liksom *submollis*-exemplaret 1942. Även i planteringen vid Tingshusets norra gavel står ett yngre och mindre träd av *C. flabellata* (det. H.).

Cotoneaster. Av oxbär ha såväl den inhemska *C. integerrimus* som den centralasiatiska *C. lucidus* och möjligen ytterligare någon art funnit stor användning i nyare anläggningar inom staden. Vanligt oxbär finns bl. a. i trädgården Stationsgatan 12 och i Seminarieträdgården, där det omkring tioårigt når meterhöjd. Glansoxbär (*C. lucidus*) förekommer t. ex. i Prästgårdens park, i Gamla tullkammarens trädgård och i trädgården Stationsgatan 12 (alla bestämda av K.-E. Flinck). Huruvida den något spetsbladigare typ, som på Kyrkogården planterats som låga häckar kring gravar, är glansoxbär eller någon närstående art, har icke kunnat avgöras. Alla oxbär visa här god vinterhärdighet.

Caragana arborescens. Denna gammaldags parkväxt förekommer ännu rätt mycket odlad i Haparanda, mest som häck, varav en mycket väl-skött finns vid lasarettsläkarbostaden, medan en annan begränsar Komministergårdens trädgård i söder. I denna trädgård står också en stor, trädformig solitär, och i Prästgårdens park finns en berså. På Kyrkogården förekomma några omkring tjugoåriga hängkaraganer (f. *pendula*), med ett undantag placerade 2 och 2 på samma grav, en på var sida om gravstenen (fig. 16).

Euonymus europaeus. I Seminarieträdgården står en meterhög benvedsbuske, som blommar och sätter frukt men vars topp ofta skadas av frost. I Uleåborg förekommer arten under liknande förhållanden, och i Piteå fryser den ofta ner men fortlever (Elfving 1897 s. 93).

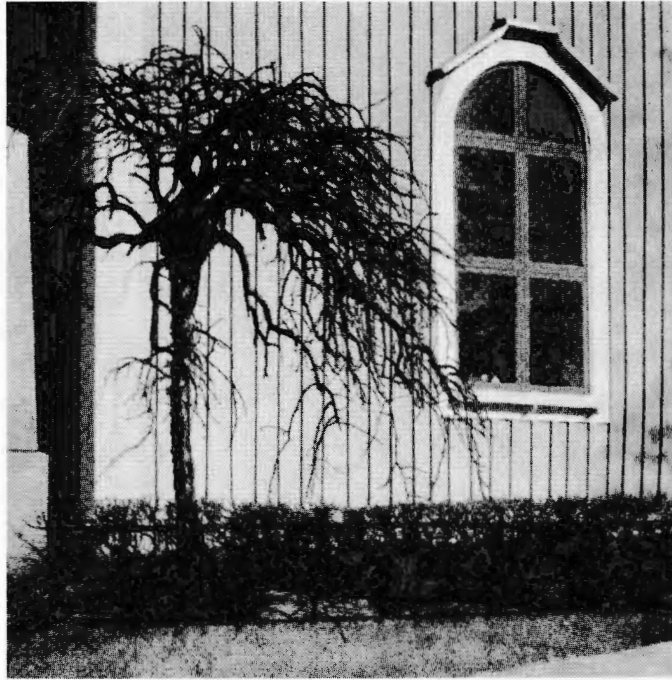

Fig. 16. Hängkaragan vid kyrkan. — Foto A. Pekkari 2.5. 1958. — *Caragana arborescens* f. *pendula* at the church. The specimen is about 20 years old.

Acer platanoides. Av vanlig lönn finnas några exemplar i olika åldrar inom staden. Äldst, störst och vackrast är det träd, som står i trädgården Stationsgatan 48 (fig. 17). Plantan är från Härnösand och sattes här 1926. Lönnen är nu 9,5 m hög med en stamomkrets av 80 cm. Den visar inga köldskador. Yngre träd äro däremot mer eller mindre frostskadade, värst ett 1951 planterat exemplar, Storgatan 53. Plantan, som i detta fall härstammar från Örnköldsvik, förfrös toppskottet vintern 1955–56, och följande vinter fröso topparna på flera sidoskott. I trädgården Torggatan 25 står ett 30-årigt omkring 4 m högt individ och vid Stationsgatan 8 ett par 1938 planterade ungefär lika stora lönnar (plantorna från Ulricehamn) och ytterligare ett ungt träd vid Bryggargränd 7.

Ingen av Haparandas lönnar kan dock i ålder och storlek mäta sig med det praktexemplar, som står i Apoteksparken i Torneå. Detta var, inemot trettioårigt, år 1900 nära 7 m högt, och stamomkretsen mätte 56 cm (Parvela 1930 s. 224). I dag överstiger dess höjd sannolikt icke det största Haparanda-exemplarets, men stamomkretsen är 137 cm (6.9.1957).

Fig. 17. Skogslönnen i trädgården, Stationsgatan 48. — Foto A. Pekkari 12.5. 1958. — *Acer platanoides*, planted in 1926 and now 9.5 m high without any traces of frost damage.

Det blommar årligen och sätter frukt. Frostsprickor ha bildats i den lutande stammen, men trädet har en regelbunden krona, verkar friskt och livskraftigt och är otvivelaktigt en dendrologisk sevärdhet av rang.

Acer pseudoplatanus. Ett litet exemplar har länge stått som en av köldskador illa medfaren buske i trädgården Storgatan 61.

Acer tataricum. Den ryska lönnen representeras i Haparanda av ett enda exemplar (! H.) men ett praktfullt sådant i trädgården Storgatan 69 (fig. 18). Trädet, som på låg höjd grenar sig i två huvudstammar, har en oregelbunden men synnerligen tät och lummig krona. Åldern är omkring 30 år, höjden 8,3 m och fertiliteten utomordentligt rik. Trädet är ett av

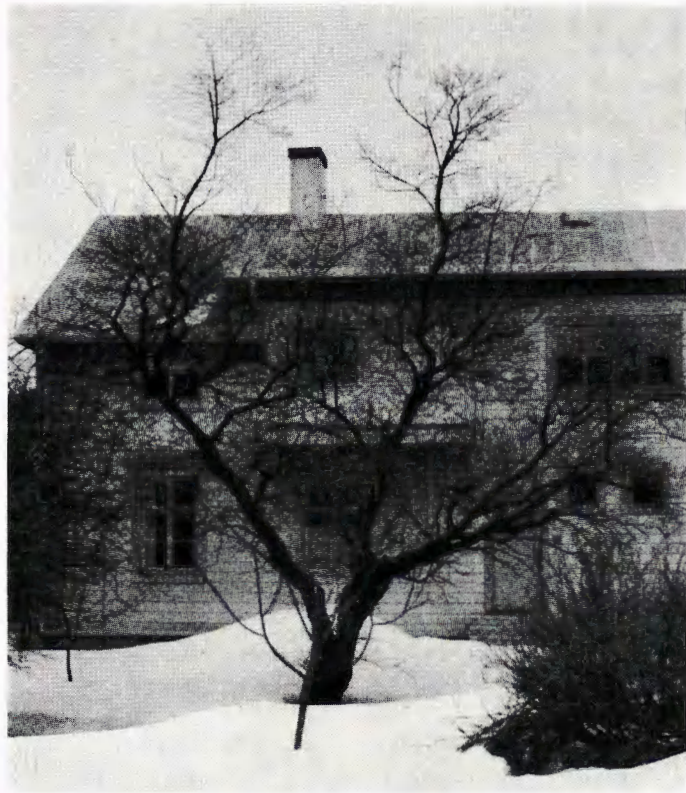

Fig. 18. *Acer tataricum* i trädgården, Storgatan 69. — Foto A. Pekkari 26.4. 1958. This specimen of *Acer tataricum* stands in the same garden as the oak in Fig. 12. It is the only one of this species in Haparanda but is quite hardy, is 8.3 m tall at the age of c. 30 years and sets seeds abundantly.

stadens märkligaste. Enligt Elfving (1897 s. 94) fortlever arten i Uleåborg och trives väl i Piteå. Vid Rovaniemi skogsskola finns en 15-årig, 2,5 m hög buske (Parvela 1930 s. 225).

Aesculus hippocastanum. År 1950 planterades 5 stycken plantor i olika storlekar, och samtidigt såddes ett 10-tal frön av hästkastanj, alltsammans från Södermanland, i förf:s sommarstugeträdgård i Salmis. Intet därav överlevde första vintern. Om denna art säger Elfving (1897 s. 94): "I Uleåborg har den funnits, men, efter att upprepade gånger hafva nedfrusit, hafva exemplaren dött. — I Piteå har den flere gånger planterats, men nedfrusit; den fortlever som en nertryckt buske."

Fig. 19. Parklinden i trädgården Storgatan 72. — Foto A. Pekkari 23.3. 1957. — Well-formed *Tilia × vulgaris*, planted in 1905 and now 10 m high with a trunk circumference of about 120 cm. It flowers and sets fruit every year.

Rhamnus cathartica. En omkring tioårig buskformig getapel av 2 meters höjd och samma kron diameter i Seminarieträdgården har sista åren blommat. Den i trakten vilda *R. frangula* har jag ej sett odlad inom staden.

Tilia × vulgaris. Haparandas kanske mest uppmärksammade och beundrade träd är den parklind (! H.), som står intill Sundellsgatan på den gamla Liljebäckska gården (fig. 19–20). Plantan från Experimentalfältet sattes där 1905. Den är nu 10,0 m hög, och dess stamomkrets var i dec. 1956 118 cm (Julin 1957 s. 7). Kronan är regelbunden och trädet i god växtkraft. Det blommar och sätter frukt varje år. Trädet når ju inte sydliga mått på långt när men är för denna nordliga trakt i alla fall en verkligt magnifik uppenbarelse. Till denna hybrid torde också höra en 17-årig, omkring 7 m hög, oregelbundet vuxen lind (det. H.) vid Torggatan 25 och sannolikt även ett träd vid norra gaveln till huset Torggatan 43. Denna är 7 år gammal, 5 m hög och har en harmoniskt utbildad krona. Icke på någon av Haparandas lindar har någon gallbildning kunnat upptäckas. — Huruvida även skogslinden, *Tilia cordata*, finns odlad i Haparanda,

Fig. 20. *Tilia × vulgaris* vid Storgatan 72. — Foto B. Nordlander 30.9. 1957. —
The same tree in its summer aspect.

synes osäkert. I Hults trädgård står dock en rad yngre träd, som torde tillhöra denna art. På flera platser i norra Finland förekomma lindar, vilka antagits vara *T. cordata* och som nått samma ansevärd storlek som den Liljebäckska parklinden. För dessa lämnar Parvela (1930 s. 237) en utförlig redogörelse.

Tilia platyphylla ssp. *eugrandifolia*. Inne på gården Storgatan 76 mot en uthusvägg, exponerad mot väster invid ett *Syringa vulgaris*-bestånd, "ligger" ett minst 40 år gammalt exemplar av denna art (det. H.). Den spinkiga stammen har böjt sig ut från syrenernas skugga och löper några meter på 0,5 m:s höjd nästan parallellt med marken. Denna ynkliga bohuslind, väl den nordligaste som existerar, kan emellertid glädja sig åt en intensiv blomning och fruktsättning. Att den kunnat leva kvar här måste bero på att den om vintrarna helt och hållet täckes av snö.

Daphne mezereum. Denna vackra vårblomande och väldoftande växt, som ju tillhör Norrbottens vilda flora, odlas underligt nog mycket litet i Haparanda. Utom i min egen trädgård i Tjärhovet har jag blott sett den i Hults handelsträdgård.

Elaeagnus commutata. Odlas flerstädes, såsom i trädgårdarna Stationsgatan 12 och 59, där en buske är 2 m hög, i Seminarieträdgården och i Prästgårdens park, där samma silverbuske 22.9.1957 hade både blommor och frukt.

Cornus alba coll. Denna inte minst om vintern genom sina röda kvistar mot den vita snön dekorativa art odlas allmänt i Haparanda och är fullt härdig. Den finns bl. a. i trädgårdarna Storgatan 31, 67 och 69, i Hults handelsträdgård, Gamla tullkammarens trädgård och i Stads-parken. Mot Prästgårdens sydgavel klänger ett storvuxet kornellsnår, där man 26.9.1957 kunde få se blommor och mogna frukter på samma individ.

Fraxinus excelsior. Ask förekommer mig veterligt ej i Haparanda så när som på några mycket illa köldskadade buskar i Hults handelsträdgård. I Salmis har jag vid min sommarstuga 3 buskformiga exemplar, som härstamma från Södermanland och planterades hösten 1950. Skotten frysa bort ett stycke ovan snötäcket, men buskarna bli täta och rätt prydliga. Den största är nu 190 cm hög, och vintern 1957/8 har icke skadat årsskotten (fig. 21). Ask borde här kunna användas till låga häckar. I Nordfinland har man liknande erfarenheter från odling av ask, ehuru man ibland lyckats få den i trädform till 3 à 5 m:s höjd. Träden bortfrysa dock oförmodat och bli alltså icke särdeles gamla (Elfving 1897 s. 99; Parvela 1930 s. 227).

Syringa vulgaris. Vanlig syren odlas allmänt i staden. Den är här fullt härdig men når inte samma storlek som i södra Sverige. Vackra buskar finnas bl. a. i trädgårdarna Stationsgatan 12, Storgatan 67 och 76 samt i Prästgårdens park.

Syringa josikaea. Den ungerska syrenen blir här liksom i Nordfinland (Elfving 1897 s. 99) betydligt större och vackrare än *S. vulgaris*. Den odlas också mycket. I Järnvägsparken, i Gamla tullkammarens trädgård (även som häck), i Prästgårdens park, vid Läroverket stå vackra buskar liksom i trädgårdarna Storgatan 67, Stationsgatan 12 och 48. Sist-

Fig. 21. Buskformig ask i Salmis. — Foto A. Pekkari 12.5. 1958. — Shrubby ash (*Fraxinus excelsior*), planted in the author's garden at Salmis near Haparanda in 1950 and now 190 cm high.

nämnda trädgård prydes av en magnifik, 5,4 m hög buske. Vid Komministergården Torggatan 51 har arten använts till en nu nära 5 m hög berså.

Sambucus nigra. I trädgården Stationsgatan 51 har sedan 5 år stått en buske, vars ibland manshöga årsskott varje år frysa ner till marken. Den har icke blommat. Samma erfarenhet i fråga om fläderns odling har gjorts i Uleåborg (Elfving 1897 s. 103).

Sambucus racemosa. I den skyddade trädgården Storgatan 79 finns en 1923 planterad, nu 4 m hög buske med flera grova stammar (fig. 22). Den synes ej ha några frostsador, medan arten enligt Elfving (l. c.) stundom förfryser i Piteå. Druvflädern blommar och sätter frukt i Haparanda.

Fig. 22. Druvfläder i trädgården, Storgatan 79. — Foto A. Pekkari 12.5. 1958. — Many-stemmed *Sambucus racemosa*, planted in 1923 and seemingly without frost injuries.

Viburnum opulus. En olvonbuske, den enda jag sett i staden, står i Seminarieträdgården.

Lonicera tatarica. Rosentry är kanske den prydnadsbuske, som mest av alla kommit till användning i Haparanda. I största antal finns den vid Läroverket.

Lonicera coerulea. Blåtry är som nordlig vild art givetvis fullt härdig och fertil här. En ~~v~~ucker buske står i Gamla tullkammarens trädgård, en annan, 2,5 m hög, i Järnvägsparken (fig. 23).

Lonicera involucrata (s. str.). I Seminarieträdgården finns en buske av skärmtry (! H.), vilken blommar och synes klara sig fint.

Lonicera nigra. Denna hos oss sällan odlade art synes här vara fullt köldfast men blommar ej. I Prästgårdens park står ett 3 m högt exemplar i skuggigt läge (det. H.). En annan svarttrybuske finns i Gamla tullkammarens trädgård.

Fig. 23. Vacker blåtrybuske i Järnvägsparken. — Foto A. Pekkari 26.9. 1957. — Well-formed specimen of *Lonicera coerulea* in the Station Park.

Symphoricarpos rivularis. Snöbärsbuskar förekomma i trädgårdarna Storgatan 61, Stationsgatan 12 och vid Gamla tullkammaren liksom i Prästgårdens park, där arten också kommit till användning som en 0,5 m hög, något risig häck. Arten är här tämligen härdig, blommar och sätter frukt regelbundet.

Litteratur

- ACERBI, J., 1802: Travels through Sweden, Finland, and Lapland, to the North Cape, in the years 1798 and 1799. — London.
- ARFWIDSSON, N., 1843: Nord och Söder. Strödda anteckningar under resor emellan Aavasaxa och Vesuven åren 1835–1839. I. — Stockholm.
- BUCHT, H., 1923: Där svenskt och finskt mötas. — Stockholm.
- ELFVING, F., 1897: Anteckningar om kulturväxterna i Finland. — Acta Soc. Fauna Flora fenn. 14: 2. Kuopio.
- HELLSTRÖM, P., 1917: Norrlands jordbruk. — Norrländskt Handbibl. 6. Uppsala.
- HYLANDER, N., 1937: Einige Bemerkungen über die Eriophyidencicidien der Birken und deren Bedeutung für die Systematik unserer Betula-Arten. — Svensk bot. Tidskr. 31: 1. Uppsala.
- 1955: Träd och buskar i Uppsala. Några anteckningar, gjorda hösten 1954. — Lustgården 35–36, 1954–55. Stockholm.

- HYLANDER, N. & SYLVÉN, N., 1959: Mikroskopiska dendrologer eller gallkvalstren som trädkännare. — Fauna och flora 1959.
- JULIN, E., 1957: Om Norrbottens natur. Rec. av F. Ebeling & K. Curry-Lindahl, Natur i Västerbotten och Norrbotten. — Haparanda.
- JULIN, J., 1792: Bref till Herr Intendenten Fischerström, om de uti Österbotten, särdeles omkring Uleåborg samlade Naturalier. — Ny Journ. Hush. 15. Stockholm.
- LUNDEQUIST, O. F. E., 1947: Högre allmänna läroverket i Haparanda. Till invigningen av läroverkets nybyggnader 19. 4. 1947. — Haparanda.
- ODENCRANTS, R., 1945: Haparanda stad 100 år. — Uppsala.
- PARVELA, A. A., 1930: Oulun läänin viljelyskasvit, niiden historia ja nykyinen levinneisyys. — Ann. Soc. zool.-bot. fenn. Vanamo 13:1. Helsinki.
- REUTER, E., 1904: Torniossa kasvava tammi. — Luonnon Ystävä. Helsinki.
- 1905: Lisätietoja Tornion tammesta. — Ibid. Helsinki.
- WULFF, T., 1907: Fruktodling i Norrbotten och dess klimatiska betingelser. — Sverig. pomol. Fören. Årsskr. 7 (1906). Stockholm.
- ZETTERSTEDT, J. W., 1822: Resa genom Sweriges och Norrignes Lappmarker, förättad år 1821. I. — Lund.

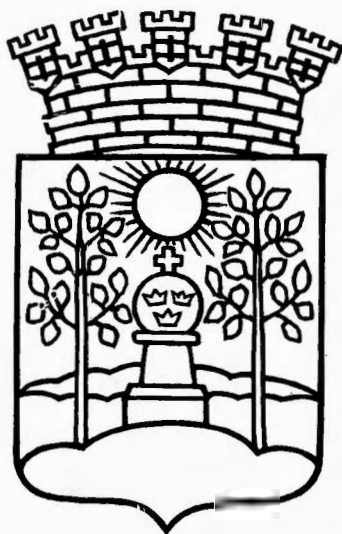

Fig. 24. Haparanda stads vapen med asparna, som gett staden dess namn: "Aspstranden". — The coat of arms of Haparanda town with two aspens, referring to the name of the town, which is of Finnish origin and means "aspen shore".

VERA NORIN

Med dendrologer i sydvästra Tyskland sommaren 1956

Det är märkliga ting vi dendrologer har upplevt tillsammans. Vi har inte bara genomkorsat de flesta svenska landskap utan också gjort avstickare till våra nordiska grannländer, oförgätliga besök i England, Holland och Skottland och nu också i Tysklands sydvästligaste hörn — de gudabenedade sluttningarna av Odenwald och Schwarzwald för att inte tala om Bodensjöns dalgång.

Det började med att vi söndagen den 12 augusti skymtade varandras välbekanta dendrologansikten i Heidelbergs gatuvimmel. Måndagen den 13 skedde den officiella samlingen för färd med buss till vinstaden Weinheim ett par mil norr om Heidelberg. Där skulle vi besöka friherre von Berckheims berömda arboretum. Färden gick utmed Bergstrasse — den gamla romerska vägen — på Odenwalds västsluttning, som högst upp täcktes av vinodlingar. Längre ned mot Rhenslätten dominerade plommon- och persikoträd samt högstammiga fruktträd med underkulturer av tobak, majs och störbönor, betor och säd. Lövgångar av vin, valnöts-träd, tulpanträd, magnolior och *Rhus typhina* gav bondgårdarna karaktär. Vägarna kantades av plataner eller robinior. — De stora porfyrbrottens lodräta väggar, som syntes milsvitt i landskapet, visade att de tyska landskapsvårdarna har lika stora problem som våra. Det är med stenbrotten som med våra grustag — man har lättare att acceptera ett enda, som är stort nog att förändra landskapet, än en hel serie, som bara plottrar sönder.

Weinheim

Vid framkomsten till Weinheim redogjorde Forstmeister W. Fabricius för tillkomsten av den enastående dendrologiska pärla, von Berckheims arboretum och Exotenwald utgöra. Han berättade hur det gynnsamma klimatet just på denna plats lett till plantering av märkliga utländska trädslag och hur man redan 1730 planterat en Libanonceder, vilken idag var 35 m hög och under vars krona inte mindre än 270 personer samtidigt kunde söka regnskydd. Slottets närmaste omgivning utgjordes av en vårdad park med enstaka exemplar av praktfulla träd, som nått väldiga mått, t. ex. 20 m hög *Ginkgo*, stamomkrets (i brösthöjd) 255 cm, en

Fig. 1. *Biota orientalis* på slottsgården i Weinheim. — Foto T. Lagerberg 13.8. 1956. — Castle Weinheim. The courtyard with *Biota orientalis*.

80-årig äkta kastanj 262 cm och en blodbok 30 m hög och med en kron-diameter av 25 m. Då erfarenheten visat, att främmande, mera krävande trädslag nådde en sådan strålande utveckling, kom för ungefär 90 år sedan dåvarande ägaren till Weinheim, friherre Christian von Berckheim, som genom resor i Californien lärt känna dess mäktiga urskogar, på tanken att pröva vissa utländska arter i samlade forstmässiga bestånd. På detta sätt lades grunden till denna Exotenwald, idag en vallfartsort för all världens dendrologer. För oss blev det en sensation att få vandra i en skog av 50 m höga *Abies concolor* och *A. nordmanniana* eller 70-åriga bestånd av *Cryptomeria japonica* och *Chamaecyparis nootkatensis*. — Arbetet har fortsatt, och den ursprungliga blandskogen av björk, lönn och bok med lianer av *Clematis vitalba* har successivt fått vika för snabbvuxen, härligt vitblommande *Magnolia kobus* från Japan, *Cercidiphyllum japonicum*, som växer 1 m per år, eller *Liriodendron tulipifera*, som i vindskyddade lägen nått 25 m på 22 år och vars virke särskilt lämpar sig för ritbordsskivor, därför

Fig. 2. Slottsträdgården i Weinheim med det 20 m höga *Ginkgo*-trädet; t. v. jätteblodbok. — Foto S. A. Hermelin 13.8. 1956. — Castle Weinheim. Part of the garden with a 20 m high *Ginkgo biloba* and a gigantic copper beech (left).

att hålen efter ritstiften automatiskt drar ihop sig. Efter rundvandringen, som blev en fantastisk upplevelse, inbjöds vi att avsmaka vinodlingens specialiteter i slottets imponerande vinkällare, medan godsets jägarstab i sina gröna uniformer blåste hornfanfarer, som ekade i de gamla valven och gav en sann stortysk stämning. Det var intressant att jämföra de olika vintyperna — dels de som pressats av den gamla tyska Rieslingen, dels av den från Balkan importerade Sylvanerdruvan och dels även av korsningarna mellan dessa. Serien slutade med det uppskattade vin som pressats ur de solmättade, fullmogna druvorna — Spätlese.

Heidelberg, Freudenstadt

Det var i hög stämning vi efter lunchen på värdshuset återvände till Heidelberg. Här åkte vi på slingrande serpentinvägar uppför Neckardalens branta sluttningar genom stadens berömda skogar av rikt självföryngrande

Fig. 3. Skog av 50 m höga *Abies concolor* och *A. nordmanniana* i Weinheims "Exotenwald". Stammarna draperade med *Clematis vitalba*. — Foto S. A. Hermlin 13.8. 1956. — Weinheim. "Exotic wood" with 50 m high trees of *Abies concolor* and *A. nordmanniana*. The stems are covered by *Clematis vitalba*.

äka kastanj och valnöt. Marken täcktes av murgröna och annan yppig lundvegetation. Från utsiktstornet ovanför staden sågo vi hela den praktfulla Neckardalen, och längst bort i soldiset skymtade Rhen som ett silverband.

Eftermiddagen disponerades för besök i Heidelbergs slottsträdgård. Slottsruinen med de mäktiga terrasserna dominerar helt den gamla stadskärnan och minner om den glansperiod på 1500- och 1600-talen då slottet utgjorde en av Tysklands förnämsta renässansskapelser. Sedan det skövlades av fransmännen i slutet av 1600-talet har det aldrig helt återställts, men än idag ger det en god bild av vad det en gång betytt. Vid vårt besök tilldrog sig terrassträdgårdarna ett särskilt intresse, eftersom det just då pågick en blomsterutställning, där man delvis försökt att med modernt växtmaterial åstadkomma broderiparterrer av den karaktär, som tidigare varit bruklig.

Fig. 4. Heidelberg. Blomsterutställning vid slottet. — Foto T. Lagerberg 13.8. 1956. — Heidelberg. Flower show at the Castle.

Nästa morgon rullade vi på motorvägen söderut mot Karlsruhe. Längs vägen förekom här och var tallskogar av en dålig, grovgrenig typ men rikt bevuxen med mistel. Storkparen bodde tätt på slättbygdens gårdar. Söder om staden Homburg upphörde vår vanliga kråka och ersattes av den svarta. På vägbankarna fanns rika bestånd av förvildad bolltistel (*Echinops*). Vid Rastatt lämnade vi de stora vägarna och vek av på en mindre upp genom den trånga Murgdalen. Vägen följer här den vindlande flodens branta lopp från Schwarzwalds höjder.

Uppe på vattendelaren, på en höjd av 800 m över havet, ligger staden Freudenstadt, känd inte bara som en förnämlig luftkurort utan också för sin fina gamla bebyggelse. En av krigets sista dagar råkade den av misstag bli totalt sönderbombad, men med ekonomiskt bidrag från de allierade har staden återuppbyggts på ett mycket pietetsfullt sätt med bibehållande av den ursprungliga karaktären. Efter en god lunch på hotell Rappen gjorde vi en tur genom staden, och man måste faktiskt ha ett tränat

öga för att kunna skilja nytt från gammalt. Så blev det mottagning i Kurhaus, som med loggior och luftig glasarkitektur öppnar sig mot en charmfull trädgård.

Schwarzwald, Langenstein

Efter några trivsamma timmar fortsattes färden genom Schwarzwalds välvårdade och för oss svenskar förbluffande täta skogar. Vår forstlige ciceron, greve von der Schulenburg, framhöll att dessa kulturskogar är resultatet av 100-årig skogsvård och att de täta bestånden här visat sig vara ekonomiskt riktiga. I de dalgångar vi hittills följt hade allt vatten runnit mot Rhen och vidare mot Nordsjön. Nu lutade terrängen mot söder och vi följde Donaus källflöden i riktning mot Donaueschingen, varifrån allt vatten istället flyter mot Svarta havet. I kvällningen gjorde vi en promenad genom Fürst Fürstenbergs vidsträckta slottspark. Det stora mittperspektivet, med parterranläggning närmast slottet och välvårdade gräsmattor långt ut i landskapet, ramades av ett raffinerat parkbryn av höga mörkgröna trädkronor, mot vilka planterats träd av skiftande grönska. Genom att t. ex. sätta den mörka blodboken längst in i vikarna och ljusbladiga former ut mot uddarna hade perspektivet medvetet fördjupats. Genom den stora kulturparken flyter Brigach, en källflod till Donau, som först i sitt fortsatta lopp efter Donaukällan invid slottet kallas Donau.

Efter övernattniing i ett trivsamt Gasthaus begagnade en del energiska exkursionsdeltagare den vackra morgonen till en promenad i slottsparken. Tyvärr måste vi lämna Donaueschingen utan att ha fått se de berömda fürstenbergska konstsamlingarna då vi på grund av en missuppfattning inte var väntade förrän nästa dag. Detta gällde även nästa programpunkt — Schloss Langenstein — nära den lilla staden Stockach, där en gren av ätten Douglas residerar. Trots att vi alltså kom för tidigt, hade greve Douglas snabbt situationen i sin hand.

Samlade på borggården fingo vi en allmän orientering i slottets historia, som sträcker sig långt tillbaka i tiden. Det började med att man under romartiden byggde ett vaktorn på en klippa. När Wolf Diedrich von Reichenau — gift med en Medici — erövrade trakten, byggdes slottet med det gamla vaktornet som kärna. — Efter en rundvandring genom den stämningsfulla gamla borgen undfägnades vi med stora, salta kringlor och källarkallt vin i familjens ljusa och synnerligen trivsamma vardagsrum, som stod i direkt kontakt med ett intimt trädgårdsrum.

Här berättade greve Douglas, att vi nu befann oss 480 m över havet och att vårvintern 1956 varit den bistraste på länge. Det var förklaringen

Fig. 5. Langensteins slottsfasad med resterna av det månghundraåriga blåregnet, som frös bort vårvintern 1956. T. v. jätte-exemplar av flikbladig bok. — Foto S. A. Hermelin 15.8. 1956. — Castle Langenstein. On the wall *Wisteria sinensis*, which had just been killed by frost in the beginning of 1956. To the left a magnificent specimen of *Fagus silvatica* f. *asplenifolia*.

till alla toppfrusna valnötsträd och taniga fruktträd vi sett i trakten. Efter två dagars färd söderut från Weinheims Exotenwald och Heidelbergs kastanjeskogar på en höjd av ca 200 m över havet hade vi nu kommit till kargare trakter. Vi hade känslan av att från Mälardalens mjuka bördighet ha hamnat på småländska höglandet. Vintern 1955-56 hade inte mindre än 35% av alla fruktträd frusit. Förr tillverkades här 4000000 l fruktmust per år, men när den stora kölledöden nu gått fram över fruktträden, tas detta som en fingervisning att fruktodlingen bör läggas om efter rationellare principer. Man går nu ifrån de högvuxna mustäppelträden och planterar istället låga, lättskötta och framför allt lättplockade typer. — Att det månghundraåriga blåregnet, som täckte större delen av slottsgaveln, nu hängde torrt och dött var ej att undra på, när vi hörde att temperaturen i februari, efter en långvarig värmeperiod, på en enda natt föll från +10°

Fig. 6. Välvårdad barrskog på Langenstein. — Foto S. A. Hermelin 15.8. 1956. — Well-grown coniferous forest at Langenstein.

till -26° och höll sig däromkring under 3–4 dygn. En promenad i parken visade dock, att *Thuja plicata*, som planterats efter Rudolf Abelins ritningar i seklets begynnelse, hade klarat sig utmärkt och att tulpanträdet utvecklats sina lustiga, bananformade frukter. Ett av parkens vackraste träd var det exemplar av *Fagus sylvatica asplenifolia*, som växte på slottsgården.

Det ur dendrologisk synpunkt avgjort mest intressanta var besöket i Langensteins välvårdade skogar. Inom ett område, som tidigare varit bevuxet med bok och ek, planterades åren 1900–1910 stora bestånd av utländska trädslag. Dessa demonstrerades av godsets kunnige Forstmeister Fischer, vilkens fader skött skogarna före honom. Att Douglas-granen dominerade bland de utländska barrträden är en händelse, som ser ut som en tanke. Bestånden visade en storartad utveckling trots höjdläget — kanske tack vare att den årliga nederbördsmängden ligger på ca 800 mm. I blandbestånd med vanlig gran visade sig douglasgranen helt överlägsen

Fig. 7. Det 60-åriga blandbeståndet av vanlig gran och douglasgran i Langensteins skogar. — Foto S. A. Hermelin 15.8. 1956. — Mixed forest of *Picea abies* and *Pseudotsuga* at Langenstein.

i produktion. Vi mätte ett 60-årigt bestånd och fann, att douglasgranen hade en stamomkrets, som låg mellan 116 och 186 cm medan den vanliga granens låg mellan 78 och 115 cm. De vackraste stammarna såldes till mastvirke. Av *Chamaecyparis lawsoniana* hade planterats bortemot 3 500 exemplar i avsikt att få fram virke till blyertspennor; där fanns också stora bestånd av *Abies nordmanniana* och *A. concolor*. Av lärk fanns bestånd både av den sibiriska, europeiska och japanska. Beträffande den senare berättade Forstmeister Fischer, att den tål att kvistas utan att det går röta i såren — virket innehåller antibiotica, som bl. a. också skyddar mot husbock. Bland lövträden märktes både den amerikanska rödeken och vitasken (*Fraxinus americana*) samt svartvalnöt och hickory. De båda sistnämnda hade klarat sig dåligt.

Det som kanske mest förbluffade oss var ett blandbestånd av tulpanträd och bok. Här hade tulpanträden helt tagit överhand. De var dubbelt så

Fig. 8. I Konstanz gåvo oss palmerna på hotellterrassen vid Bodensee ett syd-
ländskt intryck. — Foto S. A. Hermelin. — Konstanz at the Bodensee. Hotel
terrace with palms (*Trachycarpus Fortunei*).

stora som bokarna och hade raka, kvistfria stammar med en omkrets av 83–111 cm mot bokarnas 19–40 cm. Här, liksom i Weinheim, räknade man tulpanträdet virke som det idealiska för ritbord. — Det var inte bara de säregna skogsbestånden som fascinerade oss svenskar utan också de färska spåren efter vildsvinshjorden, som bökat upp marken och vältrat sig i ett vattenhål.

Längs vägar, som kantades av härligt blåblommande *Salvia pratensis*, färdades vi från Langenstein ned mot Bodensjöns öppnare dalgång, passerade borgen Hohentwiel, som låg otillgänglig på sin klippa, såg ön Reichenau med sina många kloster och kyrkor spegla sig i vattnet och nådde Konstanz vid lunchtid.

Mainau

På eftermiddagen såg vi några vackra privatträdgårdar, som ritats av vår ciceron trädgårdsarkitekt Richard Lesser. Han hade på ett raffinerat

Fig. 9. *Catalpa bignonioides* i slösande blomprakt på Mainau. — Foto T. Lagerberg 16.8. 1956. — Flowering *Catalpa bignonioides* in the park of Mainau.

sätt utnyttjat läget på sluttningen mot Bodensjön. Över lugna obrutna gräsmattor gled blicken vidare över vida vatten mot blånande höjder i fjärran. Blommorna hade samlats i små välvårdade blomstergårdar och grannarna doldes bakom täta bälten av träd och buskar. I en av trädgårdarna hade gränsplanteringarna gjorts med en rik samling vackra barrträd, bland vilka *Picea omorika* dominerade. — Med färja reste vi sedan över till Meersburg och upplevde även där ett par tjusande trädgårdsidyller, vilka på ett skickligt sätt passats in i sydvästsluttningen. Utsikten var här betagande och vi njöt den sjunkande solen över altopparna långt inne i Schweiz.

Att svenska dendrologer står väl med vädrets makter har många gånger konstaterats, och när vi nästa morgon, över solblankt vatten, närmade oss Mainau, som var resans slutmål, var dagen obeskrivligt skön. Ur ett ljuvligt varmt dis, som svepte över Bodensjön, skymtade plötsligt ön och slottet som en drömsyn. När vi seglade in i hamnen mottogs vi av greve

Fig. 10. Ett beundransvärt exemplar av *Metasequoia glyptostroboides* i Mainaus park. — Foto S. A. Hermelin 16.8. 1956. — Fine specimen of *Metasequoia* at Mainau.

Lennart Bernadotte, som gav en livfull skildring av Mainaus historia från antiken till sommaren 1956.

Ön var troligen ej bebodd förrän strax efter Kristi födelse, då kejsar Tiberius här anlade ett fäste. Under Karl den stores tid kom Mainau och allt omkringliggande land att tillhöra klostret Reichenau och i slutet av 1200-talet byggdes ett ordenshus åt Tyska Orden, som innehade ön i nästan 500 år. Under trettioåriga kriget — det var ju religionskrig — försökte svenskarna inta ön. För att lyckas med detta måste vi först bygga en flotta i Bodensjön, och tack vare denna och härens stora övermakt kom Mainau under svensk flagg 1647. Vi hade en stark förläggning på Mainau till westfaliska freden 1648. På hotell Insel kan man följa hela slaget på väggmålningarna i hallen. Återhämtningen tog lång tid och först i mitten av 1700-talet byggdes kyrkan om i rokokostil och den gamla medeltidsborgen blev ett någorlunda bekvämt slott — halvt rokokostil och halvt barock.

När Lennart Bernadottes farmors far, storhertig Fredrik I, för ca 100 år

Fig. 11. Rikblommande exemplar av den buskformiga *Aesculus parviflora* i parken vid Mainau. — Foto T. Lagerberg 16.8. 1956. — *Aesculus parviflora* flowering in the park of Mainau.

sedan förvärvade Mainau, började ön leva och blomma igen. Storhertigen, som var växtkännare och framstående dendrolog, lade grunden till den nuvarande slottsparken — den fullföljdes av vår drottning Viktorias broder, storhertig Fredrik II. Under hans regim fick emellertid ingenting fällas — det var ett riktigt "törnrosaslott" som övertogs av greveparet Bernadotte när det för ett tjugotal år sedan slog sig ned på Mainau. Från slottet kunde man inte se minsta skymt vatten, och från sjön upptäckte man inte slottet. Greve Bernadottes skicklighet som fotograf kom honom här till god hjälp. Slottet fotograferades ur alla synvinklar, den alltför påträngande grönskan retuscherades bort och med stöd av dessa fotografier fick yxan gå tills verkligheten kom i överensstämmelse med bilderna. För de flesta i våra dagar är det en tung belastning att ärva en park, men med energi och framför allt fantasi har den nuvarande ägaren till Mainau förstått att blåsa nytt liv i den gamla anläggningen. Han har gallrat och

Fig. 12. *Sinarundinaria nitida* i Mainaus park. — Foto T. Lagerberg 16.8. 1956. — Mainau. *Sinarundinaria nitida* in the park.

planterat och skapat en turistattraktion av betydande mått. Entréavgifterna finansierar ett minutiöst underhåll och ständiga nyanläggningar, som lockar till besök under en med flera veckor förlängd sommar. På ostsluttningen blommar tulpanerna redan tidigt på våren, och frampå eftersommaren prunkar dahlior i samma rabatter. Under mellansäsongen blommar hela den torra söderslätten av all världens iris-sorter, och ovanför utbreder sig den stora rosengården med sitt rika sortiment. I gränsen mellan den egentliga slottsträdgården och parken får besökaren sitt lystmäte av färg i breda rabatter, fyllda med fuchsior, begonior och andra utplanteringsväxter.

Ur rent dendrologisk synpunkt är Mainau en världsattraktion. Även om Mainau ligger 400 m över havet, gynnas växtligheten av luftfuktigheten och av värmen i botten på den gryta, som bildas av de höga randbergen på tyska och schweiziska sidan. En ovärderlig hjälp för alla intresserade är den utomordentliga guide, som utarbetats av överträdgårdsmästare

Fig. 13. Bryggan vid Mainau med *Taxodium* och (t. v.) *Sequoiadendron*. — Foto T. Lagerberg 16.8. 1956. — Mainau. The jetty at the Bodensee with *Taxodium* and (left) *Sequoiadendron*.

Raff på Mainau i samråd med tyska dendrologföreningen och direktören för botaniska trädgården i Darmstadt, F. Boerner. En karta med kvartersindelning och med växtplatsen för varje träd eller buske markerad gör det lätt för besökaren att orientera sig.

Några av de äldsta träden finner vi redan inne i den gamla slottsträdgården, t. ex. en 23 m hög blodbok från 1840 och ett 38 m högt tulpanträd från 1830 med ett stamomfång av 370 cm. Från samma år stammar också en 19 m hög *Juniperus virginiana* framför norra slottsflygeln. Särskilt intresse tilldrog sig stubben av det frusna och därför fällda jätteexemplaret av *Sequoia gigantea* vid slottskyrkan. Den planterades 1864 och uppnådde en höjd av 34 m och en stamomkrets av 620 cm. — Det var inte bara mammutträden utan också cedrarna och kryptomerierna, som genom sina döda kronor visade, att vårvintern 1956 hade varit en av de hårdaste på de sista 100 åren, men inte ens denna "naturliga" gallring har förmått förta

den sydländska yppighet, som ger Mainau dess säregna prägel. Denna överdådiga prägel underströks ytterligare av *Catalpa bignonioides*, som stod i sin rikaste blomning, *Cotinus coggygria*, perukbusken, med sitt moln av vita blomställningar och frodvuxen bambu. Att det dendrologiska intresset lever vidare, visar bl. a. ett praktfullt exemplar av *Metasequoia* — en art som numera inte saknas i någon botanisk trädgård med självvaktning. För oss — särskilt nord- och mellansvenska dendrologer och parkvårdare — är det en sensation, att få komma ned till klimatiskt mer gynnade trakter för att få uppleva tjusningen av en sådan barrträdspark med dess rika variationer av former, färger och textur. Det är vila för ögonen och balsam för själen. Vi som bara har gran, tall och en som stomme — och är tack-samma för det — och ett ganska begränsat antal utländska arter att komplettera dem med, drar oss ofta för att använda det vintergröna materialet trots att lövträden står nakna så mycket längre här hemma än söder ut.

När vi så småningom möttes igen efter flera timmars andlig spis — den dendrologiska under herr Raffs kunniga ledning, den mer trädgårdsbetonade jämte slottets och kyrkans yttre och inre arkitektur under greve Bernadottes icke mindre kunniga — tog grevinnan Karin Bernadotte emot oss på sina domäner — värdshuset Schwedenschenke — där hon sörjt för en vidunderlig lunch. En mer charmerande och suverän värdshusvärdinna kan man svårigen tänka sig, och med den mycket festliga lunchen var vår gemensamma tysklandsresa slut.

Ett varmt och innerligt tack till alla våra goda och gästfria värdar och våra inspirerande ciceroner. Också ett tack till greve von der Schulenburg, som inte bara inspirerat till denna färd, utan också lagt upp den på ett så skickligt sätt. — Tack vare de glada fanfarer han blåste på sitt jägarhorn, lyckades han hålla samman den vetgiriga skaran svenska dendrologer så väl, att ingen kom bort i de vidlyftiga parkerna eller täta skogarna. Alla kom tillrätta och alla tackar av hjärtat för en oförgätlig färd.

HANS WACHTMEISTER

Träden i Blekinges skogar

Det kan ju tyckas, att det lilla landskapet Blekinge inte skulle ha mycket att bjuda den dendrologiskt intresserade. Gång på gång läser man, huru gångna tiders landshövdingar i sina femårsberättelser uttryckt sina bekymmer över böndernas hänsynslösa skogsskövling, vilken blivit så mycket allvarligare, som jordens uppdelning på ett stort antal innehavare i Blekinge gått särskilt långt. Blott några få större enheter med ordnad skogsskötsel ha funnits, där naturen fått utveckla sig i relativ frihet eller i varje fall under en mild ledning. Den lummiga växtligheten döljer emellertid barmhärtigt de flesta skavankerna, åtminstone för den ytlige betraktaren; i skogsskövlingarnas spår följer därjämte i våra dagar en intensiv skogsodling, en företeelse på gott och ont.

Blekinge brukar ju kallas Sveriges trädgård. Benämningen kan diskuteras; riktigt korrekt kan den icke sägas vara, ty det är de naturliga örtrika ängarna, som jämte lövskogen ge landskapet dess särprägel. Trädgårdsskötseln i stort måste tyvärr anses ganska försummad, men till varje boningshus hör dock en liten täppa. Blekingarna ha alltid varit ett sjöfarande släkte, som bland sina "utrikespinauler" ingalunda medfört enbart turistiska skräcksouvenirer. Täppan där hemma har varit i tankarna, och så har mer än en sydländsk blomma och åtskilliga buskar och träd funnit vägen till framförallt hamnstäderna och deras omgivningar, där det gynnsamma klimatet tillåtit dem fortleva.

Trädgårdarnas och parkernas träd skall här icke närmare behandlas; däremot förtjäna de vilda träden en stunds uppmärksamhet. Det är väl då icke mera än på sin plats att börja med eken, Blekinges heraldiska symbol. Någon geografisk gräns kan icke dragas mellan landskapets båda ekarter, stjärkeken (*Quercus robur*) och druveken (*Q. petraea*), eller skogseken och bergeken, som de numera kallas. Båda förekomma jämte ett otal mellanformer över hela Blekinge. Vad ståndorten beträffar, finns en viss skillnad, i det att bergeken synes föredraga höjdsträckningarna. Det är kanske något missvisande att påstå, att den föredrager dessa, enär båda arterna utan tvekan trivas bäst på de goda, mullrika jordarna, men

Fig. 1. Vresiga och knotiga ekar äro färgstarka personligheter i dryadernas rike, som alltid lämna ett stort tomrum efter sig — ett tomrum, som aldrig kan fyllas av barrträd. Ryd, Hjortsberga sn. — Foto H. Wachtmeister. — Old oaks of this type are personalities, which are still often met with in south Sweden and which can never be adequately replaced by coniferous trees. Hjortsberga parish, Blekinge.

den ek, som växer på höjdsträckningarna och de magra jordarna, är likväl övervägande bergkek.

De stränga vintrarna på 1940-talet blevo i många avseenden ödesdigra. Frostén gick förhärjande fram bland de ålderdomsskröpliga och knotiga ekarna, under det att de yngre klarade sig ganska bra. Murgrönan, som tämligen allmänt åtminstone i kustbygden på många ställen helt klätt in träden, frös ned, och därmed blev landskapet många färgklickar fattigare.

Fig. 2. Granen invandrar gärna under eken. Om de vackraste ekarnas kronor vid skogsvården ges gott utrymme, kunna båda trädslagen utnyttjas ekonomiskt fördelaktigt. Mon, Wambåsa. — Foto R. Lundaahl. — Colonisation of spruce (*Picea abies*) under big oaks. Mon, Wambåsa, Blekinge.

Fig. 3. Även efter stränga vintrar har tillräckligt med murgröna blivit kvar för att snart åter förse träden med nya, prydliga rankor. Wambåsa, Förkärla sn. Foto H. Wachtmeister. — The ivy (*Hedera helix*) is often damaged in hard winters but soon revives and gives the trees a fresh green covering. Wambåsa, Förkärla parish, Blekinge.

Vad som var under snön blev dock kvar, och de förlorade positionerna återtogos snart, även om vintern 1957/58 synes ha medfört ett nytt avbräck för murgrönan, denna gång dock av betydligt mindre omfattning.

För den varaktiga förlusten stod — som vanligt — människan. Bränslebristen var stor, markägarna ålades att avverka understundom avsevärda kvantiteter ved, och ingen kan lasta dem för att de i första hand avverkade sådana träd, som gävo minst gagnvirke. Statliga prisrestriktioner förhindrade ju uttagandet av de priser på det värdefulla ekvirket, som köparna voro villiga att betala; klokast då att spara de bättre träden till normala

Fig. 4. Vackert bestånd av bok av ekonomiskt sett god typ. Kilatrång, Arvidstorp, Johannishus. — Foto R. Lundaahl. Pure stand of *Fagus sylvatica* of good growth type. Johannishus, Blekinge.

tider. Det blev på detta sätt de yvigaste och grenigaste träden, som ströko med, till stor sorg för naturvårdarna och med ren katastrof för de hålbbyggande fåglarna till följd. Sorgen blev inte mindre, när man kom underfund med att ekarna ofta voro så vresiga, att de inte ens med dynamitens hjälp kunde arbetas upp till för bränslekommissionen godtagbart skick utan efter fällningen fingo ligga och multna till ingen nytta.

Det vore likväl en våldsamt överdrift att påstå, att krigsårens avverkningar i ett slag ändrade det blekingska landskapets karaktär. Den omvandlingen har pågått sedan länge; vad som försvann på 1940-talet var trots allt blott rester. Det var fragment av det forna hagmarkslandskapets stomme, som offrades för värmepannorna.

Blekinge kan fortfarande med heder bära eken i sin vapensköld. En ny ekgeneration håller på att intaga den gamlas plats, men det blir en ekskog av helt annan typ, välskött från början enligt skogsmannamässiga principer med raka, kvistfria stammar till resultat. Visst är ett sådant bestånd vackert att skåda, men det kan inte hjälpas, att man saknar något av de knotiga och vresiga hagmarksekarnas individualism. Ännu finns det kvar en del hagmarker, till och med ganska gott om dem, huvudsakligen mellan Senoren i öster och Gjöholm i väster. Skall inom detta område några särskilda platser nämnas vid namn, må det vara tillåtet att taga med sådana pärlor som de Johannishus' fideikommiss tillhöriga Arpö och Vagnö, båda beklagligtvis alltför svåråtkomliga för dendrologföreningens jäktade exkursionsprogram 1957.

Av ekflorans övriga skogsträd torde asken vara det, som in i våra dagar bäst hållit sin ställning. Lövängsbrukets, hamlingens, tid är nu förbi, till oersättlig skada för vår svenska landskapsbild, men än så länge utgöra, framförallt i skogsbygden, de gamla hamlade askarna ett karakteristiskt inslag i landskapet, ett slags motsvarighet till de skånska pilevallarna. De sena blekingska nattfrosterne, som så ofta frysa bort toppskotten med klykbildning till följd, tillsammans med de alltmera ökande viltskadorna med samma effekt ha gjort, att asken i dagens skogsbruk förbehållits de bästa marker, som överhuvud gå att uppdriva, med djup och näringsrik jordmån. Endast där finnas utsikter att tillräckligt snabbt kunna driva

Fig. 5. Grupp av avenbok i tidigare hagmarksområde med ek, bok och gran jämte återväxt av samtliga trädslag. Ormastorp, Johannishus. — Foto R. Lundaahl. — Group of *Carpinus betulus* in an earlier grazed wood of *Quercus*, *Fagus* and *Picea abies* and surrounded by young specimens of all these species. Johannishus, Blekinge.

upp stammen till en ordentlig stocklängds höjd, innan klykbildningen in-finner sig. Eljest skyr asken i Blekinge sannerligen inte bergen eller de grunda och magra markerna, men den blir där av en annan typ, krokig, rätt lågväxt och nästan risig.

Av ekflorans återstående element förtjänar almen icke att ägnas någon större uppmärksamhet. Visserligen är den ingen främling för landskapet, men det är långt mellan de enstaka almar, man kan finna insprängda i kustbygdens lövskogar. Veterligt finnes endast ett mindre bestånd i närheten av Persgårde i Hällaryds socken och några spridda almdungar i östra Blekinge, t.ex. vid Hallarumsviken, överallt i närheten av bebyggelse, varför spontaneiteten med skäl torde kunna betvivlas. Då är lönnen vanligare, även om inte heller den kan tillmätas någon betydelse som skogsträd. Försök ha gjorts på några håll att införa sykomorlönnen (*Acer pseudoplatanus*), och intet talar emot att de komma att lyckas, om blott planteringarna inhägnas ordentligt mot viltskador. Men varför skall det nödvändigtvis vara ett utländskt trädslag? Varför inte lika gärna vår egen vackra lönn?

Ett intressant inslag i ekfloran är idegranen. Bortsett från två lokaler vid Mörrumsån, av vilka den ena i händelse av åns planerade vandalisering även den kommer att förstöras, är idegranen koncentrerad till östra hälften av länet med två tydligt markerade utbredningscentra, det ena mellan Bräkne-Hoby och Ronnebyån, det andra inom Nättraby-Karlskrona-området med tyngdpunkten till markerna mellan Nättrabyåns och Silltorpsåns mynningar. Mest känd av förekomsterna är den på Yttre Stekön utanför Ronneby, där på den lilla ön arten är helt dominerande och icke nöjer sig med den vanliga buskformen utan även uppträder med vackert utbildade stammar. Fastlandsidegranen lär väl tyvärr vara dömd till undergång inom en nära framtid, då den har svårt att förlika sig med den moderna skogsvårdens påfund. Under avsevärd tid framåt kommer man dock att få se överlevande från den ursprungligen säkerligen mycket rika idegransvegetationen i villaträdgårdarna omkring Karlskrona, där ägarna, när de röjt upp på sin tomt, låtit den vackra busken stå kvar.

Ekflorans omedelbara föregångare, linden, är rikt företrädd över hela Blekinge, såväl vid kusten som uppe i skogsbygden. Att det här är fråga om skogslinden, *Tilia cordata*, är väl överflödigt att påpeka. Under andra världskrigets fettbrist var det någon tekniker i Kungl. Huvudstaden, som listade ut att lindens ved håller flera procent fett; när han sedan upptäckt, att Blekinge enligt 1920-talets riksskogstaxering var ett mycket lindrikt

landskap, var steget icke långt till en uppmaning till ivrig lindavverkning i vårt hörn av Sverige. Man kan inte vara nog tacksam för att sådana vilda planer aldrig fingo något gehör hos praktikens män. På grund därav kan man ännu glädjas åt anblicken av de kulturminnesmärken, som de hamlade lindarna utgöra, och åt de mäktiga, fritt uppvuxna träden, framförallt i skärgården. I vårt s. k. rika samhälle av i dag har ingen råd att hålla några större parker i stånd. Forna tiders imponerande anläggningar få därför växa igen till skog, och blott stycket allra närmast boningshuset kan hållas öppet. Därför kan man väl här och där tillsynes mitt inne i skogen träffa på en parklind, men håller man blott den historiska blicken öppen, skall man snart i närheten upptäcka kanske några hästkastanjalléer eller rester därav, kanske några igenvuxna trädgårdsgångar. Något trassel ur botanisk-historisk synpunkt behöver därför parklinden som skogsträd ej ställa till med.

Blekinge för visserligen eken i sitt landskapsvapen, men boken skulle lika gärna kunna vara dess sköldemärke. I Blekinge finns vårt lands största sammanhängande bokskogsområde (väster och nordväst om Sölvesborg), och den blekingska boken har också trots de sena vårfrosterna den allra bästa stamtypen med rak och genomgående huvudaxel och med grenvinklar mellan 60 och 90° (Lindquist). Om också en gången tids pottaskebränning gått hårt åt den rena bokskogen, om också det moderna skogsbruket hellre vill ha boken i blandbestånd än ren, om också stora områden finnas, där boken helt lyser med sin frånvaro, så är den likväl i hög grad ett karaktärsträd för Blekinge.

Bokskogen kan för en tillfällig sommargäst förefalla mörk och dyster, men för oss, som äro uppfödda därmed, har den i alla väder och vid alla årstider sin stora charm. Vackrast är den väl om våren, när marken är översållad med vitsippor. Avenboken grönskar några dagar före den "stora" lövsprickningen, den oförglömliga skönhetsupplevelse, som helt är förbi, när sommarsemesterna inträffa.

Det är svårt att säga vilka faktorer, som påverka bokens höstfärgning. Vissa år har den sin höggula färg kanske blott en dag, ibland ej ens så länge, för att sedan övergå till en mera gyllenbrun färgton. Under den period av något blekare grönska, som föregår de gula dagarna, kan man vid kusten i bokbestånden nära bebyggelsen tydligt iakttaga den nästan giftigt gröna färgen på bladen av *Robinia pseudacacia*. Trädet har varit mycket uppskattat i parker och därifrån i flera fall spritt sig. Att ur frö i plantskolor draga upp robinia är ingen som helst konst; en utsättning av plantorna i det fria utan omsorgsfull inhägnad misslyckas däremot ofel-

Fig. 6. Trädens skorpbark och mörka stammar är det, som skiljer en blekingsk björkhage från en mellan- eller nordsvensk. Skuremåla, Edestads sn. — Foto H. Wachtmeister. — Grazed open birch wood with *Betula verrucosa* of the type characteristic of south Sweden with rather dark thick-barked stems. Edestad parish, Blekinge.

bart. Större delen av den förvildade robinian har uppkommit genom rotskott efter äldre träd från den tid, då viltskador genom rådjur, hare och vildkanin voro ett okänt begrepp. Rotskotten ha emellertid även nu genom sin snabbare växt och sina kraftigare tornar lättare att klara sig än de betydligt vekare fröplantorna.

I samband med boken bör även avenboken nämnas, även om den systematiskt sett står hasseln betydligt närmare. Den är de öppnare marker-

Fig. 7. Beteshage med gammal björk. I bakgrunden skogbevuxen hagmark, där betning varit förbjuden sedan 30 år. Nyhagarna, Johannishus. — Foto R. Lundahl. — Old birches (*Betula verrucosa*) in open, grazed wood with junipers. In the background dense wood, where no grazing has taken place for 30 years. Johannishus, Blekinge.

nas träd, där den på grund av sin styvgrenighet klarar sig bra mot beteskreaturens åverkan. Därför är den också vanligast just i de gamla hagmarkerna, både vid kusten och i inlandet, men även i de lövdungar, som ute på fälten på ett så tilltalande sätt dölja berghällar och stenrösen, är den ofta ett bärande inslag. Inne i skogarna har skogsmannens yxa farit hårt fram med avenboken, men den är likväl tämligen allmän, ja till och med allmännare än folk för det mesta tror, därför att de ta fel på den och vanlig bok, så förvillande lika som stammarna ofta äro. Något större bestånd av ren avenbok finnes knappast, på sin höjd grupper om något 100-tal träd. Dess geografiska utbredning inom Blekinge torde i huvudsak sammanfalla med bokens, men någon närmare undersökning har veterligt icke utförts.

I jämförelse med den kompakta grönskan hos bok och ädla lövträd förefaller björken nästan mager. Den spelar dock en viktig roll i landskapsgestaltningen här i Blekinge likaväl som annorstädes i vårt land, och de igenväxande björkhagarna äro här samma bekymmersamma problem för landskapsvården som på andra håll. Någon mil inåt från kusten finner man den karakteristiska grovt skorparkiga, krokiga och vresvuxna typ av *Betula verrucosa*, mycket ofta stubbskottsbjörk, som skiljer de blekingska björkhagarna från de mellansvenska. Längre in från kusten gör sig inslaget av *B. pubescens* tydligt gällande, både genom hybridisering och i form av rena bestånd, understundom utomordentligt vacker gråbjörk. Må det i detta sammanhang påpekas, att *B. nana*, dvärgbjörken, blott är känd från några få lokaler, en nyupptäckt dock så långt söderut som i Rödeby socken, förmodligen den sydligaste i vårt land.

Det är ju alltid något av ett äventyr att införa främmande trädslag till ett land. Oftast stannar det hela vid ett försök, och träden komma mera sällan utanför parkerna, men det finns också flera exempel på lyckade import. För Blekinges del är den ovannämnda robinian utan tvekan ett sådant fullt härdigt träd, silvergranen ett annat, som därtill visat prov på synnerligen god naturlig förnygringsförmåga genom fröspridning. Visst kan silvergranen uppnå aktningvärda dimensioner, men inte har den blivit eftertraktad som gagnvirkesleverantör. Det egendomliga har i stället inträffat, att träet kommit att bli en avfallsprodukt. Silvergranens värde ligger så

Fig. 8. Vid 80 års ålder ännu växtlig gran, en gång planterad på slätteräng. Mölleryd, Johannishus. — Foto R. Lundaahl. — 80-years-old, still vigorous *Picea abies*, planted in a former hay meadow. Johannishus, Blekinge.

Fig. 9. Kustbygdens och skärgårdens fritt uppvuxna tallar äro individualister, som skarpt kontrastera mot den nivellerade nya generationen runt omkring dem. Eriksholms flygsandsfält, Kristianopels sn. — Foto H. Wachtmeister. — The pines (*Pinus silvestris*) of the coast districts and skerries of Blekinge are individualists, which contrast sharply with the ordinary new generation around them. Eriksholm, Kristianopel parish, on shifting sand.

gott som helt i kvistarna, som framför allt vid jultiden ha en strykande åtgång som "pyntegrönt". En sådan användning är givetvis intet att bygga någon mera omfattande skogsodling på, varför nyplantering så gott som helt torde ha upphört till sorg och saknad för ingen annan än rådjuren, som i de yngre plantorna ha ett förträffligt vinterfoder.

Av övriga barrträdsimporter, som funnit vägen ut i skogarna, må nämnas *Picea pungens* och *Picea sitchensis* samt *Pseudotsuga Douglasii*, som alla väl acklimatiserat sig, även om de ej fått någon större utbredning. Som

Fig. 10. Barrblandskog av 130–150 års ålder. Från reservatet Tallet, Johannishus. — Foto R. Lundaahl. — 130–150-years-old forest of *Pinus silvestris* and *Picea abies*. Johannishus, Blekinge.

väl är, skulle man vilja tillägga, ty de äro dock trots allt främlingar i vår flora. Bergtallen kan väl mera försvaras, men knappast *Pinus banksiana*, som på några ställen jämte bergtallen planterats för att binda flygsand. Att, som skett i östra skärgården, ersätta den naturliga envegetationen med *Pinus nigra*, kan knappast bedömas med ett så mildt ord som olämpligt; det är ett brott.

Nu vill man lyckliggöra östra skärgården även med lärk men, vad ännu värre är, därtill med gråal. Hur man kommit på denna idé är icke gott att säga, så mycket svårare som klibbalen redan finnes på platsen och gråalkulturer på fastlandet sannerligen inte givit särdeles uppmuntrande resultat. Det bör framhållas, att länets skogsvårdsstyrelse icke står som initiativtagare till dessa planer; tvärtom har man anledning hoppas, att styrelsen skall lyckas förhindra deras realiserande.

Den blekingska kustens och öarnas envegetation är nämligen något fullkomligt unikt. Trädformiga, buskartade och mattlikt krypande, cypressartat smalkroniga och yvigt bredkroniga ha enarna blivit ett karaktéristikon för den blekingska skärgården, en karg landskapstyp, som hjärt kontrasterar mot de lummiga ekdungar, som ofta ligga gräns i gräns därmed.

Men enen, busken med 28 dygder, som Arvid Månsson i sin örtabok kallat den, har andra fiender än de utländska trädslagen. Det största hotet kommer från granen, all landskapsvårds store buse, som här f.ö. inte bara hotar enen utan också bok- och ekskogarna. När Blekinge i Roskildefreden kom till Sverige, var den blott känd från ett par lokaler längst i norr men har sedan spritt sig ända ned till kusten. Att exakt fastställa dagens gränslinje är utan ytterst omsorgsfulla undersökningar omöjligt. I kampen mellan granen och den ursprungliga trädfloran har nämligen människan ingalunda hållit sig neutral utan i klart medvetande om den nordlige invandrarens ekonomiska företräden hjälpt den på traven ganska ordentligt. I stort kan man nog våga påstå, att gränslinjen följer fastlandskusten från Jämjö till Karlshamn, där den svänger av mot norr för att över Svängsta och Jämshög ungefär vid Boafall, Blekinges högsta punkt (180 m ö. h.), på Ryssberget gå över gränslinjen till Skåne. Tyvärr lär intet vara att göra åt granens fortsatta utbredning, nu ytterligare påskyndad genom import av högklassig kontinentgran, mera snabbväxande än den inhemska och av nära nog likvärdig för att icke säga bättre kvalitet.

Den likaledes från Tyskland härstammande tall, som tidigare införts hit, var sannerligen inte av någon högre klass. Ännu träffar man här och

där på bestånd av tysktall, men ofta ha de genom ytterligt hård gallring fått ett så vackert utseende, att man behöver betrakta barnen för att rätt kunna se, hur fula föräldrarna äro invärtes. Den inhemska Blekingetallen är däremot av en förträfflig kvalitet, i synnerhet den som växer på de magra markerna uppe på 100 m-trappsteget. Kustbygds- och framför allt skärgårdstallen är emellertid av sedvanlig "Kallsteniustalltyp", lågväxt, vresig, lång- och grovgrenig, men just därför vacker att skåda för den, som icke enbart tänker i plank och bräder.

Mycket återstår att säga om den blekingska trädfloran för att icke tala om alla buskar, hassel, olvon, hagtorn, Rubus och Rosa i otaliga former och arter. Avsikten med ovanstående rader har emellertid icke varit att presentera en fullständig dendrologisk handbok över Blekinge utan endast att giva en kort översikt av vad som kan finnas att se. Den intresserade rekommenderas att avlägga ett besök under lugnare former, än som är möjligt i samband med en allmän exkursion.

NILS HYLANDER

Sommarfärd genom Sveriges lustgård

Dendrologföreningens Blekinge-exkursion 1957

Liksom ett par gånger förr har det nu fallit på min lott att lämna en sannfärdig men samtidigt helst läsbar berättelse om vår förenings sommar-exkursion genom trakter, där den redan tidigare exkurrerat och från parker som den förut besökt. Redan detta innebär ett dilemma, men i det här fallet kommer faktiskt ett svårare till, när det gäller att fylla de nyss nämnda villkoren. Inte så att förstå som skulle dendrologernas exkursion i Blekinge och nordöstligaste Skåne i juni 1957 ha varit misslyckad. Tvärtom — och det är därför, när jag nu fattar pennan och nedskriver dessa rader, som jag känner mig så föga avundsvärd. Jag kan nämligen inte påstås vara särdeles ojävig i det här fallet — därtill hade jag alltför många fingrar med redan vid valet av exkursionsrutt och sedan vid rekognosceringen och ledningen av färden. I den mån programmet gick i lås berodde det emellertid i högsta grad på två personer som särskilt fått axla de praktiska bekymren — den ene var vår resemarskalk, Erik Hedström, den andre den mest eminente kännaren av Blekinges såväl natur som kultur, greven m. m. m. m. Hans Wachtmeister, som kommer att dyka upp så ofta i min berättelse, att jag nödgas nämna honom med hans initialer, därmed följande det berömda exemplet från en upsaliensisk avhandling, där den allestädes närvarande Olaus Petri måste citeras som O. P.

Första gången dendrologerna besökte Blekinge var sommaren 1929, och eftersom Nils Sylvén skrev reseberättelsen är den innehållsrik, i hög grad; men den ger också ett starkt intryck av att tiden den gången inte på långt när räckte till. Vi — dvs. H. W. och jag — beslöt att så vitt möjligt ställa upp ett program, som skulle kunna hinnas med och vara koncentrerat på ett litet antal objekt, och vi skulle i förväg rekognoscera det hela. Det skedde också, och i den mån programmet ändå inte till slut riktigt gick efter idealplanen, så berodde det på oreglerbara faktorer. H. W. är en synnerligen upptagen man; och större delen av en dag som avsetts för rekognoscering fick han tillbringa med att välja kyrkomötesombud i Kristianstad. Två av våra mål blev därför inte i förväg granskade — Bromölla och Elleholm — men det klarade upp sig ändå.

Fig. 1. Solen silar fläckvis ned genom försommarens späda löv i bokskogens pelarhall. Arvidstorp, Hjortsberga sn. — Foto H. Wachtmeister. — Interior of a beech wood in early summer. Trees with stems of fine, columnar type. Arvidstorp, Hjortsberga parish.

Det var en ansenlig skara — närmare bestämt c. 90 personer — som på morgonen den 26 juni mötte upp för att, dels i egna bilar, dels och till största delen i buss, ge sig ut på sommarfärd i det landskap som kallats Sveriges trädgård eller Sveriges örtagård. Och nog var fägringen stor, så i skog och mark som i trädgård och park — och ändå på många håll inte alls vad den skulle ha varit, ty ekarna, Blekinges vapenträd, hade härjats för andra året i rad av snyltande insekter som ätit dem nästan kala; och samma sorgliga syn visade många andra lövträd i parkerna vi besökte, för att inte tala om den fullkomligt spökaktiga anblick som fruktträden, avlövade och vitmenade, som oftast företedde. Men så mycket skönare tedde sig skogen, när vi första dagens förmiddag styrde in under bokarnas gröna valv, där solen i fläckar lyste och lekte i fjolårets bruna förna och ibland — som på vägen ner till Tromtö — väggkanten mönstrades av lundstjärnblommans kronor, som i yppighet bredde en gracil spetsväv däröver.

Fig. 2. Skärva. Herrgårdens entré och gårdsplanen med de vidkroniga ekarna. — Foto Nordiska Museet. — Manor of Skärva near Karlskrona. Entrance with unusually wide-crowned oaks (probably *Quercus petraea* × *robur*).

Skärva

Första dagen ägnades åt östra Blekinge och särskilt de wachtmeisterska domänerna. Vi började med ett besök på det mångomskrivna Skärva, den store skeppsbyggaren amiral af Chapmans högst originella herrgård — officiellt en ryggåstuga och faktiskt en gång täckt med torv. Eftersom byggnaden nu endast bebos sommartid — med tråkiga följder ur skattesynpunkt — och bebyggarna (en av familjerna Wachtmeister) ännu inte flyttat in, kunde vi endast beskåda exteriören, byggd efter formen på den bokstav, som åsyftas i salig Runius' kväde över osalig Haman, som förörtnade Herren med sin högfärd och blev hängd:

Tänk! mannens namn, hans odygd och hans dödsart, alla trenne,
hur de på H begynnas just. Hans likskrift bliver denne:
'Högdragne Haman hänger här. Hans grav är lik ett H;
men tvärstrecktet, som mittpå står, måst sättas ovanpå.'

I fallet Skärva står nu tvärstrecket mittpå, i den mån det kan kallas streck; det är nämligen en åttkantig sal med lanternintak som förbinder byggnadens båda längor — allt i en våning, med undantag blott för amiralens eget rum en trappa upp, byggt som en kajuta med en cylindrisk kakelugn centralt som en mast och en glugg med utsikt mot Karlskrona. På västgaveln, där jag en gång strax före kriget var med om att plocka mogna persikor, hade vargavintern 1942 tagit död på de ädla träden, och de nya plantor som spaljerats som ersättning visade sig nu — som fallet nog är med en stor del av det nuvarande plantskolematerialet av *Prunus persica* — svårt angripna av *Taphrina deformans*, en svamp som i hög grad försvagar värdväxten, vars blad blir alldeles vanställda. Kuriöst nog utsänder de angripna bladpartierna, när sporerne just mognat (som fallet var vid vårt besök på Skärva) en stark persikodoft.

Det sevärdaste i trädväg på Skärva är väl de båda stora ekarna på gårdsplanen, låga men med enorm kronvidd: den ena, som sträcker sig nästan in över förstun, en gång — efter vad H. W. berättade — av Herman Nilsson-Ehle uppgiven som Sveriges vidkronigaste ek. Så vitt jag kan förstå måste den tillhöra den i Blekinge alls inte ovanliga hybriden mellan skogsek och bergsek. Sevärd är också den stora silverlinden väster därom, nu dock i toppen något utglesad av hårda vintrars froster. Parken, som av ekonomiska skäl endast kan hållas nödtorftigt i stånd, är eljes ingen egentlig konstpark med några dendrologiska rariteter. Konsthistoriskt intressanta är emellertid ett par små byggnader däri av högst olika stil. Den ena är den s. k. Gröna stugan, ett litet vackert lusthus i form av ett grekiskt tempel, gulvitt men med en grön fris med vitmålade mytologiska figurer, byggt i Karlskrona efter C. A. Ehrensvärds idé. Den andra är en klockstapel i gotisk stil. Eftersom denna här i Sverige ju inte blev modern på nytt förrän under 1830- och 40-talen, är det överraskande att finna denna stapel avbildad på en akvarell över Skärva från något av 1800-talets första år, men i själva verket är det nog ganska sannolikt att den härstammar från Chapmans egen tid — även i huvudbyggnaden ingår gotiska drag, och det förefaller ganska rimligt, att C. med sina tidiga förbindelser med England kan ha inspirerats därifrån, när det gäller denna stil, som ju redan omkring 1750 hade blivit en vurm där.

Vi gjorde en lov genom parken och beskådade bl. a. den s. k. Chapmans grav — så kallad betyder här, att anläggningen i fråga, en upprest murad fyrkant, av amiralen avsetts som hans sista vilorum men aldrig blev tagen i bruk, eftersom han tvangs att lämna Skärva ifrån sig några år före sin död och i stället blev begraven på kyrkogården i Augerum. Lite varstans mötte oss den rikliga förekomst av fröplantor av *Robinia pseudacacia*,

Fig. 3. Skärva. "Grönastugan". — Foto N.-Å. Ekeroot. — Skärva. The small pavilion called "the green cottage" in neoclassic style from about 1790.

som är så karakteristisk på sina håll i Blekinge (jämför H. W:s uppsats om Blekinges träd i denna årgång). Ett anmärkningsvärt träd var en liten orientalisk platan, nu illa åtgången, vid en gångstig nermot sjön, där *Melica uniflora* växte rikligt. Bland markens örter märktes ymnig buskstjärnblomma, ännu delvis i blom, och vid stranden sågs ett exemplar av *Sonchus palustris* — men av den skulle vi ju senare se desto mera, och vad stranden i övrigt mest bjöd på var blåst, så vi stannade inte länge där. Ett alggullregn, som ännu blommade vackert, vinkade farväl, när vi lämnade Skärva för att fara till nästa wachtmeisterska gård, Tromtö.

Tromtö

Vårt egentliga ärende där var, det måste erkännas, helt materialistiskt: att äta lunch. Eftersom vi faktiskt hade gott om tid på oss, föll ledningen för de många ivriga önskningar, som hördes, om att göra en avstickare till den berömda hägerkolonin, Sveriges största. Nu var det ju så att säga melansäsong och kolonin nästan torr — men inte riktigt: i toppen av en fura stod en häger i stelnad profil som en tecknad vapenfågel. Vi beskådade den en stund — andäktigt, fast kring oss nässelskogen växte hög, en nässelskog med märkvärdigt vitbrokiga blad.

Tromtö utgör med sin bländvita renässansfasad mot en stor öppen gårdsplan en stark kontrast mot Skärva. Denna gång var utsikten något

Fig. 4. Skärva. Huvudbyggningen och "Gotiska tornet". Efter akvarell från början av 1800-talet. — Foto Nordiska Museet. — Skärva in the beginning of the 19th century. Note the small tower in Gothic style. Water-colour.

skymd, ty på planen hade dukats ett imponerande lunchbord under tak; och här bjöd oss nu H. W. på en härlig måltid. Borden pryddes med violer — *cornuta*-hybrider i milda, väl samstämda toner; och just som vi satte oss till bords kom en trupp av de nättaste små vitklädda flickor ut från stora trappan och skänkte oss buketter av ännu några sorter — allesammans alster av ortens nitiske, nu avlidne *cornuta*-korsare, som i bakgrunden i militärisk gestalt avvaktade våra order på hans nyheter, för vilkas benämning större delen av våra yngre kungligheter fått släppa till sina namn. Ur dendrologisk synpunkt har jag ingenting att tillägga utöver vad som nämns hos Sylvén; av någon anledning gjorde ingen någon mätning av de stora träden för att se om de vuxit sen sist.

Enskogen vid Jordö

Av de wachtmeisterska gårdarna återstod för oss på dagens program huvudgården Johannishus. Men dessförinnan skulle vi göra en färd till ett mycket annorlunda objekt — i mitt tycke det dendrologiskt märkvärdigaste under hela turen och jag tror för de flesta av oss en helt fantastisk

Fig. 5. Cypressformad en. Nytorp, Hjortsberga sn. — Foto H. Wachtmeister. — Juniper of cypress-like type, common in a large district of southeasternmost Sweden, including the province of Blekinge. Nytorp, Hjortsberga parish.

naturupplevelse. Det gällde den sagolika enskogen vid Jordö i Listerby. Vid en färd året förut hade jag lagt märke till hur enen allmänt, ja nästan genomgående, i ett stort område i Sydöstsmåland, Blekinge och nordöstra Skåne uppträdde i en ovanligt vacker smalkronig form — inte alltid direkt trädformig, eftersom kronan visserligen ofta men inte alltid bars upp av en tydlig, naken stam. Vi hade också under dagens färd här och där sett verkliga paradexemplar av sådan rent cypresslik typ som bild 5 visar, ibland stående som orörliga gravvakter på de långa låga grusryggarnas skeppssättningar, ibland effektfullt tecknande sin dystert mörka kägla mot det ännu nästan vårgröna boklövet runt omkring. Men enarna vid Jordö var för det mesta av en något annan typ, genomgående trädlik men med kronan något bredare och inte så spetstoppig. Beståndet ter sig ganska olika i sina skilda delar, åtskilda av en upptill naken bergbacke. Den del som möter en först, när man över beteshagens kortväxta gräs närmar sig backen, ville man kalla en enpark — just så skulle man kunna

tänka sig en engelsk lord med envurm ha arrangerat dem, där de stod på lagom avstånd från varandra för att fritt kunna visa sin särprägel, ibland nästan ordnade till glesa alléer kring de gamla fästingarna. Men när man nått toppen, bredde sig på andra sidan en vid, lätt böljande sänka, fylld av enträd och åter enträd till en skog av helt otrolig, helt exotisk typ. H. W. berättade, att han här en gång guidat en grupp tyska botanikstuderande och blivit tillfrågad om inte detta var en nationalpark; och vid det nekande svaret hade de blivit mycket häpna, ty det enda något så när i denna klass i Tyskland var den fridlysta Lüneburger Heide. Lyckligtvis torde enbeståndet vid Jordö inte riskera att bli förstört, ty ägaren av den gård, dit det hör, är intresserad av att det hålls i stånd. — Vi slet oss härifrån med svårighet, men vi hade som sagt ännu en plats att bese förrän dagen var slut.

Johannishus

Johannishus, som tidigare hette Skunkenberg efter en ägare med det föga avundsvärda namnet Skunck, köptes 1684 av den store amiral-generalen Hans Wachtmeister och fick av och efter honom sitt nya namn. Den nuvarande slottsbyggnaden är emellertid, som dess eleganta exteriör förråder, av senare datum; den ritades av C. F. Adelcrantz 1771 och stod färdig efter något år. Enligt gamla ritningar i gårdsarkivet har tydligen tidigare framför huvudbyggnaden funnits en trädgård i barockstil med väl utvecklat (dvs. invecklat) parterrmönster, men av denna finns nu inte ett spår, fastän det nya corps-de-logiset tydligen lades på det gamlas plats. Den gamla trädgårdens gränser torde dock ha motsvarat gränserna för den trädombivna gräsplan, som nu sträcker sig framför slottet och som i sina kanter nu lyste grant gul av den rara fibblan *Hieracium crebriserratum* Hyl. Nedom västra gaveln har i stället under de senaste åren av grevinnan Carola Wachtmeister, som nu bebor Johannishus, anlagts en modern liten blomstergård, som vid vårt besök blommade och doftade skönt i solens sken; en av Gunnar Nilssons ljuvliga små parisflickor ökade än mer dess behag.

Johannishus har emellertid också en verklig engelsk park i äkta romantisk stil, med djup lövgrönska, slingrande gångar och stora gräsplaner ordnad i nära anslutning till den genom ägorna långsamt flytande Listerbyåns slingrande lopp, på sina håll med konst vidgat till bukter och dammar med öar och broar, så som tidsmodet krävde, när denna parkstil slagit igenom i sengustaviansk tid. Exakt när denna anläggning kom till

på Johannishus, tycks man inte veta, men den nuvarande planen stämmer i allt väsentligt med den som finns utritad på en karta från 1826. När plantering och besåning sista gången ägde rum där, är också omöjligt att säga, men H. W. har lämnat mig en uppgift om att i varje fall ingen omläggning skett där efter 1860. Till stora delar bildas gräsplanerna nu i de skuggigaste partierna, där de så att säga får växa fritt, av lundgröe (*Poa nemoralis*) i massbestånd, fläckvis för resten i en gråaktig form som sticker av rätt skarpt från den vanliga rent gröna typen. Flerstädes finns också stora rena ytor av parkgröe (*Poa Chaixii*), en art som en gång ingick regelbundet i det från Tyskland importerade, i vildbestånd samlade gräsfrö för skuggiga parker som användes i så stor utsträckning hos oss under hela senare delen av 1800-talet. Den har nu blivit helt bofast mångstädes i Sverige liksom en del andra arter av samma ursprung, som inte heller tillhör vår inhemska flora, t.ex. det vackra vitfrylet (*Luzula luzuloides*), som också finns vid Johannishus — den finns belagd härifrån från 1886 liksom ett par av de på samma sätt inkomna *Hieracium*-arterna, bl. a. den nyss nämnda. Lundgröet var säkerligen en av huvudbeståndsdelarna i dessa blandningar, fast det inte alltid låter sig säkert bevisas, att den blivit insådd, eftersom den i parkerna ofta växer på lokaliteter där den lika gärna kunde vara inhemsk. Det gäller även ett par andra inhemska gräs, t.ex. hässlebrodden, *Milium effusum*, som också finns i gräsmattor på Johannishus fastän ej upptäckt förrän av H. W. 1957. Till den lista, som jag gav över denna adventivflora där i min avhandling 1943, kunde jag vid mitt rekognosceringsbesök 1957 foga den för Blekinge nya *Dactylis aschersoniana*, en hundäxingsart som hos oss växer inhemsk bara i Skåne men som på detta sätt införd har blivit funnen ända upp till Norduppland. På Johannishus fann jag den vid gången i vildparken i nära grannskap av parkgröe och den ytterst finbladiga och tättuvade rödsvingeltyp, som är en annan av dessa insåningars huvudkomponenter och som på ett annat ställe i Johannishus-parken befanns ha sällskap med den mycket sällsyntare, ännu mer finbladiga och tättuvade skuggsvingeln, *Festuca heterophylla*. Den norske botanikprofessorn Rolf Nordhagen, som på Vestlandet i Norge funnit några parker med dylika parkgröebestånd, vill förlägga deras tillkomst till ett betydligt

Fig. 6. Tre bilder från enskogen vid Jordö i Listerby. — Foto N.-Å. Ekeroot. — The wonderful juniper wood at Jordö in Listerby parish, formed by tree-like *Juniperus communis* of unusual size.

Fig. 7. Johannishus slott, gårdssidan. — Foto Nordiska Museet.
Johannishus Castle, built in 1772.

tidigare datum än vad jag vågat mig på för några svenska anläggningar, nämligen 1800-talets tidigaste decennier, och ifrågasätter om inte Johannishus-bestånden också kan vara så gamla. Hur som helst är det svårbegripligt, att här i Sverige ingen botanist över huvud kom på något av denna parkflora förrän 1880.

Vi fängslades mer av själva stämningen och den kulturhistoriska aspekten än av de enskilda träderna, ehuru många av dessa visade både vacker form och ansenlig storlek. Som en kuriositet kan nämnas en avenbok med angrepp av en *Taphrina*-art (*T. carpini*), som nog är långt ifrån sällsynt i Blekinge och som i de angripna trädens kronor åstadkommer ofta väldiga häxkvastar; de som deltog i vår Ölands-exkursion hade tillfälle att se praktexempel därpå i Halltorps *Carpinus*-skog.

Från Johannishus for vi raka vägen åter till Karlskrona, där några av deltagarna före middagen hann med en liten rundvandring i mer eller mindre dendrologiskt syfte. Några av oss tog en titt in på gården Borgmästargatan 24, där en gång författaren till Blekinges flora, den växtkunnige och sällsynt gästvänlige kommandören Björn Holmgren resi-

Fig. 8. Johannishus. Parti av parken. — Foto Nordiska Museet. — Johannishus. Interior of the "romantic" park.

derade, och på den tvärsöver gatan liggande »Grevagården», där besöket gällde terrassen med dess berömda väldiga idegranar; visiten blev dock mycket fransysk, ty ett kråkpar, som tydligen betraktade sig som enda rätta besittningshavare, gick till så våldsamma störtflyganfall, att platsen kändes avgjort otrugg.

Trolle-Ljungby

Andra dagens färd gick tvärs genom Blekinge ända bort över skånska gränsen. Det flacka och sandiga östskånska landet sträcker sig ju i själva verket in över Blekinges gränser, liksom Sölvesborg ger helt intryck av en skånsk stad. I dess närhet bredde sig nu sandfälten ofta grant blåa av massvis blommande blåmunkar (*Jasione montana*), medan den andra nationalfärgen, det gula, förut lyst oss till mötes från alla hållar och murkrön, där *Sedum acre* stod i fullt flor. Vårt första besök gällde det berömda Trolle-Ljungby, där vi älskvärt togs emot av det unga fideikommissarieparet Trolle-Wachtmeister. Från föreningens förra besök där

finns i årsskriften 1930 en utförlig skildring av både slottets historia och trädgårdens märkvärdigheter, varför jag kan fatta mig kort därom; den senare finns ju f.ö. ingående skildrad i första delen av Sv... ka trädgårdskonsten. Som slottets inre just stod under reparation, fick vi nöja oss med att beundra dess yttre — de stora dyrgriparna, Ljungby horn och pipa, fanns dock att beskåda i ett fönster.

Trädgårdens berömmelse vilar på de klippta barrträdspyramiderna och framförallt på de väldiga buxbomshäckarna. Dessa, som på bilderna 1930 framträder i all sin bulliga pompa, är nu ett minne blott; de dräptes av vargavintern 1942. Lyckligtvis fanns dock en del förökningsmaterial kvar, och man försöker nu att av detta — överraskande nog en typ med påfallande blåaktiga, matta blad — dra upp nya häckar till ersättning; "kanske om 100 år", sade slottsherren, har de nått de gamla häckarnas storlek. Vi såg dessa nya, ännu oklippta häckar på deras plats; för att skydda dem i deras ömtåliga ungdom hade man omgett dem med robusta häckar av avenbok, som alltså i sinom tid skulle tas bort. Avenbok hade också i blandning med vanlig bok använts till högre, väl karréklippta häckar i en bortre del av parken kring gräsplanen med tennisbanor m. m. Blandningen av de båda trädslagen åstadkom en viss brokighet i grönskan som dock ej störde nämnvärt; mera riskabel var en inblandning på ett par ställen av skogsek, eftersom denna ej låter sig tuktas på samma sätt som de andra arterna. Vid full vigör tycktes alltså de höga, i fyrkant klippta granarna, snarare lika torn än pyramider; åtta sådana står runt en rund damm i själva trädgårdens mittaxel, och utanför dem fyra lägre, mer regelbundna, likaledes firsidiga pyramider av idegran — åtminstone i ett fall bildades pyramiden tydligt av flera individ med något olika barrfärg.

Av övriga träd må nämnas en väldig skogsalm vid landsvägen invid slottet — med stammen helt guldpuddrad av lavar — och (för dess raffinerade placerings skull) en stor hängbok vid det (från infarten räknat) bortre hörnet av den runt slottet löpande vallgraven. I denna växte på slottets bortre sida *Polygonum amphibium* i flytande massor och småningom smygande upp på torra land under den sluttande muren med dess synnerligen välplacerade pestskräp, som här hölls i schack och inte växte över alla bräddar, som det vanligen plägar. Slutligen är att nämna, att slottets båda främre gavlar kläddes av vacker murgröna av en småbladig typ. Det dröjde dock lite oberäknat länge, innan vi kunde passera dem på återväg — ett flertal av damerna hade nämligen förälskat fastnat i den lilla slottskyrkan; och jag sände en tanke till min gode vän och kollega, den ypperlige dendrologiske guiden, professor Kai Gram, vilken som

Fig. 9. Trolle-Ljungby. Vy mot slottet från dammen med klippta barrträdspyramider. Kring gången de nyuppväxande buxbomshäckarna med omgivande skyddshäckar av avenbok. — Foto Anna Kockum. — Castle Trolle-Ljungby in north-eastern Skåne. Round the circular pond clipped, more or less pyramidal conifers in two circles, the inner *Picea abies*, the outer *Taxus baccata*. Along the path young hedges of box, temporarily surrounded by a shelter of *Carpinus*.

första punkt på sitt P.M. för exkursionsledare har: Inga kyrkor. Och jag hade glömt visselpipan hemma och kom ingen vart med vare sig charm eller hojt.

Årup

Pestskråpet eller pestilensroten, om man föredrar det namnet, skulle vi strax därefter återse vid vår nästa anhalt, Årup. Även denna gård hör till Trolle-Ljungby-fideikommisset och har också en viss historisk berömmelse: 1805 fördes nämligen här de underhandlingar, som ledde till att Sverige detta år anslöt sig till tredje koalitionen mot Napoleon. Händelsen har hugfästs på stället genom den s.k. koalitionsallén, som från infarten sträcker sig åt höger. Strax intill denna står, också på höger hand, ett par mycket stora skogslindar. Rakt fram ligger utsikten öppen mot huvudbyggnaden, enligt Sylvéns beskrivning 1930 "en stor, 1884 färdig villa-

byggnad av tegel, en våning hög, med sockel- och takvåning samt försedd med torn, utsprång och plåttäckta takpartier". En praktfull blodbok vid husets högra hörn dominerade denna del av parken; längre åt höger bildar en tät trädridå en avskärmning mot Skräboån och en grön bakgrund till en stor gråpoppel med grovgrenig, kvastlik krona och blad som till formen mycket liknade silverpoppelns men inte skimrade lika vitt. Det trädbestånd, för vilket Årup vunnit dendrologiskt rykte, finns emellertid i en annan parkdel, till vilken vi nu styrde våra steg genom att strax innanför infarten svänga åt vänster runt det kolossala, helt täta *Petasites*-beståndet, till vilket också slöt sig grupper av spansk körvel och en ännu ej blommande komposit, som dock genom sina stora hjärtlika och starkt doftande blad lätt kunde identifieras som *Telekia speciosa*, även kallad strålöga. Här återfann jag också *Cirsium oleraceum*, kåltistel, som jag såg där 1934 och som väl knappast är ursprunglig utan kommit in med utländskt gräsfrö — även här finns prov på samma sådder som vid Johannisus om också i sparsammare mått.

I Sylvéns krönika uppräknas flera märkliga träd, och av dem återsåg vi bl. a. det ovanligt vackra tulpanträdet, en hybridplatan och en *Aesculus pavia* — en av släktets nordamerikanska arter, som man inte ofta ser odlad hos oss. Som avslutning på en öppen gräsplan i denna nu m. l. m. övergivna parkdel posterade en ovanligt stor cembratall, med en krona som en bred cypress (eller en exceptionellt tät kvasttall) men tyvärr med ena sidan upptill nu död. Dessförinnan passerades ett par stora *Abies*-träd, om vilkas rätta identitet ingen ville ge bestämt besked, varför man kom överens om att anse dem som "närmast" *nordmanniana*. Det tycks mig märkvärdigt ofta vara så med *Abies*-träd, där dendrologexkursioner går fram, att de inte tillåter experterna (för all del, räkna inte mig dit!) att komma närmare än till ett sådant "närmast den eller den". — Innan vi lämnade Årup gjorde vi en avstickare ner till bron över ån, där en ovanligt stor kaskadpil — den största jag över huvud taget sett — lutar sig över vattnet; c. 70 cm ovan marken mättes dess stamomkrets till 360 cm. Arkitektoniken var visserligen inte så utpräglad som vanligt hos denna s. k. *Salix alba vitellina pendula* eller — med ett hyggligare namn — *S. chrysocoma*, men någon annan form kunde det inte gärna vara fråga om; avvikelserna berodde endast på att kvisttopparna till stor del frusit bort, så att "kaskad"-formen ej blev så utpräglad, men detta fenomen är ju — som Arvid Nilsson påpekar i sina Landskronastudier — ganska vanligt hos ovedersäglig *chrysocoma*. Längre bort syntes vid ån ett par andra pilar, antingen ren *S. alba* eller möjligen en smalbladig form av *alba* × *fragilis*; en av dem låg pittoreskt utfallen i vattnet.

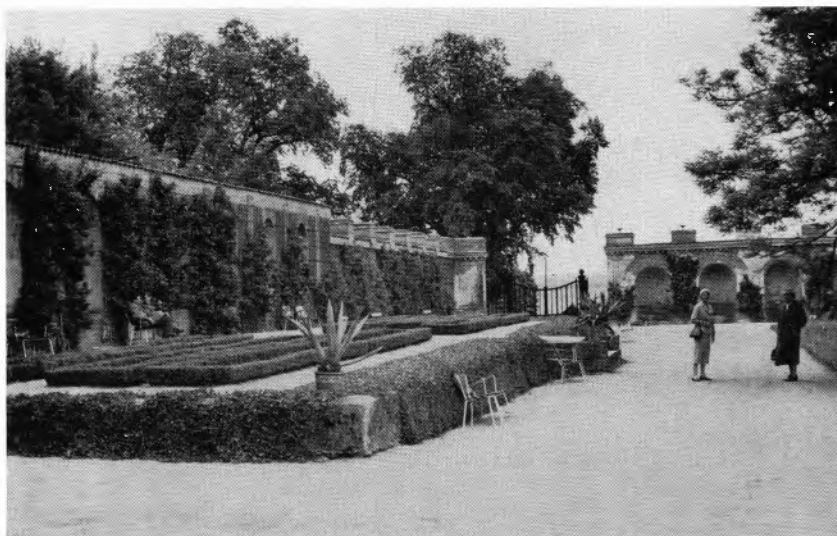

Fig. 10. Bäckaskog. Parterren framför gamla orangeriet. —Foto Anna Kockum. — Castle Bäckaskog in northwestern Skåne. Parterre with low box hedges at the old orangery.

Bäckaskog

”Den sista timmen före lunch ägna vi åt besök å Bäckaskog”, hette det i reseberättelsen 1930; det stämde även för vårt vidkommande. På den gamla kungsgården är ju nu, under nuvarande innehavaren, konsulent G. Ferlenius, stora hortikulturella planer i görningen och delvis förverkligade. Tyvärr hade vi inte turen att kunna få dennes ciceronskap — besöket hade lagts in i resplanen lite i sista stund — men även som vi strövade på egen hand fann vi ideligen nya objekt av intresse. Gammalt och nytt blandades men trängdes ej på den stora plan, som sträcker sig ut från slottets långa parkfasad, 1929 ännu täckt av tät murgröna, nu kal men kanske ännu vackrare så med sin rena tegelyta; tvärtom kunde träden utveckla sig vart efter sin egenart, och bilden var desto mer tilltalande som grönskan stod fräsch och oskadd. Bland det nyare materialet lade vi märke till en så sällsynt sak som en *Calycanthus*, en vid buske med mängder av de karakteristiska blommorna med sina smala, närmast purpurbruna kalkblad men i detta fall med så svag doft, att namnet kryddbuske var föga adekvat. Ett ungt äkta valnötsträd gav hopp om framtida ersättning för det tidigare förlorade jätteträdet. Speciellt var det emellertid i detta parti de vedartade ärtväxterna som fångade uppmärksamheten: *Gymno-*

Fig. 11. Exkursionsdeltagare i parken vid Bäckaskog. — Foto N.-Å. Ekeroot. — Informal discussion in the park at Bäckaskog.

cladus, *Gleditsia*, flera träd av *Robinia pseudacacia* av växlande typ; en särskilt rikblommig bar beteckningen *semperflorens*. (Det må inom parentes påpekas, att exemplaren på ett tacknämligt sätt bar tydliga etiketter.) Även av gullregn fanns flera former. Man kunde här se bredvid varandra båda *Laburnum*-arterna (*alpinum* och *anagyroides*) men därjämte deras hybrid, *L. × Watereri*, den sistnämnda ännu i blom, medan arterna blommat slut. Det är ju ett vanligt fenomen hos arthybrider, att blomningen är förlängd, samtidigt som frösättningen är försämrad eller uteblir; det är därför möjligt, att *L. × Watereri* också har denna egenskap, i så fall ännu ett plus till den förtjänst som eljes gjort den så aktuell under senare år, nämligen just den dåliga frösättningen — med denna följer ju mindre risk för sådan förgiftning, som de vanliga gullregnen inte sällan leder till.

Kanske ännu mer att se fanns i de äldre, parkartade partierna bakom denna plan. I krönikan 1930 återges en bild av den osedvanligt vackra flikbladiga parklind ("traslind") som även vi beundrade; som vanligt visade den "återslag" av den vanliga helbladiga normalformen liksom av en grovflikig mellanform, som på ett ställe kom fram från en normalbladig gren. Detta låga, vidkroniga träd stod effektivt mot bakgrunden av en stor blodbok. Lindsläktet var på det hela taget förnämligt representerat. Särskilt remarkabla var två ovanligt stora glanslindar, den ena

Fig. 12. Hans Wachtmeister informerar. — Foto N.-Å. Ekeroot. — Count Wachtmeister gives information about his home province, Blekinge.

nog den största jag sett och redan av Sylvén räknad som en av de största i landet (1929 med 148 cm stamomkrets vid bröst höjd). I närheten stod också en mycket stor skogslind och en yngre men redan högt vuxen, rakstammig bohuslind. Också en silverlind är att nämna, av ansenlig storlek men tyvärr med en del grenar toppskadade liksom den på Skärva, som Bäckaskogs-trädet till typen påminde om — bladen var av *petiolaris*-typ men arkitektoniken ej helt identisk med den som brukar utmärka denna form. Lindar — men i detta fall parklind — bildade också huvudparten i den från slottet längst avlägsna delen av den imponerande jätteträdsallé, som från slottsgrinden sträcker sig ner mot Oppmannasjön; närmare grinden består allén mest av bokar, mellan vilka löper en gräskant med prov på den "tyska" gräsplane flora vi redan mött: *Luzula luzuloides* och *Dactylis aschersoniana*. Före bokalléns början bildar en kvartett av mycket stora vackra parklindar en svag båge vid det forna orangeriet, mot vars rödslammade väggar nu planterats en plommonspaljé och framför vilket anlagts en terrass med parterr av låga buxbomshäckar. Vi tog oss också en liten titt på den s. k. Korgholmen, som enligt traditionen skall ha fått sitt namn av att fältmarskalken J. Chr. Toll, som länge bebodde stället, här skulle ha planterat en alm för varje korg han fått. Almarnas antal gör saken en smula osannolik, även om det sagts, att "hans rikt sammansatta natur innehöll hemlighetsfulla och gåtfulla drag" — visst är, att han dog som ungarl.

Bromölla

Vårt närmaste mål var Bromölla eller, om man så vill, lunchen på restaurangen där. Egentligen var det skada, att vi inte kunde titta närmare på den omgivande trädgården, som både är vackert anlagd och av botaniskt intresse. Närmast byggnaden fann jag till min glädje, att man alltså jämt behållit den stora grupp, jag mindes från tidigare besök, av den vit-skära rosen *Gruss an Aachen* — en kanske inte så prunkande men "snäll" ros, som i katalogerna brukar gå som *polyantha*-ros men med sina stora blommor gör långt mer intryck av tehybrid. En vacker parkros, som man alltför sällan ser, hade använts i enstaka exemplar i rabatterna runt gräsplanen, nämligen *Rosa* × *Harisonii*, en rätt låg *pimpinellifolia*-hybrid med klart, rätt ljusst gula, halvfyllda blommor. Svårare att bestämma var en mera kraftigväxande häckros som också kommit till användning och som vi sen återsåg i den nedan nämnda Malcolmska trädgården, dock i båda fallen ännu ej i blom. Det var uppenbarligen en ostasiatisk ros, till typ och bladform mycket lik den äkta *multiflora* men utan dennas karakteristiska finflikiga stipler. Enligt en uppgift på stället skulle den ha erhållits som *R. Helenae*, vilket var förbryllande; vad jag annars sett under det namnet är en helt annan växt med mer glansiga blad och mycket långa, bågigt hängande eller reviga skott, som säkerligen aldrig skulle tåla en sådan beskärning som Bromölla-typen underkastades.

Efter lunchen vidtog ett om inte sällsamt så dock för de allra flesta överraskande mellanspel. Det moderna Bromölla är ju mer eller mindre identiskt med Iföverken, och där är man van att ta gästande främlingar om hand, av vad slag de vara må. En synnerligen ambitiös beredskapskår stod följaktligen parat att grundligt informera oss om det forna och nuvarande Bromölla alltifrån stenåldern. Hade nu bara vår tid varit lite mera tånjbar, hade njutningen varit större både av krönikefilmen på den verkligen schangtila bion och av den utställning, som anordnats där, av projekt till kommunala parkanläggningar och bilder av de redan realiserade. Programmet upptog emellertid dessutom en rundtur genom samhället, som kanske var nästan lite väl pedagogisk men som lät oss få se åtskilligt även ur vår speciella synpunkt intressant och efterföljansvärt. Och slutligen hade vi, och det var vad vårt besök som parkmänniskor egentligen gällde, ett speciellt objekt kvar att bese. Det var den helt moderna anläggningen vid direktör Malcolms villa, ritad av arkitekt Inger Wedborn, som också demonstrerade den. Fastän vid vårt besök ännu ej i detalj färdig visade den inte bara en förträfflig planlösning utan också många raffinerade detaljer och ett intressant växtmaterial i delvis påfal-

Fig. 13. Åarna hör med sitt strömmande vatten och de albeklädda strändernas djupa grönska till de skönaste inslagen i Blekinges natur. Evaryd, Bräkne-Hoby sn. — Foto Hans Wachtmeister. — Small rivers with waterfalls and bordered by dark green alders (*Alnus glutinosa*) are characteristic of the province of Blekinge. Evaryd, Bräkne-Hoby parish.

lande vackra exemplar — som exempel må nämnas den härligt blommande, i ett hörn vid villan effektivt placerade rosenrobinian med en låg blå *Chamaecyparis* vid sin fot och den likaledes, fast i vitt, blomsterhöljda *Spiraea Veitchii*, som här verkligen gjorde skäl för sitt namn bågspirea och som använts på flera håll i trädgården. I övrigt får jag hänvisa till den utförligare presentation av denna, som ges på annat ställe i årskriften av dess skaparinna.

Men så måste vi återvända till Blekinge. Vi hade ordnat för middag i Karlshamn, men dessförinnan hade vi två uppehåll att göra. Det första gjordes vid bron över den under senare år så omskrivna och omstridda Mörrumsån. H. W. höll ett inspirerat (och delvis indignerat) anförande för att orientera oss, innan vi gick ner till vattnet för att själva på nära håll njuta av den ännu bestående skönheten. Ett speciellt botaniskt syfte hade vi också: att se *Osmunda regalis*, den som namnet säger kungliga ormbunken, som här och i ett par andra Blekinge-åar med strömt vatten bildar

sällsynt vackra bestånd. Den har biologiskt många egendomligheter: i motsats till våra flesta ormbunkar mognar den redan på försommaren sina sporer — som den ensam av alla utbildar i bladens toppställda segment, som därav får en helt annan form än de gröna, sterila partierna — och i motsats till dem alla står den så att säga med fötterna i vattnet. De rikaste bestånden kunde vi bara se på avstånd, där de som en mörk krans omgav några av åns små holmar, men några stånd hade vi inpå oss, när vi äntade dammen vid laxodlingsanstalten. Det djärva hopp, som somliga i skaran nog närt, att få se en eller annan lax göra ett dylikt ur den skummande forsen, gick tyvärr ej i uppfyllelse.

Elleholm

Så fortsatte vi färden till Elleholms hovgård. Elleholm är ingalunda den minsta bland rikets städer, ty dess stadsrättigheter upphävdes för första gången 1564 och för andra och sista 1600, men den är om ej den allra minsta av Blekinges socknar så bra nära. Kyrkan är också originell, där den ligger på samma holme mellan Mörrumsåns mynningsgrenar som herrgården, vars mest kända innehavare var danske kung Frederik VII:s gemål, länsgravinnan Danner, f. Rasmussen. 1929 års exkursion startade mot Elleholm kl. $\frac{1}{2}$ 9 på kvällen; så sent var vi inte ute, men vi hade ändå inte så mycket tid att ägna åt detta ställe, som jag förut aldrig kommit till men som visade sig i många hänseenden intressant och framför allt charmfullt och stilfullt vackert. Redan kyrkan — ja, den kunde ju inte passeras utan besök; men den är onekligen särpräglad, där den ligger som ett slags flygelbyggnad i parken och med det gammaldags vildvinet klättrande upp över taket. På corps-de-logiset, en tvåvåningsbyggnad i form av ett L med den långa stapeln bildande en solsida mot sjön, slingrade vildvinet ända upp kring skorstenarna, men på tvärfasaden — där vildvinet tillhörde en smalbladig typ av den självklättrande arten — hade man beskurit det, så att det bara bildade smala ramar kring fönstren. På hörnen klängde pipranka, på långsidan mot sjön växte klätterrosor ända till taks; en av dem var helt chimärisk, ty till en del hade ympen gått ut men i stället grundstammen — en *canina*-ros, som just var i blom — vuxit ut till ungefär samma höjd. Vinkelrätt från tvärfasaden ledde en gång mot en bro över den här kanallika ån, på vars andra sida de nuvarande ägarna, godsägarna I. och E. Schander, ordnat en smakfull klassicistisk gård med en central urna och på var sida därom en rad pyramidpopplar. Strax intill stod ett par smalbladiga pilar, som börjat bli vuxna nog att poetiskt luta huvudet över vattnet.

Fig. 14. Elleholms Hovgård vid Mörrumsåns mynning. Efter vykort. — Elleholm Manor at the mouth of the river Mörrumsån.

Från herrgårdens "solsida" sträckte sig en vid gräsplan, bakom vilken — lite grand åt sidan — reste sig en kulle med ett litet lusthus på toppen; men rakt fram skymtade havets blänk mellan trädkronorna. I denna äldre del av parken fanns stora vackra träd av lind och alm, och en välvuxen silverlönn gav ett avvikande färginslag. Ett par numera sällsynta lignoser fanns här också: ett mångstammigt buskträd av den s. k. *Sorbus quercifolia*, dvs. en form av hybriden mellan vitoxel och rönn, och ett välvuxet exemplar av en egendomlig smalflikig ekform, som ofta odlas i botaniska trädgårdar men som jag inte vågar säkert bestämma som *petraea* eller *robur*. Och vid själva grinden fick jag vid avtåget hejda stegen för att titta lite på en brokbladig alm — också en av dessa omoderniteter, som man här och där finner i sydsvenska trädgårdar. Detta exemplar var särskilt kuriöst, eftersom det inte bara hade en del rent grönbladiga kvistar utan dessutom en del skott med enbart helvita blad. Fast jag inte hade tid till så grundligt studium av trädet, vågar jag nog räkna det till samma form som bl. a. finns i ett synnerligen ståtligt exemplar i Vrams-Gunnarstorps park och som i motsats till de flesta brokbladingar är verkligen vacker,

därför att den mera ger ett intryck av vitt än av brokighet. Denna form, som jag därför skulle vilja kalla silveralm, är den redan på 1700-talet beskrivna f. *argenteovariegata* av den engelska almen, *Ulmus procera*, som i övrigt knappt odlas hos oss; genom sina mjuka breda blad påminner den närmast om *U. laevis*, till vilken jag tidigare trott, att denna form hörde. Det kanske bör nämnas, att det finns en vitbrokig form även av *U. carpinifolia*; ett vackert träd av denna står i Linköpings trädgårdsförening.

Småningom kom vi till Saltsjöbaden (vid Karlshamn) och fick vår middag. Det var sannolikt fläskkarré, en rätt, som på grund av den politiska situationen följde oss troget exkursionen igenom. Sen gick återfärden direkt till Karlskrona.

Augerum

I dess omnejd höll vi oss tredje dagen, som grydde grå. När vi nått vårt första mål, Augerums gård, droppade det smått, men småningom lättade töcknet. Vi mottogs här av ägaren, häradshövding R. v. Koch, som jämte sin son, hovrättsassessor Michael v. Koch, visade oss omkring men först berättade en del om trädgårdens historia. Fastän vi dagen förut sett prov på så många vitt skilda park- och trädgårdsstilar, bjöds oss något alldeles nytt med denna anläggning, som i viss mån också fått ett rum i den svenska botanikens historia. 1739 utkom nämligen ett litet arbete med författarnamnet J. E. Ferber men enligt Linné skrivet av hans lärare J. Rothman och med titeln Hortus Agerumensis, dvs. Augerums trädgård. Det innehåller en förteckning över växterna i nämnda trädgård, ordnade efter Linnés nya system — och det märkliga ligger i att detta är det första svenska arbete där detta tillämpas. Den nämnde Ferber var apotekare i Karlskrona, småningom med assessors titel, och ägare till Augerums gård. Av de örter, han där odlade, finns nu ingenting kvar, men däremot har man ännu möjlighet att studera den parkarkitektur som gav anläggningen dess stil; tack vare senare ägare har ett trädbestånd kunnat bevaras, som alltjämt ger en god bild av en svensk barockanläggning.

Från entrén sträcker sig utmed landsvägen en lövgång av lindar, upp-
vuxna som rotskott och av mycket olika ålder, skapnad och stamtjocklek; sedda inifrån visade de en ytterst rik nyskottsbildning kring de kapade topparna. Om och i vad mån de nuvarande exemplaren kan härstamma från de ursprungliga ferberska träden, kan väl knappast avgöras; utifrån sedd gav dock allén med sina täta rundade former en vision av boskéer à la Versailles. Intrycket av att assessorn tänkt sig en anläggning i sol-

konungens stil fick man bekräftat av dess andra huvuddel, den i rät vinkel mot lindgången löpande avenboksallén. Utanför tomten fortsätter denna tvärs över landsväg och åkrar upp mot ett berg med fin utsikt mot Karlskrona; vi motstod dock frestelsen att beundra den och följde i stället allén i motsatt riktning, in mot parken. Här visar den på ett ställe en karaktéristisk rundel, på typiskt barockmaner, och möjligen eller rent av sannolikt har man här ännu rester av det ursprungliga trädbeståndet — åtminstone tydde åtskilliga exemplar i form av m.l.m. skröpliga, upptill toppade stamrester på en avsevärd ålder.

Fortsätter man denna gång kommer man till en anläggning av helt motsatt typ, en engelsk park som i ganska brant sluttning sträcker sig ner mot en slinga av Lyckebyån och där nedanför övergår i en rest av vad som väl varit en promenadplats i senare 1800-talsstil men nu bestod av mestadels övergivna snår av snöbär och spireor. Den mer parkartade delen dominerades här av delvis mycket stora bokar med lundgröe som dominant eller ensamrådande i undervegetationen, h.o.d. med enstaka vitfryletuvor; några av bokarna bildade en rundel som väl tjänat som samlingsplats. I denna bortre del av tomten sågs också både skogs- och parklind i stora exemplar, vidare en glanshägg och en hybridplatan, som ganska väl demonstrerade den karakteristiska barkavlösningen; nermot ån växte vild ek i praktfulla exemplar. Från den nämnda rundeln följde vi en kantgång under höga skogslindar (av vilka en i åbrinken utbildat en grov rotsläende gren) fram mot herrgården. I partiet mellan denna och infarten fanns åtskilligt av dendrologiskt intresse. En stor, långt nerifrån grenig, nu ganska gulgrön hästkastanj vid själva gaveln gällde för att vara jämn-gammal med huset och skulle alltså härstamma från c. 1810. Nära intill fanns en stor bohuslind och ett par almar av ej alldeles lätt bestämbar art: den ena ljusgrön (kanske en *hollandica*?), den andra — ett ståtligt träd med kvastlik krona och påfallande små blad — enligt Torsten Lagerberg troligen en blodform av lundalm. Det finns tydligen i kultur hos oss mer än en blodalmsform; men de är svåra att bestämma, särskilt utan frukt, och i det här fallet ökades svårigheten av att bladverket härjats så svårt av insekter. Till höger om infartsgången stod lite längre fram en ovanligt stor äkta kastanj med mängder av blomställningar — ännu i knopp och alltså ännu ej spridande sin äckliga lukt. Här bildade också en magnifik blodbok en kontrast mot en på motsatt sida om gången stående gammal robinia med ovanligt knotiga, japanskt vridna grenar. Robinior stod också i sluttningen mot ån nedom herrgårdens baksida, där en utsikt huggits ut mot den idylliska ådalen, silvergrön i det lättande regndiset. Utmed byggnaden löpte på denna sida en rabatt av gammaldags rosor (mest en småblommig

skär centifolie), kantad med *Stachys olympica*, just i början av en rik blomning. Längre ner mot ån växte ett ovanligt stort träd av en s. k. *Retinospora*, dvs. en *Thuja* på stelnat ungdomsstadium.

Exakt samma typ fanns också i fyra exemplar kring en grav på den tvärs över vägen liggande kyrkogården kring Augerums kyrka. Vi gjorde ett besök även där — med sin fria utformning i den växlande terrängen, som delvis når ut över den branta åslutningen, är denna griftegård för svenska förhållanden nog ovanligt vacker. De planterade träden — speciellt konifererna — saknade ej heller intresse; och bland gravarna fanns ju speciellt Chapmans.

Vämö, Kungsholmsfort

Förmiddagspasset upptog även en liten rundtur genom Vämö naturpark vid Karlskrona. Vi for i sakta mak genom den vackra skogen och hade gott tillfälle att beundra både vegetationen i stort och enskilda trädjättar. En avstigning gjordes för att vi skulle få se strandmolken, *Sonchus palustris*, i all dess glans. Den fanns mycket behändigt till hands vid själva landsvägen i ett dike, där den — ännu ej helt utvuxen för året — sköt upp bland vasstråna; torra stjälkar från fjolåret skvallrade om att den då nått en höjd av gott och väl 3 m. Den vegetation som utbredde sig innanför *Sonchus*-diket var f. ö. ganska kuriös: närmast en blöt björkmyr, i vilken emellertid med framgång blandade sig örnbräken av den högväxta sydliga typ, som vi just passerat på andra håll på Vämö och även i andra trakter under vår exkursion. — Efter detta uppehåll fortsattes färden till den verkligt tjugiga Krutvikens gästgivargård, där vår skara hade sin sista odelade sammankomst. Efter lunchen avvek bl. a. Hans Wachtmeister, som nu fick motta ett tack för sina stora insatser under färden.

Vi som var kvar — det var ju de allra flesta — återvände in till Karlskrona för en sista tur — till sjöss. Vi skulle nämligen avlägga visit på en plats som av naturliga skäl knappast besöks av turister. Nämligen Kungsholmsfort, fästningsön i själva havsbandet utanför Karlskrona. Vi hade fått särskilt tillstånd att besöka ön — vi hade nämligen fått reda på att den skulle vara sevärd även för park- och trädvänner. Carl Blom, som i Botaniska Notiser 1913 gav en förteckning över öns flora, kallade den rentav "en blomsteroas i Blekinges skärgård", och fast jag inte förr varit där själv, hade jag lite erfarenhet av dess växtlighet — vild och odlad — bl. a. därför att jag fått material därifrån av ett par av de där utrikiska "parkhieracierna", som vi nu strax skall sluta tala om vidare. Eftersom den enda naturliga vegetationen på hela ön utgörs av en bit strandäng på södra sidan med

den för Blekinges havsstränder vanliga artuppsättningen, så grundar sig Kungsholmens botaniska ryktbarhet, i den mån en sådan finns, helt på vad som människan fört dit och närmare bestämt på vad som såtts in på dess väldiga vallar. Hieracierna återfann jag i riklig mängd på en skuggig vall ner mot expeditjonsbyggnaden, ett parti som uppgivits ha kommit till omkring 1870. De yttre vallarna, som i huvudsak ligger i stekande sol, har som karaktärsväxter en annan grupp av gräsfröinkomlingar: ej den tyska, skuggälskande utan en rad av solälskande arter, härstammande från södra Frankrike. Denna artgrupp, i vilken de även hos oss inhemska gräsen knylhavre och vanlig hundäxing utgjorde det avsiktligt samlade såddmaterialet, med vilka de övriga arterna följde objudna, finns i våra parker ofta blandad med den tyska, men på en hel rad lokaler känner man den redan från 1820- och 1830-talen som sådd i "konstgjorda ängar" och sedan kvarbliven på renar och fält. Liksom i fråga om den tyska gruppen har en del av dessa arter blivit helt naturaliserade och traktvis ej ovanliga, andra däremot har snart försvunnit eller bara kunnat hålla sig fast på några enstaka ställen. Ett par av dessa sällsynta arter är bekanta just från Kungsholmen. En av dem är esparsetten, den vackra rödblommiga ärtväxt, som i kalkrika trakter i England och på kontinenten är en viktig foderväxt men som hos oss aldrig lyckats som sådan trots åtskilliga försök; på de få svenska lokaler, där esparsett i senare tid vuxit "vild", har den kanske ibland varit en rest efter dylika försök, på andra kan den snarare räknas som oavsedd inblandning i franskt gräsfrö. En art som på Kungsholmens vallar växer i ymnighet men i regel brukar räknas som direkt planterad till prydnad och ev. därefter självspridd, nämligen vårtöreln (*Euphorbia cyparissias*), kan där möjligen också ha kommit in på detta sätt. Fläckvis hade den här ett besynnerligt utseende, med förlängda, vanställda skott nästan utan blommor; orsaken var angrepp av en rostsvamp, *Uromyces pisi*, som på denna art har sitt skålroststadium och i övrigt växer på ärtväxter.

Vi besåg och beklättrade vallarna, beundrade från utsiktspunkten vyn in mot Karlskrona och imponerades av de gamla, arkitektoniskt storartade fästningsverken. Men där fanns som sagt också skugga, som delvis alstrades av träd. Ty inom sina stränga vallar och murar bjuder Kungsholmen helt oväntat på en grönskande oas, där en hel mängd av — delvis ganska ömtåliga — träd och buskar prövats och prövas och åtskilliga kunnat växa upp till ståtliga exemplar. Det var en högst angenäm vandring vi här gjorde med anläggningens nuvarande vårdare som kunnig och intresserad ciceron. Sen gjorde vi från sol och grönska en liten avstickare till djupa källarvalven för en välkommen kafferast, innan det alltför

snart — blev tid för återfärden. Den gick i strålande sol och slösande värme. När vi landsteg i Karlskrona, var det gassigt; snart nog kändes vädret kvalmigt och bådade åska. En stor del av de återvändande föredrog därför att betrakta det dendrologiska programmet som slut, men en liten trägen skara gjorde en rundvandring i stadens parker — från Hoglands park upp mot klocktornet och ner mot kasernerna. Även efter de hårda vintrarna 1940–42 finns ju mycket sevärt kvar i trädväg i Karlskrona. Kanske kan det bli tillfälle att återkomma därtill i den serie av dendrologiska stadsmonografier, som jag hoppas Lustgården skall kunna fortsätta att bjuda.

Så samlades vi alla som var kvar till middag på stadshotellet, där stads-trädgårdsmästare Paavo Lindqvist vid kaffet visade ett rikligt urval färgbilder över Blekinges natur med beledsagande text i delvis poetiska ordalag. Och ordföranden avtackade en del personer, som haft ett eller annat med exkursionen att göra.

Och därmed slutade sommarfärden genom det landskap vi beslöt oss att kalla Sveriges lustgård.

En trädgård i Bromölla

För aderton år sedan fick Sven A. Hermelin och jag i uppdrag att rita en trädgård åt dåvarande överingenjör O. Lund vid Iföverken i Bromölla i nordöstra Skåne.

Tomten är ca 1,5 hektar. Norra delen upptogs av en ekonomiträdgård, den övriga av ett nästan plant fält, här och var bestrött med större och mindre rullstensblock. Utmed gränsen i öster hade en oxelrad planterats för 10–15 år sedan. Samtidigt planterades oregelbundna grupper av lindar, kastanjer och lönnar, för att någon växtlighet skulle finnas, om tomten skulle bebyggas. Tyvärr planterades endast stamträd, vilka icke gav det skydd och den lummighet, som skulle åstadkommit, om även buskexemplar kommit till användning.

Längs östra långsidan av trädgården går en livligt trafikerad väg. I väster ligger fabriksområdet och bortom detta den vackra Ivösjön, vars vattenspegel tyvärr endast skyntar bortom fabriksbyggnaderna. I söder sluttar

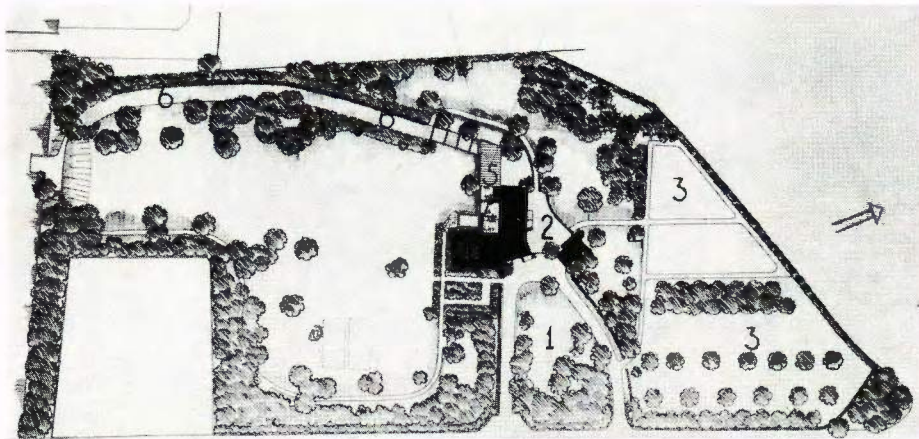

Fig. 1. Plan över trädgården. 1. Entrépartiet. 2. Köksgården. 3. Ekonomiträdgården. 4. Terrassen med simbassängen. 5. Loggian. 6. Gräsgång. — Plan of the garden. 1. Entrance part. 2. Kitchen yard. 3. Kitchen garden. 4. Terrace with swimming pool. 5. Loggia. 6. Grass path.

Fig. 2. Loggia — en vindskyddad sittplats. — Foto Inger Wedborn. — The loggia gives shelter against the wind.

Fig. 3. *Rosa Helenae* i rik blomning på slänten. — Foto Inger Wedborn. — *Rosa Helenae* flowering on the slope.

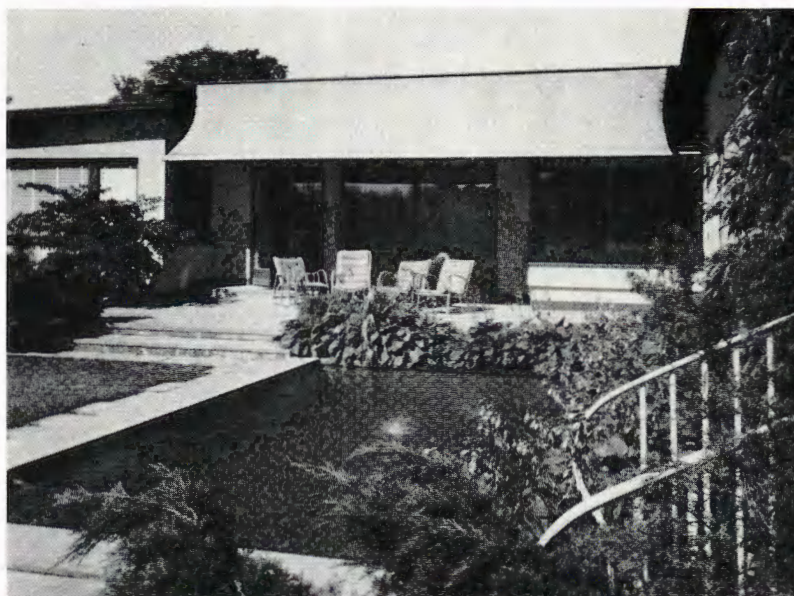

Fig. 4. Simbassängen med terrassen i bakgrunden. — Foto Inger Wedborn. —
Swimming pool and terrace.

stranden brant ned mot Skräbeån; i övrigt är höjdskillnaderna mycket obetydliga. I sydost skär en villatomt brutalt in i området.

Ungefär mitt på området ligger enplansvillan, projekterad av stadsarkitekten i Kristianstad, Robert Larsson. Den utpräglad låga vinkelbyggnaden är disponerad så, att sovrummen är samlade i den östra vinkelarmen. I den andra ligger vardagsrummet i mitten, i direkt anslutning till matsalen längst bort. Vardagsrummet och sovrummen har direkt utgång till trädgården. Byggnaden erbjöd således synnerligen goda förutsättningar för att skapa kontakt mellan ute och inne.

Vid lösningen av uppgiften gällde det först och främst att rama in trädgården med träd och i synnerhet buskar och vintergrönt växtmaterial som skydd mot insyn och mot den ofta förekommande västliga vind, som sveper in från sjön.

Mot väster åstadkoms det önskade vindsyddet genom en loggia, som direkt ansluter sig till villans sydvästra hörn. Loggian har en tät vägg mot norr, under det att den västra väggen är helt i glas. Taket lades till att börja med av råglas men har nyligen utbytt mot plast. I anslutning till loggian leder en pergola ned mot trädgårdens södra del.

Skyddet mot öster åstadkoms på ett sätt, som rätt ofta förekommer på

Fig. 5. Utsikt från loggian över den stora gräsmattan i riktning mot ån. — Foto Inger Wedborn. — Vista from the loggia over the lawn towards the river Skräbeån.

Skånes slättbygder. I gränsen mot vägen lades en kallmur av kullersten från trakten. Mot murens insida lades jord, så att en mjuk slänt bildades in mot trädgården. På slänten planterades en rad *Rosa Helenae*. Vi lyckades få tag i en utmärkt typ av denna ros. Den är oerhört rikblommig, och de gulvita blommorna sprider en ljuvlig doft under dess tyvärr ganska korta blomningstid i juli.

Skyddsplanteringen består dessutom av den förut nämnda oxelraden samt av grupper med parkrosor, riddarsporrar, gulltörel (*Euphorbia polychroma*) och plymspirea.

Den iögonfallande muren, som inhägnar granntomten i sydost, döljes av en tät vegetation av naverlönn och idegran.

Entrépartiet ligger öppet mot vägen. Infart med bil kan ske ända fram till trappan, utan att man behöver öppna några grindar. Man behöver heller inte vända, eftersom det finns både en infarts- och en utfartsväg.

Fig. 6. Vägen ned till bryggan vid Skräbeån. — Foto Inger Wedborn. — The road to the jetty at the river.

Det triangelformade område, som ligger mellan de båda vägarna, inramas på yttersidorna av en bokhäck, och bakom denna reser sig bestånd av *Thuja*-arter och *Tsuga canadensis*.

Alldeles intill villan växer vid entrén en dekorativ *Robinia neomexicana* och ett par yppiga *Juniperus chinensis pfitzeriana*. Villa och garage hålles samman genom en mur, på vars baksida ligger en skyddad köksgård.

Så återstår att beskriva den delen av trädgården, som ligger söder om villan och som är avsedd för familjens privata bruk. Från vardagsrummet kommer man direkt ut på en bred terrass belagd med regelbundna plattor. I direkt anslutning till terrassen ligger en simbassäng (5,5 × 3 m), invändigt klädd med blågröna Ifö-klinkerplattor.

Söder om sovrumsflygeln går en väg, som leder förbi ett par långsträckta rosenrabatter. Öster om sovrumsflygeln ligger "vårträdgården". I den centralt belägna rektangulära rabatten blommar *Viburnum Carlesii* och

Magnolia soulangeana 'Alexandrina' i en matta av låga växter såsom *Phlox subulata*, *Aubrietia*, *Arabis albida* m. fl. Ett mycket vackert exemplar av buskpionen, *Paeonia suffruticosa*, finns också med som solitär.

I de omgivande lavendelkantade rabatterna växer pioner, riddarsporrar, stormhattar, liljor, dahlior och blomsterlökar. En rad buskar av *Spiraea Veitchii* bildar bakgrund mot norr och öster.

En gångväg löper längs östra gränsen, där den viker av ned mot Strandslutningen har genom schaktning gjorts mindre brant. Det blev dock nödvändigt att lägga ett par stockstegstrappor, för att man bekvämt skulle kunna taga sig ned till den lilla bryggan vid åkanten.

Rundvandringen genom trädgården fortsätter utmed västra gränsen på en bred gräsgång, som slutar först framme vid loggian. Gräsgången begränsas i väster av en syrenhäck med en bottenvegetation av liljekonvaljer. I öster inramas den av en lång rabatt, huvudsakligen planterad med vårblommande buskar och höstblommande perenna växter.

Den nu beskrivna trädgården i Bromölla har under alla år varit oss ett glädjeämne, tack vare den goda kontakt vi fått hålla med en intresserad uppdragsgivare och den kunnige trädgårdsmästaren på platsen, Yngve Johansson, som utförde anläggningen och alltsedan på ett föredömligt sätt skött underhållet av trädgården.

GÖSTA SANDELL

Dendrologiska märkvärdigheter i Trelleborg

Med Trelleborgs sydliga läge och med dess relativt milda vintrar ligger det nära till hands att försöka sig på en del sydliga trädarter. Förrre stads-trädgårdsmästaren Axel Andersson, som var en stor trädälskare, var även inställd åt det hållet; sålunda är det hans förtjänst, att vi fått så många botaniska rariteter i Stadsparken, exempelvis *Catalpa*, *Ailanthus*, *Morus alba* och *nigra*, *Crataegus Loddigesii* och *Fraxinus quadrangulata*. Under senare år har traditionen fortsatt, och därför har alléer av platan liksom av den japanska körsbärsarten *Prunus subhirtella* planterats under senare år.

Ett alléträd, som man på våra breddgrader icke träffar på så ofta, är *Ginkgo biloba*, det japanska tempelträdet. En berömd allé fanns före andra världskriget i Dresden men har väl försvunnit i samband med det häftiga bombanfallet under andra världskriget, då bl. a. Zwinger förstördes. Huruvida den förnyats efter återuppbyggandet är mig icke bekant. Däremot har Trelleborg en allé av *Ginkgo*, som i år blir 15 år gammal och därvid uppnått en sådan storlek, att den börjar göra sig gällande. De först planterade träden är nu 6–7 m höga och visar god växtkraft och har icke tagit någon som helst skada av de senaste rätt bistra vintrarna.

Förhistorien till planteringen av *Ginkgo*-träden är den för stadsplanteringar vanliga. Gatan, där de nu står, var förut planterad med alm. Bebyggelsen var icke vacker, så almen hade även uppgiften att skapa litet harmoni i stadsbilden. Striden om almarna och ljuset höll på i 20 år, men till slut insåg man, att träden var för stora för den låga bebyggelsen, då de skymde husen, och så beslöt man en nyplantering. Nu gällde det att få ett fullgott ersättningsträd, som icke hade almens kraftiga växt och skuggrika lövskrud. Valet föll på *Ginkgo biloba*, och nu 15 år efter planteringen kan man konstatera, att den icke blott har ett stort botaniskt värde utan också genom sin relativt svaga växt och framför allt, genom att den icke skuggar något nämnvärt, ej blir något irritationsmoment mellan fastig-

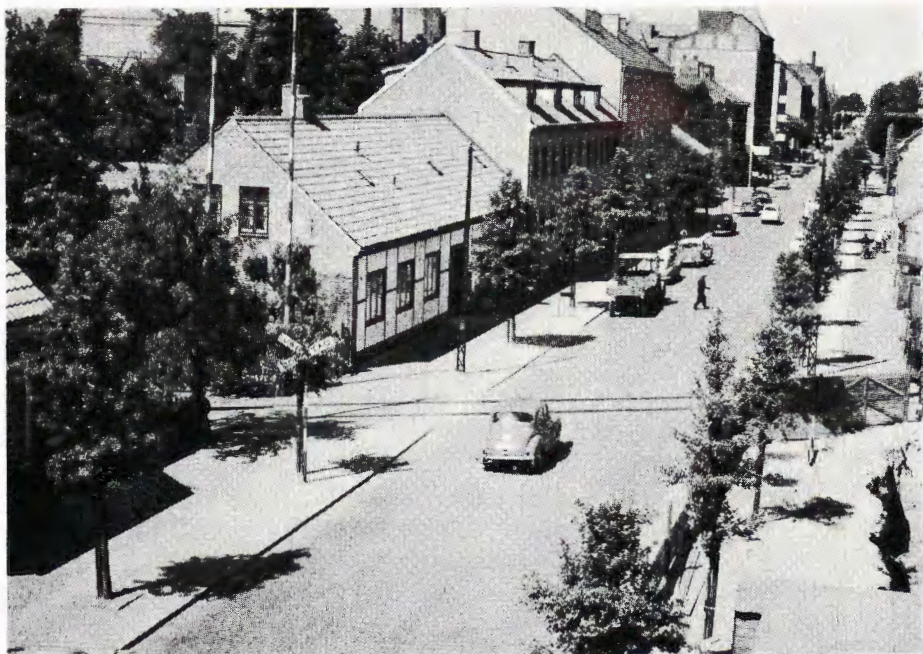

Fig. 1. Trelleborg. Gata planterad med *Ginkgo biloba*. — Cederholm Foto (Helge Bengtsson). — Trelleborg. Street planted with *Ginkgo biloba*, now 15 years old.

hetsägaren och stadsträdgårdsmästaren. Allén, som består av 92 st. träd (i olika storlekar, då planteringen företagits i olika omgångar), är på den östra delen störst och frodigast. Ännu är det väl för tidigt att fälla något omdöme om *Ginkgo* som alléträd, men en allé planterad på någon skyddad och varm plats i en stad har ju både botaniskt värde och framför allt ett visst kuriositetsvärde. Vad härdigheten beträffar, så överlevde här nere i Trelleborg förut planterade *Ginkgo*-träd vargavintrarna på 40-talet utan minsta skada.

En annan allé i Trelleborg, som är värd att nämna, är den år 1915 i S:ta Gertruds väg planterade allén av röd hästkastanj. Denna har nu nått anmärkningsvärd storlek, och när den blommar är det en överväldigande syn med de 1000-tals röda blomljusen. Blomningen är riklig varje år. Då rödblommig hästkastanj anses mindre härdig än den vanliga vitblommande, är det tacknämligt att konstatera, att icke ett av alléns träd skadades under 40-talets vintrar. Som komplement på samma gata har pyramidalm planterats, och med sin pyramidala växt blir den en motsats till kastanjens utbredda och mera sfäriska form. Det hela bildar en helt

Fig. 2. Trelleborg, S:ta Gertruds väg. Allé av rödblommig hästkastanj. — Cederholm Foto (Helge Bengtsson). — Trelleborg. *Aesculus carnea* as an avenue tree, planted in 1915.

betagande syn, och för trädälskaren är det ett nöje att njuta av dessa naturens olika former.

En annan växt här i Trelleborg, som nått aktningvärd storlek, är ett exemplar av klätterhortensian, *Hydrangea petiolaris*. Den är säkerligen en av landets största och bildar med sina vita blommor en vacker kontrast mot den mörka tegelvägg, där den står planterad. Den är mellan 40 och 50 år gammal och täcker helt en vägg om 30 till 40 m². Även *Paulownia* och *Sophora* har på ett par varma platser här nått betydlig storlek.

Till slut vill jag nämna något om trädsinnet. Den vackra traditionen att slå vakt om de gamla träden är icke så utvecklad här nere i söder som i mellersta Sverige, där man med glädje ser hur vid nybyggnader träden skyddas på alla vis och sedermera ingår i planteringen på ett mycket effektivt sätt. Här har Föreningen för dendrologi och parkvård en stor uppgift att fylla genom att väcka sinnet för trädens skönhet, vilka under vintern med sitt arkitektoniskt vackra grenverk kontrasterar mot

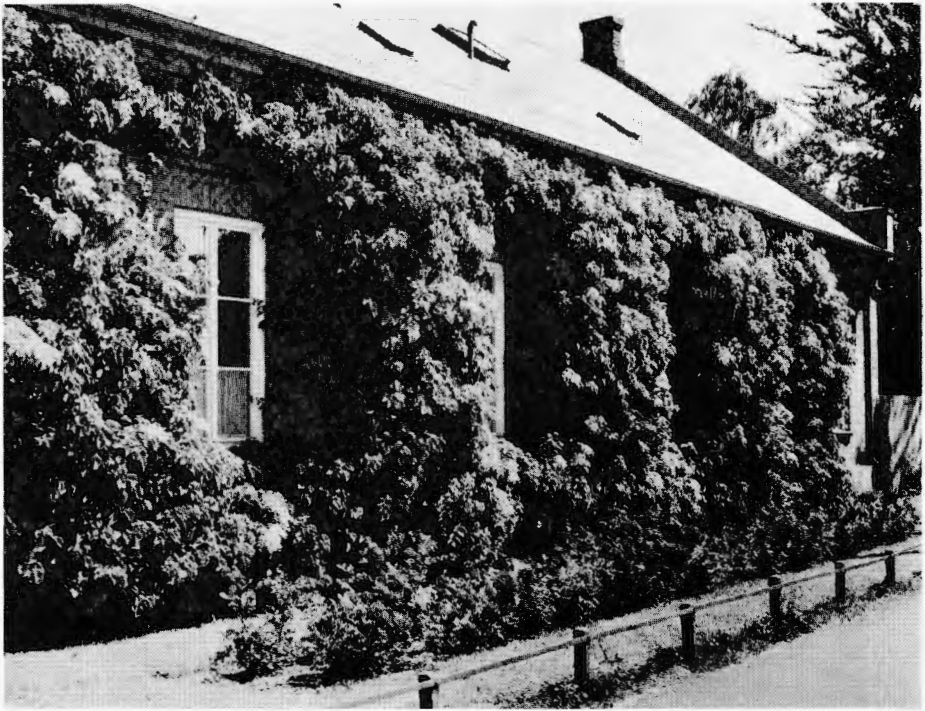

Fig. 3. Trelleborg. Jätte-exemplar av klätterhortensia. Cederholm Foto (Helge Bengtsson). — Trelleborg. Gigantic specimen of *Hydrangea petiolaris*.

den vita snön och om sommaren med de olika lövskrudarna i rött och grönt även bildar en effektiv kontrast mot den övriga växtligheten. Jag vill därför avsluta mitt lilla kåseri med ett citat från Skåneskalden Sigvard Mårtensson.

Slättens blåst och kvällens träd,
ni som kan skifta och ändå är trogna,
lär mig er skiftnings liv,
lär mig er sorg och ert leendes rymd.

Bara hos er, blott genom er
finner jag vägen, trogen mig själv,
finner jag rummet som växer i mig.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Styrelseberättelse för år 1957

Föreningens årsmöte hölls på Läkaresällskapets stora sal i Stockholm den 10 mars 1957 med ett 100-tal deltagare.

Sedan styrelsens berättelse för 1956 och revisorernas berättelse för samma år godkänts, beviljades styrelsen ansvarsfrihet för det gångna året.

Till ordförande för 1957 omvaldes greve T. von Seth, och till ledamöter av styrelsen för perioden 1957–1960 omvaldes fru Gunhild Lundh och greve T. von Seth, trädgårdsarkitekt S. A. Hermelin, docent N. Hylander samt assistent T. Nitzelius. Till suppleanter i styrelsen för samma period omvaldes trädgårdslärare G. Nilsson och försöksledare A. Nilsson.

Till revisorer för 1957 omvaldes dir. S. Gréen och forstmästare B. Ditzinger med trädgårdsarkitekt B. Mo som suppleant.

Vid årsmötet lämnade trädgårdsarkitekt S. I. Andersson sina befattningar som sekreterare och skattmästare och efterträddes av trädgårdsmästare E. Hedström som sekreterare och akademiträdgårdsmästare H. Wanderoy som skattmästare.

Årsmötet godkände styrelsens förslag att förlägga årets exkursion till Blekinge och nordöstra Skåne.

Trädgårdsarkitekt S. I. Andersson höll ett intressant föredrag betitlat "Våra gamla trädgårdar och den nya tiden — bevara, förnya, förändra" och beledsagade det med vackra bilder.

Föreningens v. ordförande S. A. Hermelin visade en serie färgbilder från föreningens exkursion till Sydtyskland försommaren 1956.

Till sist kåserade greve H. Wachtmeister om och visade bilder från en del förtjusande idyller i Blekinge.

Sommarens stora exkursion förlades till Blekinge och nordöstra Skåne med utgångspunkt från Karlskrona, där all inkvartering ordnats. Ett 90-tal medlemmar hade hörsammat kallelsen och deltog med liv och lust. Vädret var det bästa tänkbara, och det uppgjorda programmet kunde genomföras utan svårigheter, mycket tack vare den utomordentliga rekognoscering av utflyktsmålen som utförts av greve H. Wachtmeister och

docent N. Hylander. Dessa båda tjänstgjorde också som demonstrationsledare under hela exkursionen.

Första dagen ägnades helt åt de Wachtmeisterska domänerna, med uppehåll vid Skärva och promenad bland de rika ek- och lindbestånden, rundtur genom Tromtös skogar, där stora partier *Stellaria nemorum* blommade för fullt, och besök vid hägerkolonien, lunch hos greveparet H. Wachtmeister i den vackra herrgårdsparken på Tromtö, utfärd till Jordö med dess enastående vackra rundkroniga enbestånd och så till sist till det nyrestaureerade Johannishus med bl. a. en förtjusande blomstergård.

Andra dagens färd ställdes till det berömda och ärorika Trolle-Ljungby med dess myller av buxbomslabyrinter, Årups slottspark, kungsgården Bäckaskog med enormt innehållsrik och välkött park, lunch i Bromölla och rundfärd i det välplanerade samhället och med besök i dir. Malcolms trädgård som avslutning. Vidare till Mörrums Kungsbro med tjugiga *Osmunda*-partier och berömda laxfiskeplatser och så ett kort besök på Elleholms Hofgård med den förtjusande 1700-talskyrkan för att till sist nå Saltsjöbaden i Karlshamn för middag och avslutning av den innehållsrika dagen.

Sista dagen ägnades helt Karlskrona med omgivningar. Augerums gamla apotekaregård med dess botaniska rariteter rönt stort intresse, och kyrkogården var full av sevärdheter. Vämö naturpark demonstrerades, och efter lunchen på Krutvikens gästgivaregård for vi med båt till Kungsholms fort och kunde konstatera, hur man med intresse och botaniskt kunnande kunnat skapa en utomordentligt vacker grön oas mitt ibland dessa trist gråa befästningsanläggningar. Så återstod bara en lustvandring genom Karlskronas parker innan den väntande avslutningsmiddagen, där det samstämmigt konstaterades att Blekinge verkligen gör skäl för namnet Sveriges örtagård. Färden kommer att utförligare skildras i ett kommande nummer av Lustgården.

Den 31 dec. 1957 hade föreningen 408 medlemmar, varav 8 hedersledamöter, 7 stödjande och 39 ständiga ledamöter.

Föreningens kassaställning den 31 dec. 1957 framgår av bifogade räkenskapsöversikt.

Kassaställning den 31 december 1957

Ingående behållning:

Å postgiro	7 756: 17	
Å sparkassa	2 690: 22	
Kontant i kassan	157: 80	10 604: 19

Inkomster 1957:

Årsavgifter	5 715: —	
Stödjande medlemmar	700: —	
Lustgården	1 290: 68	
Räntor	148: 94	
Diverse	38: 02	
Ständiga medlemmar	400: —	8 292: 64
Omföringar		23 285: 07
		<hr/>
	Kronor	42 181: 90

Utgifter 1957:

Lustgården	13 571: 50	
Porto och telefon	151: 45	
Sammanträden	321: 80	
Skrivmateriel	91: 65	
Distribution	73: 90	
Redaktionsomkostnader 1956-57	2 200: —	
Sekretariatsomkostnader 1956-57	900: —	
Skattmästeriomkostnader 1956-57	900: —	
Ständiga ledamöters fond	400: —	18 835: 56
		<hr/>

Utgående behållning:

Å postgiro	111: 09	
Å sparkassa	22: 26	
Kontant i kassan	—: 51	133: 86
Omföringar		23 212: 48
		<hr/>
	Kronor	42 181: 90

Skulder och tillgångar den 31 december 1957*Skulder:*

Almqvist & Wiksell, Uppsala	2 000: —	2 000: —
	<hr/>	

Fordringar:

S:t Sigfrids Gille, Växjö	300: —	
---------------------------------	--------	--

Disponibla medel:

Å postgiro	111: 09	
Å sparkassa	22: 26	
Kontant i kassan	—: 51	433: 86
Skulder utöver tillgångar	Kronor	1 566: 14

Ej disponibla tillgångar:

Lager av Lustgården	100: —
Ständiga ledamöters fond:	
Konungariket Sveriges Statshypotekskassas 3 % obl. 1935	5 000: —
Konungariket Sveriges Statshypotekskassas 3½ % obl. 1941	1 000: —
Konungariket Sveriges Statshypotekskassas 3½ % obl. 1942	1 000: —
Sv. Handelsbankens sparkassekonto 36984	400: — 7 400: —
Summa ej disponibla tillgångar	Kronor 7 500: —

Uppsala i mars 1958.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

Dess styrelse

Torgil von Seth

Erik Hedström

Revisionsberättelse för år 1957

Undertecknade, utsedda att granska Föreningen för Dendrologi och Parkvårds räkenskaper och förvaltning under år 1957, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Vid revisionen ha vi granskat räkenskaper och verifikationer samt med ledning av bankernas uppgifter kontrollerat alla tillgodohavanden. Den separat förda redovisningen för föreningens exkursion till Blekinge har kontrollerats. Föreningens medel förvaltas av Aktiebolaget Svenska Handelsbanken. Med hänsyn till nuvarande ränteläge synes det oss, att en omplacering borde övervägas.

Rörande föreningens inkomster och utgifter under året samt tillgångar och skulder den 31 december 1957 hänvisa vi till den i föreningens kassabok införda balansräkningen, vilken är i överensstämmelse med föreningens räkenskaper.

Då vi sålunda funnit, att räkenskaperna äro noggrant och omsorgsfullt förda och att styrelsen nedlagt ett synnerligen förtjänstfullt arbete på att tillvarataga föreningens intressen, hemställa vi om full och tacksam ansvarsfrihet för styrelsen för den tid revisionen omfattar.

Stockholm den 13 januari 1958.

Sven Gréen.

Björn Ditzinger.

